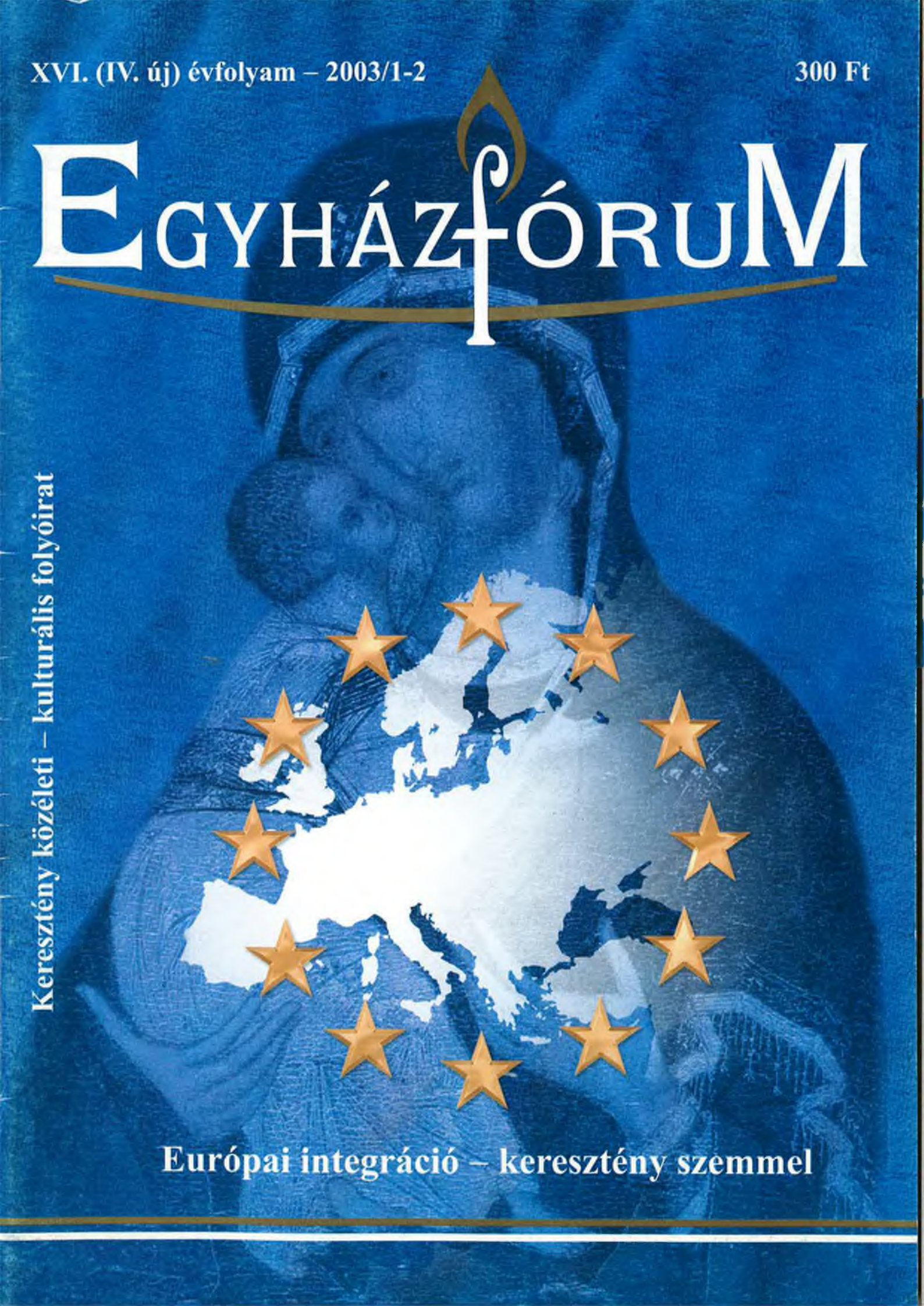

XVI. (IV. új) évfolyam – 2003/1-2

300 Ft

EGYHÁZFÓRUM

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Európai integráció – keresztény szemmel

Tartalom

EGYHÁZFORUM

SÚLYPONT

Teleki Pál	
Európa és a magyar hivatás	3
Jakab Attila	
Keresztény Európa?	4
Kálmán Attila	
„Ti vagytok a föld sója”	10
Várszegi Asztrik	
Keresztények egysége	
– Európa egysége: vágy és kihívás	12
Máté-Tóth András	
Az Európai Unió	
bővítésének vallási és egyházi dimenziói	16
Wildmann János	
A magyar katolikus	
egyház és az európai integráció	19
Schanda Balázs	
Állam és egyház	
az Európai Unió tagjelölt államaiban	23
Pásztor János	
Isten jelenléte Európában	30
Törzsök Erika	
Európai Unió: vallások, kisebbségek	32
Kamil Sládek	
Szlovákia úton az Európai Unióba	34
Petr Slouk	
Európai integráció cseh módon	37
Wojciech Kalinowski	
Lengyelország belépése az Európai Unióba	42
Taras Chagala	
Az ukrán kivándorlók lelki segítésének	
a problémája az EU országokban	44

LELKISÉG

Varga Gyöngyi	
Megújítod a föld színét.	49
Vécsey Annamária	
Lelki naplóm a Caminon	52
Deme Tamás	
Váczy Jenő (1914-2003)	60

RECENZIO – KRITIKA

AKI ÜZEN: BÖJTE CSABA OFM	
„Jöjjön el a te országod!”	66

Keresztény közéleti-kulturális folyóirat

Megjelenik évente hatszor

Egy szám ára: 300 Ft

Évi előfizetési díj: 1650 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó címén, vagy megvásárolható a hírlapárusoknál.

Alapítók:

Paul M. Zulehner és Wildmann János

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

7635 Pécs, Súlyom dűlő 3.

Telefon: (72) 213-454

A szerkesztőbizottság tagjai:

Buday Kornélia

Deme Tamás

Jakab Attila

attilajakab@nescape.com

Midling Andrea

Wildmann János (főszerkesztő)

wildmann@elender.hu

Wolf Judit

Bankszámla:

OTP Bank Rt. Budapest, József körút 33.

11708001-20523716

Nyomdai munkák:

Molnár Nyomda és Kiadó Kft.

Pécs, Légszeszgyár u. 28.

ISSN 1215-0630

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük. Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Az elmúlt fél évben egymást érték azok a rendezvények, amelyek az Európai Unió bővítését, illetve Magyarország csatlakozását vallásos vagy egyházi szemszögből taglalták. A következő tarka csokrot négy konferencia anyagából válogattuk össze. A legtöbbet (Máté-Tóth, Wildmann, Schanda, Sladek, Slouk, Kalinowsky, Chagala) az Egyházforumhoz is több szálon kapcsolódó Kelet-Európai Pasztorálieológusok Hálózatának pécsi szimpóziumán elhangzottakból merítettünk. Teleki Pál volt magyar miniszterelnök bevezetőnek szánt gondolatait, valamint két előadás (Kálmán, Várszegi) egy OCIFE Magyarország (ld. a cikknél) konferencián hangzottak el. Pásztor János írása egy az Ökumenikus Tanulmányi Központ által rendezett rendezvényhez kapcsolódik (az előadások megjelentek az Ökumenikus Tanulmányi Füzetek 18. számában), míg Törzsök Erika hozzászólása a Wesley János Lelkészépző Főiskola szimpóziumán hangzott el. Jakab Attila tanulmánya pedig genfi eredetű, ahol az elmúlt éveket töltötte. Benne az Egyházforum új felelős szerkesztőjét is köszönhetjük, aki már az elmúlt két szám szerkesztésében is részt vett. Szakmai tudása, elemző és szervező készsége bizonyára az Egyházforum javára válik. Szeretettel köszöntjük!

(A Szerk.)

Európa és a magyar hivatás

Európa sok nép hazája, de egymásra talált népeké. Különböző életalakok és szokások, de egyetlen történelmi folyamat földje. Fekvésénél és tagozottságán kívül népeinek sokfélesége adta meg Európának a dinamikáját, azt a dinamikát, amiből ma is élünk. Talán dinamikusabbak vagyunk a cselekvésben, de a cselekvés dinamikája a gondolkodás dinamikájából adódik, ez pedig Európa sokféleségéből származott. Ez adta tehát Európa lendületét, de ez adta Európának a szépségét is. Szellemi téren, a költészetben, filozófiában, gondolkodásban, s mindabban, amit az ember értékel.

Minden korban meg tudtuk állni a helyünket Európában, és minden korban magyarok is tudtunk maradni. Ez a mi utunk a jövőben is. Magyarok maradtunk, és ezzel adtunk legtöbbet Európának. Ha mi nem tartjuk meg a magunk mivoltát, a magunk lelkiségét, a nemzetnek a maga mivoltáról vallott felfogását, amely itt, ezen a helyén a világnak, ebben az időbeli és térbeli tájban, az egyedüli lehető, földrajzilag és népiileg adott, abban az esetben megszűnik a nemzet, Európának egyik nemzete, alkotó eleme. Széjjelhullunk, és soha többé felismerhetők nem leszünk. Lenéznek bennünket, ha magunkat nem ismerjük. Az idegeneknek magunkat mutassuk meg, ne az ő rossz másolatuk legyünk. Az idegen is ezt keresi nálunk.

Földrajzilag nehezebb helyen egy nemzetnek az országa sem fekszik, mint a mienk. Ahhoz, hogy ezt az országot ezer éven át megőrizhettük, és a mostani körülmények között is fenntartsuk, olyan nemzet szükséges, amely erős akarattal, szabadságszeretettel, kemény elszántsággal rendelkezik. Feladatunk, hogy hangunkat hallassuk, politikai készségünket, érettségünket és hagyományainkat érvényesítsük abban az életközösségben, amely a Duna-medencében mindig is fenn fog állni. Nemzeti létünk attól függ, hogy a Szent Istvánról elnevezett gondolatot magunkban újra erőssé tesszük-e.

A Szent István-i gondolat, amelyet az állameszme fejez ki, haladást jelent. Haladást egy keresztényi világfelfogás felé, amelynek hajnalát minden zürzavar ellenére látom már a lelkekben. Az állameszme a békén és a megértésen alapul. Az ilyen állameszme az európai jövőnek egyedüli megmentője, szolgálója lehet, és mint ilyen, hozzá fog járulni ahhoz, ha

Isten megsegít és botor fővel nem teszünk kárt önmagunkban, hogy ilyen Európa épüljön fel a mi segítségünkkel.

Szent István eszméje, gondolata nem jelszó volt, aki annak használja, megszentelteleníti. Tanítás volt az, és fegyelmezés. A Szent István-i gondolatnak eleme az is, hogy az ország vezetése olyan kezekben legyen, amelyek az ország-alkotó és fenntartó gondolatot, eszmevilágot és érzéseket lényük egészében képviselik. Minthogy a mi nemzeti felfogásunk a mi jellegünkhöz tartozik, ha megváltozik, karakterünk is megváltozik, és megszűnik a magyarság. S minthogy ezt az európai népek nehezen fogják fel és nehezen értik meg, ma erős, sokkal erőteljesebb meggyőző munkát kell végeznünk ennek megértésére. Ha nem végezzük ezt el, az a nemzeti megsemmisülésünkhöz vezet. Ennek következtében ez nagy, nemzeti feladat.

Azok, akik Magyarországon jártak, vagy akik bennünket megfigyelhettek, tapasztalhatták a magyar nemzet erős akaratát, kitartását az alkotmánya mellett, nagy szabadságszeretetét és a haza védelmére való teljes elszántságát. Ezek a tulajdonságok politikai téren tiszteletet, súlyt és méltó helyet vívtak ki részünkre az európai nemzetek sorában. Külföldi utaimon mindig éreztem a megbecsülést a magyar egyenesség, a magyar őszinteség, a világos magyar beszéd iránt. Tudják rólunk, hogy egyenesbeszédűek, kemények vagyunk, jó barátok, ha valakivel barátságot kötünk. Ítéletünkben igazságosak és a harcban, ha kell, elszántak. Ebből is az a tanulság, hogy nincs okunk semmiféle csüggedésre.

És végül még egy pár gondolat. A hit ma a legerősebb várunk. Hit nélkül nem fogunk kivezető utat találni abból a nagy káoszából, amely ma a világon uralkodik. Nehéz ma igaz úton járni, de lehet. Befejezésül egy nagyon fontos gondolat: csak azok számíthatnak a nemzet elitjéhez, akik erkölcsileg magasabban állanak, illetőleg akik ott állnak, ahol minden embernek állnia kell. Aki erkölcsileg nem áll ott, az nem tartozik a nemzet elitjéhez, akármilyen állást, vagy rangot töltsön is be, bármiféle funkciója legyen, bárminő ruhában is járjon, és bármelyik helyén lakjon is az országnak.

Teleki Pál

Keresztény Európa?

Napjainkban egyre gyakrabban hallani a „keresztény Európa” kifejezést, valamint az európai keresztény vagy zsidó-keresztény hagyományokra való hivatkozást. De vajon miért is felejtődik el a hellenisztikus és a római kultúra, nem beszélve a vándornépekről és az arab behatásokról, amelyek mind megannyi alkotó elemei, mozaikrészei annak a civilizációnak, amelyet ma európainak nevezünk? Ennek alapvető oka minden bizonnyal abban az ideológiai megközelítésben rejlik, amely egy adott valóság reprezentációját, a valóságról alkotott képet alapján véve valóságként fog föl és arra épít.

A felvetett kérdésre csakis akkor lehet kielégítően válaszolni, ha alaposabban megvizsgáljuk egyrészt a kereszténység, másrészt pedig Európa és az Európai Unió fogalmát. A fogalmi, történelmi elemzések egybevetése nélkül ugyanis óhatatlanul homályban maradnak azok a geopolitikai és ideológiai megfontolások, amelyek a „keresztény Európa” kifejezés mögött rejtőzködnek.

A kereszténység történetének a megközelítése

A kereszténység történetét alapvetően két szempontból lehet megközelíteni:

1. Az egyháztani (dogmatikusnak is mondható) megközelítés elsősorban az egyházi intézmény- és tanrendszer zsinór-szerűen húzódó és eléggé dualisztikus szemléletű történetét tárja többnyire a hívő nagyközönség elé. Az sem ritka, hogy ez a történeti bemutatás kilép az emberiség tényleges törté-

nelmi keretéből, és a bibliai történet beiktatásával gyakorlatilag a teremtéstől a világ végéig, Krisztus második eljöveteléig húzódik. Ezen dogmatikus történetírási módszer főbb jellemvonásai közé tartozik, hogy az eszmei megfogalmazás megelőzi a korabeli történeti források elemzését és összevetését. Ebből kifolyólag az idézett szövegek tulajdonképpen csak arra szolgálnak, hogy alátámasszák a kijelentést¹.

A kereszténységet már a kezdeti korszakban a sokféleség jellemezte. Ezt tükrözi a kanonikusnak ítélt négy evangélium és az újszövetségnek nevezett iratok változatossága. Ez a sokféleség még nyilvánvalóbb, ha az ókeresztény irodalom teljességét vizsgáljuk, számításba véve azokat a fennmaradt alkotásokat is, amelyeket az „egyházinak” nevezhető történetírás következetes rendszerességgel mellőz, mint ahogy többnyire figyelmen kívül hagyja a történelmi kutatás azon eredményeit is, amelyeket összeegyeztethetetlennek ítélt sajátos szemléletmódjával. Így válik a kereszténység történetének alapján véve tudományos kérdése hitkérdéssé. Érdekes módon nem egy esetben az egyháztörténeti szemléletmód legharcosabb védelmezői azon hívő humán vagy gyakrabban műszaki végzettségűek, műveltségűek soraiból kerülnek ki, akik alapján véve alig jártasak a kereszténység történetében.

2. A történeti megközelítés célja a kereszténység történetének tényleges feltárása, megismerése és megértése a maga napfényes és árnyékos oldalával, gazdagságával és változatosságával. Ezen szemléletmód a kereszténységet nem önmagában és önmagáért szemléli és kutatja, hanem az emberiség történetének egyik fontos és meghatározó szellemi-, lelki irányzataként tekinti, amely más, rajta kívül álló elemek egybeötövésével

¹ Ezen írás egy nemzetközi geopolitikai konferencián elhangzott előadás továbbgondolása: „Géopolitique, religions et civilisations. Quelles perspectives pour le XXIe siècle?”, Centre International d'Études Géopolitiques (www.geopolitics.ch). Genf, 2002. június 14.
² Ld. Pusztai László, „Ismerem enyéimet...”. Katolikus egyháztörténelem, 3., javított kiadás, Márton Áron Kiadó, Budapest-Győr, 2002.

néhány évszázad alatt civilizáció teremtővé fejlődött. Kétségtelen, hogy ez a szemléletmód sokkal inkább ideológia romboló mintsem ideológia teremtő. Ebből kifolyólag egyáltalán nem meglepő, hogy nem örvend különösebb népszerűségnek. Pedig csakis a történelem értelemszerű ismerete és megértése segíthet a különböző problémák megoldáskeresésében és a múlt hibái megismétlésének az elkerülésében.

Vitathatatlan, hogy az európai földrész és a kereszténység története szervesen összekapcsolódnak. Ellenben Európa nem egyszerűsíthető le kizárólagosan a kereszténységre. Nem szabad ugyanis megfeledkezni arról, hogy a kereszténység egy adott kor és földrajzi környezet politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális körülményei közepette alakult és fejlődött ki. Ez pedig nem más, mint az Augustus császár teremtette római birodalom, a korabeli földközi-tengeri térség.

A kereszténység történelmi fejlődése

Kezdeti szakaszában a kereszténység egy sajátos és eredeti lelkiismereti mozgalmat jelentett a korabeli görög-római civilizáció vallási arculatában: áldozat és szakralitás nélkül. A keresztény életforma azonban lényegesen különbözött az addig ismert vallási szokásoktól, amelyek elválaszthatatlanul ötvöződtek a társadalmi élettel. A Jézus Krisztusba – mint a személyes Isten Fiába és Megváltóba – vetett hiten alapuló egyéni üdvösség eszméje teljesen új szemléletmódot jelentett a társadalmi és a vallási dimenziók szétválasztása révén. A több istenséget tisztelő társadalmi-vallási rendszerre jellemző „sokféle hovatartozás”-t a kereszténység az „egyedüli és kizárólagos hovatartozás”-sal helyettesítette, amely az egyistenhívő vallások jellemző vonása.

A Római Birodalomra jellemző kulturális megosztottság a kereszténység fejlődését is meghatározta. A hellenisztikus műveltségű keleti és a latin műveltségű nyugati rész közötti különbségek a kereszténységen belül is meghatározóvá váltak. Míg a keresztény hitrendszer kikristályosodása elsősorban Keleten történt, és tükrözi az ottani közösségeket megosztó teológiai vitákat, egyházpolitikai harcokat és erőviszo-

nyokat, addig Nyugatra főleg az intézményrendszer kifejlesztése, az egyházi jogviszonyok és bizonyos mértékben egy erkölcsi rendszerűség meghatározása jellemző. A kereszténység latin és hellenista alkotórészeinek egymástól történő fokozatos eltávolodása lényegében véve már a 3. században megkezdődött. Az évszázadok folyamán a különbség szakadékká mélyült. Ma már mindaz ami összekötő elemnek számíthat, lényegesen kevesebb jelentőséggel bír, mint a különbséget kifejező, de az önazonossághoz szervesen hozzátartozó és azt szinte meghatározó részletkérdések. Nem szabad ugyanis megfeledkezni arról, hogy Ágoston (†430) korában a latin és görög nyelvű keresztény szerzők már alig olvasták egymás műveit. Így Ágostonnak a nyugati kereszténységet oly mélyrehatóan meghatározó munkásságáról a keleti kereszténység soha nem is szerzett valójában tudomást.

Míg Keleten egész 1453-ig, Konstantinápoly elestéig, soha nem következett be szakadás a római birodalmi államrend jogfolytonosságában – Bizánc ugyanis minden tekintetben Róma folytatójának tekinthető – addig Nyugaton különböző politikai szerveződések és államalakulatok váltogatták egymást. Ezen alapvető különbség miatt az egyházi intézményrendszerek társadalmi és főleg politikai szerepe is gyökeresen más Keleten és Nyugaton.

A keleti kereszténységen belül, amelyet egy bizonyos teokratikus világszemlélet jellemez, sokkal inkább érvényesül az összhangkeresés az egyházi és az állami intézmények között, függetlenül a mindenkor politikai rendszertől. Ez az ún. bizánci „szimfónia” vagy „harmónia”, amelynek értelmében az egyházi intézmény a politikai hatalom alárendeltjének tekinti magát, és támogatása ellenszolgáltatásként előnyöket és strukturális biztonságot élvez. Egyház és állam tulajdonképpen egységet alkotnak, kiegészítik egymást, de ugyanakkor kölcsönösen is függenek egymástól. Ebből kifolyólag a bizánci ideológia számára elképzelhetetlen a két hatalom közötti vetélkedés.

Hogy mennyire tartósan meghatározó jellegű geopolitikai tényező a vallások színezetű nemzeti kultúra, az nagyon jól megfigyelhető az uniós tagállam, Görögország esetében, ahol a nem ortodox vallásúak a gyakorlatban – és minden elvi jellegű megfogalmazás ellenére – csak másodrendű állampolgároknak számítanak. Az egy ország, egy nemzet, egy vallás eszméjének az életerőssége és állandó napirenden tartása többnyire minden ortodox többségű országban megfigyelhető³.

A keletivel ellentétben a nyugati kereszténységet elsősorban az egyházi és a politikai hatalom közötti rendszeres ellentét és feszültség jellemzi. Ez a harcok dinamizmusa abból adódik, hogy társadalmi szinten a két hatalom nem folyik annyira egymásba, mint Keleten. Nyugaton ugyanis a keresztény egyház fontos szerepet játszott az egyes európai államrendszerek kialakulásában, intézményes megszervezésében, a politikai hatalom törvényszerűségének az elismerésében és megerősítésében, rendszeresen hangot adva saját politikai és társadalomirányító ambícióinak. Ugyanakkor a politikai hatalom folytonosan arra törekedett, hogy – bizánci mintára – hatalma és irányítása alá gyűrje, valamint az államrend megszilárdításának a hathatós eszközévé tegye az egyházat. Ebből kifolyólag a nyugati kereszténység történetén keresztül

Szent Ágoston – Keleten nem ismerik

3 Jakab Attila, „Vallás és nacionalizmus”, *Pro Minoritate* 6, 1997/3-4, 170-185. old.

végigkövethető az állam és az egyház mindenkori erőviszonyának a pillanatnyi helyzete⁴.

A reformáció korában a protestáns többségű államokban ez a küzdelem többnyire az állam javára dőlt el, amennyiben a protestáns egyházszerveződés sok esetben a politikai hatalomnak köszönhetette létrejöttét. Ezzel párhuzamosan a protestantizmus nagymértékben meghatározta az adott politikai államrendet és különösképpen annak ideológiáját. A vesztfáliai Európában pedig a felekezeti hovatartozás politikai kérdéssé változott, mindinkább előtérbe helyezve az egyház alárendelését az államnak. Többnyire ezzel is magyarázható, hogy a feudális társadalmi rend egyik alappilléreinek számító katolikus egyház soha nem fordított kellő figyelmet az iparosodás következtében kialakuló munkás társadalmi osztályra, mivel annak sorsa a vezető rétegeket egyáltalán nem érdekelte. Ugyanakkor a protestantizmus kálvini ágazata és az abból, különösképpen az angolszász világban fokozatosan kifejlődő új vallási irányzatok egyrészt a predestinációt, másrészt pedig az érzelmi jellegű vallásosságot helyezték előtérbe, az egyént téve felelőssé a saját gazdasági-társadalmi helyzetéért, mivel abban az isteni kiváltságtottság vagy ki nem választottság jeleit vélték fölfedezni.

Európa

A tényleges értelemben vett Európát illetően a meghatározások rendkívül változók és változatosak. Ha a sportvilág vagy a szépségversenyek rendezvényeit tekintjük akkor kétségtelen, hogy egy nagyon tág értelemben vett Európa fogalommal találjuk szembe magunkat. Ezt a széleskörűséget tükrözi egyébként maga az Európa Tanács is, amely gyakorlatilag magába foglalja a kontinens majd minden államát. Ebben az értelemben Európa elsősorban egy földrajzi és kulturális tájegység, amelynek sajátosságait többnyire a más tájegységekkel való összehasonlítás révén lehet meghatározni. Napjainkban azonban létezik egy rendkívül erős, főként a politikai és a tömegtájékoztatási nyelvezetben fellelhető és szinte mondhatni, hogy uralkodóvá vált irányzat, amely Európát önkényes módon leszűkíti az Európai Unióra. Ezen leegyszerűsítés alapján véve beleilleszkedik abba a fogalmi zűrzavart keltő és fogalmakat átértékelő stratégiába, amely uralja a tömegtájékoztatást, de amely leginkább a reklámparban figyelhető meg. Ennek következtében a különböző fogalmak és jelképek tartalmilag kiüresítődnek és elsilányulnak, majd új, semmitmondó és felszínes tartalommal töltetnek fel annak érdekében, hogy a néptömegek fogalomtársító szellemi képességét a lehető legalacsonyabb szintre züllesszék⁵. Ezen folyamat sikeréről tanúskodik egyébként az a tény, hogy az Unióba igyekvő vagy a belépés előtt álló országok a jövőbeli tagságukat szinte jutalomként élik és főleg éltetik meg a lakossággal, miközben sehol nem merül fel az a kérdés, hogy ezek az államok hol is voltak vagy mik is voltak mielőtt európaivá lettek volna vagy lennének? Pedig az Európai Unióba

tartó országok és nemzetek mindig is az európai földrajzi tájegység és kultúrkör szerves részét alkották és alkotják mind a mai napig.

Az Európai Unió

Földrajzi és kulturális szempontból az Unió Európa csupán egy, elsősorban a nyugati részének tekinthető. Alapjában véve egy gazdasági, majd pénzügyi kezdeményezésről van szó, amelynek fejlődése és az utóbbi évtizedben felgyorsult építése szorosan összefügg az általános globalizációs folyamattal. Kezdetei a 2. világháború utáni időkre nyúlnak vissza, amikor is az olasz és a német kereszténydemokrácia, a kialakult hidegháborús helyzet kínálta lehetőségeket kihasználva, nagyszerű alkalmat látott Olaszország és Németország erkölcsi rehabilitációjára és a nemzetközi életbe való újravisszakapcsolására. Ebben a törekvésben Franciaország jelentette a legjelentősebb támaszt, és a gazdaság volt az a terület, ahol mindezt gyanúeltérítéssel meg lehetett valósítani. Ez a gazdasági kezdet, amely 1951. április 18-án, az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó párizsi szerződéssel öltött testet, azóta is meghatározza az uniós folyamatot. Ezt igazolja az a tény is, hogy a kultúra és az arra való hivatkozás rövid idő alatt kikerült az érdeklődés középpontjából. A folytonos gazdasági fejlődés és

Compostella – Kulturális világítótornyok

az életszínvonal állandó emelkedése fölöslegessé tette azt, miközben zökkenőmentesen alakult ki a jóléti és fogyasztói társadalom. A kommunista országok földrajzi közelsége mindenképp hozzájárult a nyugat-európai munkavállalók élet- és munkakörülményeinek fokozatos javulásához. Az 1970-es évek elején kezdődő gazdasági és társadalmi válság következtében azonban egyre inkább előtérbe került a kultúra, és azon belül is a kereszténységre való hivatkozás. 1984-ben például, a kulturális kérdésekkel foglalkozó miniszterek berlini találkozájának a nyilatkozata, jöllehet még európai kultúrákról beszél, azokat már a laikus és vallási humanizmus évszázados alapjaira helyezi. 1987-ben pedig felavatták az első kulturális útvonalat, amely a középkori compostellai zarándoklatot volt

⁴ Peter Brown, *Az európai kereszténység kialakulása, 200-1000, Budapest, 1997.*

⁵ *Érdekes módon talán sehol a világon annyi katolikus pap, szerzetes és apáca nem szerepel a reklámokban mint a „keresztény Európában”, míg zsidó rabbi vagy muzulmán mufti soha semmit nem reklámoz. Ez természetesen abból következik, hogy minden reklámgyártó mérlegeli az esetleges következményeket.*

hivatott feleleveníteni⁶. Mára már az európai politikusok jórésze felismerte azt, hogy a különböző nyelvi, nemzeti, történelmi és vallási hagyományokkal rendelkező régiókból és népekből összetevődő európai kultúrkör egységét csak gazdasági és pénzügyi alapokon nem lehet valóban megvalósítani. Valami többre, összefogóbb eszmére, eszményre van szükség. Ezt többnyire a kereszténységben vélik megtalálni és a 2001. szeptember 11-i tragikus események még fokozottabban ebbe az irányba tolták el a hangsúlyt. Az Európai Unió egységét biztosítani hivatott kulturális kereszténység azonban csak halovány árnyéka önmagának. Valójában egy felszínes, tartalmától többnyire megfosztott, vallásos színezettű és kulturális jellegű ideológiai hivatkozásról van szó.

Vallás és politika

Az egyházi vezetőkben a kereszténységre való hivatkozás azt az illúziót kelti, hogy az európai vezetés tényleg számításba kívánja venni a keresztény tanítást és értékrendet. Minden törekvés, amely az egyházaknak főleg a különböző politikai intézményekre gyakorolt tényleges befolyását kívánná növelni vagy erősíteni, hiú ábrándnak tekinthető. A „történelmi”-nek nevezhető egyházi intézmények mára már Európa szerte elveszítették azt a tömegbázist és erkölcsi tekintélyt, amely lehetővé tenné számukra, hogy ténylegesen hatni tudjanak a társadalomra. Nem beszélve arról, hogy nagyon sok keresztény felekezet belső feszültségekkel, fokozatos, de következetes elfogyással és előregedéssel, valamint nem egy alkalommal anyagi nehézségekkel és (szám- és felkészültség terén) személyzethiánnyal küszködik. Az egyes egyházak rendelkeznek azonban egy jól kiépített intézményrendszerrel, amely biztosítja számukra, hogy tevékeny szereplői lehessenek a különféle hatalmi harcoknak, és figyelemreméltó szerephez juthassanak a különböző érdekszövetségekben. Mindez azonban elsősorban a vallás erkölcsi rendre vonatkozó dimenzióját érinti és egyáltalán nem vagy alig annak szellemi-, lelki vetületét. Nem véletlen, hogy Európában – de világszerte is – a gazdasági, pénzügyi és politikai vezetés, az egyházzal nagyon sokszor karöltve, elsősorban azokat az „evangéliumi”-nak nevezett keresztény csoportosulásokat és irányzatokat támogatja, illetve azoknak kedvez, amelyek az érzelmi töltetű, hagyomány- és főleg tekintélytisztelő vallássosságra fektetik a hangsúlyt; amelyek nem a gondolkodásra, hanem a vezetők szavának a feltétel nélküli elfogadására nevelik az embereket. Ezek az irányzatok ugyanis soha nem foglalkoznak a társadalmi problémák elmélyültebb elemzéseivel, és nem keresik az okozati összefüggéseket, ellenben a jótékonykodás elvére alapozott szolgáltatásaikkal hatékonyan szolgálják a társadalmi béke és rend fenntartását. Ugyanakkor folytonosan tapasztalható az arra irányuló törekvés, hogy egyrészt egyre inkább gyengüljön az egyházi intézmények súlya a vallásilag is felhígított társadalmakban, másrészt

pedig hogy sokasodjanak és mélyüljenek a különféle társadalmi törésvonalak. Minél szétfőrtözöttebb ugyanis egy társadalom, annál könnyebben befolyásolható és irányítható. Nem más ez, mint „az oszd meg és uralkodj elvének” mai, a demokratikus kereteket elvileg megtartó, gyakorlati megvalósítása. Mindebben pedig nem szabad lebecsülni a különböző gazdasági érdekeltségek tulajdonában levő tömegtájékoztatói eszközök megtévesztő és „közvélemény-gyártó” stratégiáját és politikáját.

Ezek fényében egyáltalán nem kell csodálkozni azon, hogy a híveket és befolyást veszített egyházi vezetők rendszerint beleesnek a hatalmi harcok és a visszaszerzendő vezető társadalmi szerepért folytatandó küzdelem csapdájába. A jelenlegi egyházi személyzeti kiképzés módja és színvonala messzemenően nem biztosítja azt a felkészülést, amely lehetővé tenné számukra, hogy otthonosabban, magabiztosabban és körültekintőbben tudjanak mozogni a mostani átmeneti korszak szövevényes helyzeteiben⁷. Ehhez társul még ráadásul az a tény, hogy Nyugat-Európában – és fokozatosan Közép-Kelet-Európában is – mindenki számára hozzáférhető a teológiai-, vallástörténeti szakirodalom, elérhető a magasfokú képzettség és a kutatás lehetősége, ami nem egy esetben kisebbségi érzést ébreszt az egyes felekezetek egyházi személyzetének tagjaiban.

A közép-kelet-európai kereszténység és az uniós csatlakozás kihívásai

Mindazok a problémák és nehézségek, amelyekkel az uniós tagállamok kereszténységének szembe kell néznie még fokozottabban vannak jelen a csatlakozni szándékozó országokban. Ilyen az egyház és az állam viszonya; a „történelmi”-nek

Ortodox körmenet – Fontos külsőségek

6 Viviane Obaton, *La promotion de l'identité culturelle européenne depuis 1946. (Euryopa. Etudes 3),* Genf, 1997.

7 Ennek nagyszerű példája Tempfli József nagyváradi megyés püspök azon gesztusa, amellyel megáldotta a Lotus Market bevásárló- és szórakoztató központot (Erdélyi riport, 2002. dec. 12, 24-25. old.). A főpásztor valószínű nem érzékeli az ilyen jellegű létesítmények szimbolikáját és főleg ideológiáját, amely az állampolgárokat elsősorban fogyasztó és szórakozó egyedekké igyekszik átalakítani.

nevezett keresztény egyházak tér- és hatalomvesztése, valamint társadalmi befolyásuk csökkenése; a vallási pluralizmus okozta feszültségek és a nem keresztény történelmi vallási intézmények, egyesületek helyének és szerepének a meghatározása az egyes európai társadalmakban; a különböző vallási személyzetet a fizetés terén érintő megkülönböztetés⁸; a laikusok és a klerikusok, az egyes felekezetek „haladó” és „konzervatív” irányzatai, valamint az „egyházak” és a „szekták” közötti feszültségek és sűrűlődségek; a politikai hatalom azon igényének a megjelenése, hogy ő határozza meg az egyes vallási közösségek és csoportosulások szektá jellegét. Ezen kérdések elemzésekor azonban a középkelet-európai térségben meg kell különböztetni az ortodox, a görög katolikus, a protestáns és a római katolikus keresztény felekezeteket.

Ami a keleti (ortodox) kereszténységet illeti, az uniós kihívások csak közvetve merülnek fel. Az első körben bekezdülő országok ugyanis nagyszerűen tükrözik azon kulturális és vallási megosztottságon alapuló geopolitikai megfontolást, amely még mindig érvényesnek tekinti a Nyugat és a Kelet között húzódó, Európát és a kereszténységet alapjában véve megosztó törésvonalat. Ugyanakkor az ortodox egyház összefonódása a nemzettel és az állammal magának a modern, pluralista társadalomnak az elfogadása terén jelent nehézségeket, hiszen konfliktusossá teszi a más keresztény felekezetekkel, elsősorban a protestantizmushoz tartozókkal való együttélést. A nehézség ez utóbbiakkal abból is adódik, hogy az ortodoxia nem is tekinti őket valójában egyházaknak. Az ortodoxia szemében ugyanis a kulturális, vallási hovatartozás és annak külsőséges kinyilvánítása sokkal fontosabb mint az egyéni, hitbeli meggyőződés. Ezért egyenlő az ortodox hit elhagyása és a más vallásra való áttérés a nemzetárulással.

Ezen vallásgeopolitikai háttér ismeretében jobban érthető a görögkatolicizmus rendkívül ellentmondásos helyzete. Egyházi jogi alárendeltségük ezeket az egyházakat Rómához köti ugyan, de kulturális és világnézeti szempontból őket is jellemzik a keleti kereszténység jellegzetes jellemvonásai. Ezért annyira nacionalista például a román görögkatolikus egyház. Azon elképzelésnek pedig, hogy a görögkatolicizmus esetleg hidat alkosszon a kereszténység két része között nincsenek meg a valós alapjai. Sőt mi több, a létezésüket eredményező történelmi, politikai körülmények gyökeres változása következtében most már megoldhatatlan problémává és felesleges teherré váltak mindkét fél számára.

A vallási és nemzeti összefonódás azonban nemcsak a keleti kereszténység, hanem az egész középkelet-európai térség alapvető vallásgeopolitikai tényezője. Mindez többé-kevésbé érvényes Európa nyugati részére is, de ott ez ma már sokkal árnyaltabb. Ennek ellenére még mindig eléggé meghatározó jellegű. Svájcban például, a katolikus egyház szintén megkísérli felszámolni a különböző nyelvi közösségeket, hogy ezáltal hozzájáruljon egy egységesítőbb nemzetpolitikai elképzelés gyakorlati megvalósításához.

A középkelet-európai kereszténység sajátosságai

A nyugati vallásgeopolitikai helyzet tükrében a középkelet-európai térség csak annyiban rendelkezik sajátosságokkal, hogy ugyanazok a kérdések más formában vetődnek fel. Ezek az eltérések alapvetően az elmúlt évtizedek eltérő társadalmi, politikai rendszereivel és történelmi fejlődésével magyarázhatók. Az uniós és globalizációs kihívásokra úgy tűnik, hogy a protestantizmus tud a leginkább válaszolni. Nem annyira a „történelmi”-nek, hanem sokkal inkább a már említett „evangéliumi”-nak nevezett formájában. Olyannyira, hogy ez az irányzat következetesen teret hódít a katolicizmuson belül is.

Az elmúlt évtizedekben a térség katolikus egyházainak alapvető problémája az intézményrendszer fenntartása és a hatalmi folytonosság biztosítása volt. Az egyház és az állam közötti viszony teljes mértékben a mindenkor pártpolitikától és a pártvezetés pillanatnyi magatartásától függött. Ennek következtében a hősies ellenállástól a legsilányabb kompromisszumig az esetek minden lehetősége megtalálható a gyakorlatban. Azonban mind a létbizonytalanság, mind az együttműködés hosszú távon elapasztotta az egyházak életeterejét, és lemorzsolta a hívek számát. Ugyanakkor az intézményrendszerre fektetett állandó hangsúly és figyelem teljesen háttérbe szorította a lelkipásztorkodást, a hívekkel való tényleges foglalkozást és a felmerülő problémákra a helyzet adta lehetőségekből kiinduló megoldáskeresést. A fenntartani, ami fenntartható alapállásra való berendezkedés eleve kudarcra ítélt minden kezdeményezést. Ezért tekinthetők a közép-kelet-európai térség katolikus egyházai a rossz értelemben vett konzervativizmus fellegráinak, ahol erősen jelen van az üldözöttség érzése, és többnyire uralkodik az a dualisztikus szemléletmód, amely szerint szembenállnak a ma már nem annyira ellenséges, mint sokkal inkább közömbös külvilággal. Nem meglepő tehát, hogy alig értik koruk társadalmát, párbeszédképtelenek és főleg tehetetlenek azzal a közömbösséggel szemben, amely ellen nem igazán lehet ellenállóként fellépni. Mivel alig rendelkeznek a kor kihívásait felvállalni képes személyzettel, nem igazán fogják fel, hogy jelen pillanatban nem egy átmeneti válsághelyzetről van szó, amelyet valahogy át kell vészelní, és majd minden rendeződik, hanem egy strukturális átmeneti korban, a „már nem” és a „még nem” között élünk, amikor is minden átalakul, és amely egy új világrend kialakulása felé vezet. Mivel ezen átrendeződési folyamatban – a 3. és 4. századok kereszténységével ellentétben – nem képesek valójában tevékeny és meghatározó szerepet játszani, kénytelenek azt elviselni, és megpróbálni állandóan menteni azt, amit még menthetőnek ítélnék. Ezt az alapvetően önbizalmat vesztettnek mondható szemléletmódot tükrözik azok az erőfeszítések is, amelyeket az egyes egyházak az egykori társadalmi és politikai szerepük visszaszerzése érdekében tesznek. A klerikusok többségének

⁸ A „történelmi” keresztény felekezetek társadalmi térvessztése abban is megnyilvánul, hogy egyre kevesebb pénz folyik be a hivektől. Ezért szeretnék ha az állam – történelminek, kulturálisnak és nem egyszer nemzetinek nevezett megfontolások alapján – biztosítani személyzetük és intézményrendszerük fenntartását, hiszen így mindenképp megőrizhetnék hatalmuk és befolyásuk legalább egy részét. Ennek kapcsán azonban joggal merül fel a kérdés, hogy az egyes vallások iránt tanúsított megkülönböztetés mennyire egyezik az önmagát demokratikusnak nevező és a mindennemű diszkriminációnak lassan-lassan már az árnyékát is büntető jogállam elveivel, és mennyire szolgálja az adott politikai hatalom érdekeit.

a laikusok iránt tanúsított bizalmatlansága, és a tőlük való félelem, szintén szerves része ezen hatalmi megfontolásokon alapuló tudathasadásos helyzetnek.

Kétségtelen, hogy a középkelet-európai térség katolikus egyházainak a bekerülése az Európai Unióba csak erősíteni fogja azt a vallásgeopolitikai irányvonalat, amely szoros és strukturális kapcsolatra törekszik a kereszténység és az Európai Unió között⁹. Újra fokozottabban előtérbe kerül majd az egyházi és a politikai hatalom, a befolyásolási igény és az eszköztelési szándék közötti dinamikus feszültség. A közép-kelet-európai térség kereszténysége azonban elképzelhető, hogy az erkölcsi rend és az államnak alárendelt, előnyöket és biztonságot élvező egyházfelfogás malmára fogja hajtani a vizet. Annál is inkább, mivel a gazdasági, pénzügyi és politikai vezetés egy részének is jól jön az erkölcsinek tekintett támogatás.

Az Európai Unióban

Kétségtelen, hogy az uniós integráció nem tekinthető az elnapolt vagy megoldatlan problémák csodamegoldásának. A gazdasági és társadalmi feszültségeken túlmenően az Európai Uniónak mindenképp szembe kell néznie a kulturális és vallási törésvonalak kiéleződésének és elmélyülésének a lehetőségével is. Mivel kevés az esély arra, hogy az Unió belül egy átfogó európai identitás alakuljon ki¹⁰, számolni kell azzal, hogy az európai társadalom nem csekély része különféle hovatartozások alapján fog tagolódni. Ebben pedig a vallási hovatartozás sok esetben meghatározó lesz, hiszen máris az.

Az emberiség története ugyanis azt mutatja, hogy minden korban és társadalmi környezetben az emberek jelentős

részének valami más is kell, mint a pusztá anyagiak. És ha az alapvető egzisztenciális kérdések maradnak is (Ki vagyok? Kik voltunk? Mivé lettünk? Honnan származunk? Miért vagyunk?¹¹), az emberek korszaktól, helytől és kultúrától függően ismételt új válaszok után vágyakoznak. Innen az emberi történelem és gondolkodás gazdagsága és dinamizmusa. Éppen ezért az Európai Unió is csupán egy szakasza egy sokkal tágabb folyamatnak, amelynek fő jellemvonásai a kulturális és szellemi elszegényedés, az óhatatlan előregedés, a gondolkodás hanyatlása és az elért anyagi jólét védelmére való berendezkedés. Ahogy azonban a 3. századi Római Birodalomnak is számolnia kellett a megmásíthatatlan belső demográfiai tényezővel, valamint a fiatal és dinamikus vándor népek nyomásával, ugyanúgy a mai Európának is szembe kell néznie ezzel a valósággal, amely más formában ugyan, de hasonlóképpen jelentkezik. Ahogy a birodalmi vallásnak nem volt már ereje összefogni a társadalmat, és ellenállni a feltörő kereszténység térhódításának, ugyanúgy egyáltalán nem biztos, hogy az azóta intézményesedett és az európai civilizációval ugyan strukturálisan összefonódott, de valójában szétdarabolódott kereszténység képes lesz megtartó erőként fellépni. Ezért nem szabad önkívületbe esni az Uniótól, hiszen minden józanul gondolkodó egyén tudja, hogy globalizálódó világunkban az integrációnak – amely egyáltalán nem jutalom – nincsen alternatívája. Különösen nincs a közép-kelet-európai régió sok megpróbáltatást szenvedett nemzetei számára, amelyeknek nem kell a földrajzi, történelmi és kulturális Európába belépniük, hiszen soha ki sem léptek belőle.

Jakab Attila¹²

9 Josef Homeyer, Hildesheim püspöke (Németország) és az Európai Közösség Püspökkari Bizottsága (COMECE) elnöke, 2002. október 25-én levélben üdvözölte Wilfried Martens-t, az Európai Néppárt elnökét, akit pártja újraválasztott. „Kívánom, hogy a siker és a Gondviselés végigkísérje egész mandátumát, amely alatt Európának történelmi határozatokkal és újabb jelentős kihívásokkal kell majd szembenéznie. Rendkívül örülnék, ha európai szinten, az Ön politikai családjá és az Egyház közötti kapcsolatok barátiak maradnának és a jövőben még szorosabbá válnának.” A püspök-elnök az Európai Néppárt 15. kongresszusán (Estoril, Portugália, 2002. okt. 18.) elfogadott „Alkotmány egy erős Európáért” c. dokumentumot is nagyon megdicsérte és reménykeltőnek ítélte. A kongresszus ugyanis befoglalta a szövegtervezetbe, hogy Európának szolidaritást kell tanúsítania a gyengébben álló országokkal szemben. Ez egy erkölcsi felelősség, amely kötelezettségekkel jár. Az püspök-elnök még két másik pontot is kiemelt és fontosnak ítélte. „Szerintem bátorító azt tapasztalni, hogy az európai Konventben a legfontosabb politikai erőt képviselő párt, egy európai alkotmány bevezetésében, a vallási örökség elismerésének és a tagállamok spirituális hagyományainak az Európai Unió általi tiszteletben tartása érdekében nyilatkozik. Ez utóbbi, énszerintem, magába foglalja az egyházak és a vallási közösségek helyzetének a nemzeti jog szerinti tiszteletben tartását is. Elérkezett most az az idő, hogy ezeknek az Európai Unió egyesítése szempontjából fontos kitételeknek érvényt szerezzenek a Konvent keretében és világos megfogalmazásokkal beleágyazzák őket egy jövőbeni alkotmányos szerződésbe. Azonkívül azt is remélem, hogy a vallásszabadság intézményes dimenziója szintén kifejezett megerősítést nyer majd.” Ezen túlmenően a püspök-elnök azon reményének is hangot adott a levelében, hogy a Konvent képes lesz megfelelni azon jelentős várakozásnak, amely az Európai Alkotmányban elvárasként fogalmazza meg az Istenre való hivatkozást. Ebben a kérdésben, a püspök-elnök szerint, minden bizonnyal meg lehet találni azokat a megfogalmazásokat, amelyek hívők és nem-hívők számára egyaránt elfogadhatóak. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy mind a tagállamok mind pedig a pályázó országok állampolgárainak tevékenyen bele kell kapcsolódniuk az Európai Alkotmány körüli vitákba. „Ez alkalomból felszólítom a Konvent minden tagját, politikai és nemzeti hagyománytól függetlenül, hogy építő módon kötelezze el magát az egyesült Európa jövőjének vitájában.”

10 Európa nem Amerika, ahol a jogi jellegű állampolgárság több-kevesebb sikerrel, de csak magába olvasztja a kulturális identitást. Ezzel szemben az európai országokban a kulturális tényező társadalmilag sokkal meghatározóbb, mint a jogi helyzet. Egy muzulmán például hiába nyeri el a német állampolgárságot, egyáltalán nem biztos, hogy a társadalom ténylegesen németnek is fogja őt tekinteni.

11 Többé-kevésbé ezeket a kérdések találjuk például a 3. század elején Alexandriai Kelemen ókeresztény író egyik munkájában: Excerpta ex Theodoto 78, 2. (Sources Chrétiennes, 23), Paris, 1970.

12 Vallástörténet. Az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány tudományos munkatársa.

„Ti vagytok a föld sója”

Mára már csak kevesen tudják, hogy hol van Európa földrajzi vagy mértani középpontja. Mint ismert, Európa nyugati határa az Atlanti-óceánnál, keleti az Ural hegységnél, északi Norvégia északi partjainál, déli pedig Kréta szigetének szélén található. 1887-ben az Osztrák-Magyar Monarchia Térképészeti Intézete a kontinensünk széleit érintő hosszúsági és szélességi körök felezővonalainak a metszéspontjaként határozta meg Európa közepét. Ez az obeliszkkel megjelölt pont a mai Kárpátalján található, a Tisza partján, Aknaszlatina és Rahó között, Terebes-Fejérpatak határában, egy völgyben húzódó kocsút szélén. Ez azt jelenti, hogy a mai Magyarország teljes területében Európa tényleges középpontjától nyugatra helyezkedik el. Tehát nem Kelet-Európában, vagy Kelet-Közép-Európában, hanem legalábbis Közép-Európában. Ha nagyon pontosak akarunk lenni, akkor Európa közepétől – igaz, hogy csak egy hangyányival, de mégis – *nyugatra!*

A kultúra

Németh László szerint „a kultúra nem tudás, nem művészi produkció, hanem valami életet szabályozó elv, amely egy embercsoport minden tagjának belső mágnese, irányítója” (*Molnár Albert zsoltárai és ritmikájuk*, 1928).

A bennünket ma erő sokféle hatás közül kultúrának főleg kettőt tekintek: a keresztyén kultúrát és a nemzeti kultúrát.

A keresztyén kultúrában az összetartó erő egyetlen élő személy: Jézus Krisztus. A magyar nemzeti kultúra belső mágnese pedig: csodálatosan gazdag anyanyelvünk, szokásrendszerünk és népművészetünk.

A keresztyénség számomra elsősorban azt a lehetőséget biztosítja, hogy naponkénti bibliaolvasással és imádkozással közvetlen, személyes kapcsolatba tudok kerülni az élő Istennel, aki előtt felelős vagyok minden gondolatomért, szavamért, tettemért, mulasztásomért. A nemzeti kultúrát pedig minden tölem telhető eszközzel igyekszem megismerni, megőrizni, gyarapítani, és átörököteni mindazoknak, akikre hatással lehetek. Van, akire az Isten egyetlen személyt bízott: a házasársát, gyermekét, szülőjét, testvérét vagy valamelyik munkatársát. Neki csak ezzel az egyetlen személlyel kell elszámolnia. Akire több bízott: egy család, egy iskola, egy gyülekezet, város, vagy az ország. Ő azokért felel. Az Európai Unióba lépést úgy is felfoghatjuk, hogy megnövekednek a lehetőségeink, de akkor a felelősségünk is.

Ha az Európai Unióba való belépésre gondolok, gyakorta eszembe jut egy évtizedekkel ezelőtti történet. Tatán, (ahol életem zömét töltöttem) a híres Fényes forrásoknál volt egy aprószemű, sárga virág. Kisrencének hívták. Nem volt különösebben látványos, de tudomásom szerint Európában

A konferencia résztvevői – Népszavazás és felelősség

csak ott volt található. Egy barbár fürdőmester alkalmi munkásokkal kiírtatta, és helyükre betonvályúba paprikavirágot tétetett. A paprikavirág sokkal harsányabb, de értéke szinte nulla a kisrencéhez képest. Európa lett szegényebb. Hasonlóan, ha nem tudjuk megőrizni sajátos keresztyén és nemzeti kultúránkat, akkor a nagyobb közösség is kárát látja.

Korinek László professzor úrtól hallottam egy megdöbbentő történetet. Egykor egy kutató Magyarország térképére egy-egy pontot tett oda, ahol egy-egy híres tudós, művész vagy feltaláló született. Megdöbbenve tapasztalta, hogy a térképen a pontocskák az ország szélei felé sűrűsödtek, a közepe felé pedig ritkultak (néhány nagyvárostól eltekintve). Ebből arra következtetett, hogy az ország peremén, ahol több kultúra, nyelv, nemzetiség él együtt, kedvezőbbek a feltételek a tehetségek kibontakozására, mint ott, ahol az egyféle közegben elkényelmesedik az ember. Tehát az a tény, hogy a Kárpát-medencében több mint tíz féle nemzetiség, nyelv, vallás él együtt, lehetne előny is, a fejlődés egyik motorja, ha rövidlátó politikusok, pünkösdi királyságuk meghosszabbítására és haszonszerzés érdekében nem fordítanak szembe a különböző rétegeket, csoportokat egymással.

Közösség és Európa

Meggyőződésem, hogy a közösségeket nem lehet átugorni. Az ember – és valószínűleg a közösség is – csak belülről formálható. Mindenkinek először önmagát kell megis-

mernie, megnevelnie. Ha már önmagával egyenesbe került, akkor másodikként a családjára kell nagyobb figyelmet fordítania. Utána a munkahelyére, gyülekezetére, falujára-városára, és csak ezek után akarjon tenni bármit is a hazájáért. Nem hiszek annak hazafiságában, aki elhanyagolja a családját és annak európaiságában, aki előbb nem tett meg minden tőle telhetőt a saját hazájáért.

Mielőtt tehát Európával törődnénk, rengeteg egyéb feladatunk van. Mindenekelőtt saját hitünket, jellemünket kell megvizsgálnunk, mert hatni csak hiteles emberként tudunk. Sokan azt mondják, hogy az a baj, hogy a fiataloknak nincsenek példaképeik. Sokkal rosszabb a helyzet: mi vagyunk a példaképeik.

Az íge szerint „a teremtet világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését” (Róm 8,19). Nem az a baj, ha kevesen vagyunk, hanem az, ha mi, akiknek „a föld sójának” kellene lennünk nem vagyunk alkalmasak arra, hogy teljesítsük Jézus Krisztus missziói parancsát: „Tegyetek tanítvánnyá minden népet” (Mt 28,19).

„Ha pedig a só ízét veszti... nem jó azután semmire, csakhogy kidobják és széttapossák az emberek” (Mt 5,13). Hogy mondta Mahatma Gandhi? „Ha találkoztam volna egyetlen egy olyan keresztyénnel, aki az általa hirdetett tanoknak megfelelően él, magam is keresztyénné lettem volna.”

Elsősorban nem azt kellene néznünk, hogy mit kaphatunk Európától, hanem azt, hogy mit adhatunk ennek a jelentős tömegeiben elvilágiasodott, szubkultúrába süllyedt, lelkileg kiürült földrésznek. Ez esetben van igazán értelme a csatlakozásunknak.

Őszinte önvizsgálatra, bűnbánatra, megújulásra, ébredésre lenne szükség. Minden hitben élő egyénnek és egyházi közösségnek egyaránt. Már csak egy évünk van rá. Emberileg nézve nagyon rövid idő, de Istennél semmi sem lehetetlen. Ne legyenek illúzióink. Véleményem szerint: *keresztyén Európáról valószínűleg sohasem beszélhettünk*, legfeljebb keresztyén hittel, eszmékkel, értékekkel, hol jobban, hol kevésbé jól átszőtt kontinensről. Lényegében Magyarországról is csak hasonló mondható el.

Természetesen nem mondhatunk le egyetlen megkeresztelt testvérünkről sem. Tehát úgy kellene a népegyházi jellegünkben minél többet megőrizni, hogy közben hitvalló egyházzá is váljunk. A tapasztalat szerint azokban az országokban gyarapodik a hívők száma, ahol szabad utat biztosítanak a különböző karizmáknak, ahol a számukra is érthető nyelven és módon szólítják meg a belső vagy külső misszióra szoruló tömegeket.

Ami pedig a nemzeti kultúránk megőrzését és gyarapítását illeti, szerintem ez is többlépcsős folyamat. Legelőször itt, az anyaországban kellene erősíteni kötődésünket a hagyományainkhoz. Mindenekelőtt azzal, hogy történelmünket végre torzításmintesen, értékeinket hangsúlyozva tanítjuk, sokkal nagyobb figyelmet fordítva a magyar nyelv és a magyar néprajz megismertetésére, majd a határainkon kívülre szorult testvéreink küzdelmeire. Ez rádöbbenhet

bennünket arra, hogy bár mai hazánkban a köztünk élő nemzetiségek létszámaránya sokkal kisebb, szétszórtsága pedig lényegesen nagyobb a szomszédos országokban élő magyarokénál, s lehetőségeket is többet kapnak, mint a mieink odaát, a Magyarországon élő nemzeti és etnikai kisebbségek élete sem problémamentes.

Illyés Gyula a *Hajszálgyökök* című munkájában egyértelműen fogalmaz: „Nemzeti, aki jogot véd, nacionalista, aki jogot sért” (445. oldal). Azaz mi nem akkor vagyunk nacionalisták, amikor Erdélyben magyar nyelvű egyetemet, vagy Felvidéken magyar anyanyelvű római katolikus püspököt követelünk, hanem akkor, ha a köztünk élő románok vagy szlovákok jogos követeléseit nem teljesítjük.

Saját kisebbségeink, valamint a szomszédos országokban élő magyarok képezhetnék azt a hidat, amely a Kárpát-medencében élő népek – Németh László szavaival élve a „tejtestvérek” – régóta várt megbékélését segítené elő. Ha Európáról beszélünk, többnyire Nyugat-Európára gondolunk. Pedig Európa szerves része velünk együtt Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia és Ausztria is. Akár tagjai lesznek az Európai Uniónak, akár nem. Pl. számomra Romániát nem Ceaușescu vagy Funar jelenti, hanem Grigorescu festményei, Brâncuși szobrai, Enescu zenéje, vagy Coșbuc versei, a moldvai kolostorok, a hora és a kolinda. És ha román emberre gondolok, akkor elsősorban nem a vasgárdisták vagy a securitate tagjai jutnak eszembe, hanem arra gondolok, hogy a Megváltó őértük is meghalt, akárcsak miértünk.

Összegezve: bosszantó, hogy Magyarországon mindent túlpolitizálnak. Az még inkább, hogy egyes pártok saját céljaik érdekében ki akarják sajátítani az április 12-i népszavazás „igen” vagy „nem” szavazatát, érvek helyett gyakorlati csapnak össze, a szembenálló felek nem meggyőzni, hanem legyőzni akarják egymást.

Ismétlem: nincsenek illúzióim. Tudom, hogy a csatlakozásnak rövid távon lesznek nyertesei és vesztesei egyaránt. Meggyőződése, hogy tőlünk, tehát az egyházaktól, a hitben járó emberektől is függ, hogy a nyertesek vagy a vesztesek lesznek-e többen, s valóra válik-e az a reményünk, hogy végülis az Európai Unió tagjaiként többre jutunk, mintha kívül maradnánk. Nem csupán kényelmesebben és jobban fogunk élni, ha bekerülünk közvetlenebbül az európai vérkeringésbe, hanem megőrizhetjük keresztyén és nemzeti kultúránkat, sőt részt vehetünk segítségükkel földrészünk új arculatának kialakításában is.

Természetesen fontos, hogyan dönt az ország a népszavazáson, de van, ami még ennél is fontosabb. Kempis Tamás több mint 500 évvel ezelőtt így fogalmazott a *Krisztus követése* c. munkájában: „Ne sokat törődj azzal, hogy ki van veled, vagy ellened, hanem arra legyen gondod, hogy minden dolgaiddal veled legyen az Isten”.

Kálmán Attila

I A Pápai Református Gimnázium igazgatója. Az előadás az OCIFE Magyarország (Európai Katolikus Információs Központ) és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Európai Tanulmányi Központja által szervezett „Népszavazás a csatlakozásról – keresztyén felelősséggel” konferencián hangzott el 2003. március 28-án.

Keresztények egysége - Európa egysége: vágy és kihívás¹

Személyes vallomás

Egyetlen keresztény műfaj van – mondja Babits Mihály – ez pedig a vallomásé. Tudományos, vagy akár csak népszerűsítő konferencián szokatlan lenne vallomás műfajában előadni. Kérem, ennek ellenére engedjenek meg egy személyes emléket felidézni. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán, Léderer Emma tanárnő polgári történetírást tárgyaló előadásán történt, a múlt század hetvenes éveiben. Mivel a hallgatóság jelentős része a feltett kérdésekre hallgatással válaszolt, egy röpké történeti áttekintés erejéig párbeszédben maradtam a tanárnővel. Amikor kérdésére, hogy a maurinus bencések egyike, Jean Mabillon (1632-1707) teremtette meg a modern polgári történetírást alapjait a *De re diplomatica* (1681) c. művével, válaszoltam, akkor – kissé magán kívül – feltette a kérdést: ki maga, történész vagy levéltáros? Válaszom egyszerűen, kendőzetlenül ez volt: bencés vagyok. Csak annyit tudott mondani: akkor már mindent értek. Aztán többet nem szólt hozzám, csak jegyet adott a félév végén.

Nursiai szent Benedeknek, Európa védőszentjének fia vagyok. Benedek monostora, Montecassino alapítása, Kr. u. 529-ben, egyúttal a középkori Európa megszületése is. Alapítóját, ezt a Krisztus szeretetét megvalló szerzetest, a nyugati szerzetesség atyját nyilvánította, 1964. október 24-én, a második világháború után romjaiból újjáépített Montecassino templomának a felszentelésén, VI. Pál pápa Európa Védőszentjének, Patrónusának. Pápai bullájában megnevezi azokat a motívumokat, amelyek erre alapot adnak. Benedeket hat markáns jelzővel illeti, amelyeket aztán részletesen kifejt. Itt természetesen csak a jelzők felsorolására és fordítására

szorítkozom. Nursiai Szent Benedek Atyánk Pacis Nuntius (a béke hírnöke), Unitatis effector (az egység megteremtője), Civilis cultus magister (a közösségi életforma tanítómestere), Religionis christianae praeco (a keresztény hit hirdetője), Monasticae vitae in occidente auctor (a szerzetesi élet megalapítója Nyugaton), Patronus totius Europae (egész Európa védőszentje).

Ezek a megtisztelő címek akkor születtek (1964), amikor sokak számára már ismert volt, hogy Robert Schumann-nak, az Európai Unió „atyjának” elképzelésében a benedeki gondolat is jelen volt. Mély, baráti kapcsolatokat ápolt francia és német bencésekkel, s „Európa építőmesterének” szellemiségét beépítette saját Európa-látomásába. Szent Benedek fiai Európa misszionáriusai és kultúrájának jelentős alakítói egyetemes kereszténységben és közös Európában gondolkodtak és cselekedtek. Ezt tették a magyarsággal is a második keresztény évezred küszöbén. Lelki és szellemi örökösei ma sem tehetnek mást, mint ezt a szellemi örökséget ápolják.

Így egyértelmű, hogy magam sem tehetek másként, hiszen lelkileg ebbe születtem, ebben mozgok, ez a bencések közege. *Bencés szerzetesnek lenni azt is jelenti, hogy Krisztust követjük, hogy Krisztus egy, és mi az egységre törekvő egyháza és általa a nemzetek egysége látomásában és vonzásában élünk.*

Ha szűkebb hazámra gondolok, Szent Márton monostorát három egyéniség határozza meg: Benedek – már szóltam róla –, Tours-i Szent Márton (†397), Európa legismertebb szentje a középkor folyamán, és prágai Szent Adalbert, Közép-Kelet-Európa apostola, akinek tanítványi köre Szent Márton monostorát, Pannonhalmát alapítja. Gyökereinkben egyetemesek, katolikus keresztények, európaiak és magyarok vagyunk. E

¹ Az előadás az OCIPE Magyarország (Európai Katolikus Információs Központ) és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Európai Tanulmányi Központja által szervezett „Népszavazás a csatlakozásról – keresztény felelősséggel” konferencián hangzott el, 2003. március 28-án.

három: keresztény katolikus, magyar és európai számomra nem kizárják, hanem feltételezik egymást.

Néhány megfontolás a ma Európájáról

A kereszténység jelen van az egész világon annak különféle hagyományaival, egyházaival. Itt az Európában élő keresztényeket ökumenikus jelentésben értem: katolikusok, protestánsok, anglikánok egységét értem a kereszténység gyűjtőfogalma alatt.

Ha kérdésként fogom fel azt, hogy miként gondolkodunk mi keresztények az egységes Európáról, akkor részben egyszerű a válasz, akár egy mondattal is válaszolni lehetne, de mégis bonyolultabb annál, hogy akár 30 percben is kifejezhető lenne.

A keresztények számára az egységes Európa nem lehet probléma. A gondot maga az *ember* jelenti; az, ahogy az emberről gondolkodunk.

Európában és a világon mindenütt az *emberért* kell ma megküzdenünk. „A kereszténység nélküli emberiségnek bizonyosan igen sötétek a kilátásai; a történelem... még a kereszténységgel együtt is meglehetősen lehangoló képet mutat. A szabadjára engedett dinamizmus mészárlást, kínzást, türelmetlenséget és romboló gőgöt borjadzott, mert az emberi természet mélyén lapuló ádáz és könyörtelen fenevadat a kereszténység sem tudta elpusztítani. [...] A kereszténység nem tette az életet biztosabbá vagy boldogabbá, és magát az embert sem nemesítette meg. De reményt kínál. Civilizál és megszelidít. [...] Az elmúlt nemzedék életében, amikor a kereszténység folyamatos hátrálásának voltunk tanúi, távolról megérezhettünk valamit abból, hogy milyen is lehet a kereszténység nélküli világ – és amit megérezhettünk, nem volt szívderítő. Gyakran kellett csalódnunk az ember jóra való képességében, ahhoz való vonzódásában, amire a kereszténység oly szívesen hivatkozott. Ám megtanultuk azt is, hogy a gonosz iránti fogékonysága és hajlandósága határtalan – illetve, hogy határai csakis az ember önnön, szüntelenül növekvő hatósugara végességének korlátai. Az ember tökéletlen, gyarló lény Istennel szemben is. Ugyan, milyen lehet Önélküle? Ahogy Francis Bacon fogalmazott: Akik tagadják Istent, az emberi nemességet rombolják le, mert bizonyos, hogy testében az ember a vadállatokkal rokon, s ha lelkében Istennel nem tart rokonságot, nemtelen és hitvány teremtmény marad. Az isteni példa ereje és a kereszténység kínálta felemelkedés vágya által lehetünk kevésbé hitványak és nemtelenek. Krisztus kettős személyiségében saját tökéletes képmásunkat, a magunk elé tűzhető örök cél megtestesülését szemlélhetjük. Az elmúlt kétezer év történelme az emberi gyarlóságok fölé való emelkedés erőfeszítéseiről beszél – és ebben a tekintetben a kereszténység krónikája biztató és felemelő.”²

Európában és mindenütt nekünk, keresztényeknek az emberért, az emberi jogokért, majd az Evangéliumban

2 Paul Johnson, i. m. 681-682. old.

3 „Európa jövője. Politikai kötelezettségvállalás, értékek és vallás”, Az Európai Közöség Püspökkari Bizottsága (COMECE) titkárságának a hozzájárulása az Európai Unió jövőjéről az Európai Konventben folyó vitához, Egyházfórum, 2002/6, 20-21. old.

4 Paul Johnson, A kereszténység története, Budapest, 2001, 679-680. old.

adott lehetőségeikért kell megküzdenünk; de ugyanezt kell tennünk folytonosan itthon is, hiszen szekularizált világban élünk, annak áldásával és keresztjével együtt.³

1. Európa keresztény gyökerei

„Európa nemcsak általánosságában, de minden parányi részletében is keresztény alkotás volt – és épp ebben rejlett egyedülálló ereje, mert a kereszténység a spritualitas és a dinamizmus egyszeri és megismételhetetlen keverékének bizonyult. Választ kínált a metafizikai kérdésekre, alkalmat és vonatkoztatási háttérrel nyújtott az elmélyüléshez a jámboroknak és a misztikusoknak, ám ugyanakkor szüntelenül ünnepelte és hirdette a munkát, és új eredmények elérésére sürgetett.

Rendelkezett ezenfelül egy sajátos önjavító, öntökéletesítő mechanizmussal is. A krisztusi tanításban megfogalmazott felismerések szinte végtelen számú értelmezést és feldolgozást tesznek lehetővé. A keresztény mátrixok olyan kódot alkotnak, amely minden lehetséges helyzetre új és új módon alkalmazható, s így a kereszténység története a harcok és újjászülések örökös folyamata, válságok sorozata..., de egyben a növekedés, az életrevalóság, az elevenség és a növekvő értelem bizonyossága is. A kereszténység Európát a szellemi és erkölcsi fogalmak rugalmas vázával látta el, és lehetővé tette számára a gazdasági és technológiai változásokhoz való alkalmazkodást, s azt, hogy mindig megragadhassa az újonnan kínálkozó alkalmakat. Így növekedhetett Európa a mai, 20. századi, nyugati típusú társadalommá.”⁴

Szándékosan nem katolikus történetést idéztem. A fentebbi idézetet még bővíteni, pontosítani lehet, de annak tartalmát nem. Kiindulópontja lehet egyfajta termékeny vitának.

Antoine de Saint-Exupéry elmélkedik így *A hadirepülő* c. munkájában: „Az én civilizációm századokig az emberen át nézte az Istent. Az ember az Isten képére teremtetett. Istent tisztelték az emberben. Az emberek testvérek voltak az Űrban. Isten visszfénye ronthatatlan méltósággal ruházott fel minden embert. Istenhez fűződő kapcsolatai magától értetődően megszabták önmaga és felebarátai iránti kötelességeit.

Istenszemléletük tette egyenlővé az embereket, mert egyenlők voltak az Űrban. És az egyenlőségnek világos tartalma van. Mert csak valamiben lehetünk egyenlők....

A tudós tisztelni tartozott a raktárost is, mert a raktárosban Istent tisztelte, akinek a raktáros is a Követe volt.

Itt a fő cselekedet nevet is kapott. Úgy hívják: áldozat. Az áldozat nem csonkítás, nem vezeklés. Az a lényege, hogy cselekedet. Míg Istenre támaszkodott az én civilizációm, meg is örizte annak az áldozatnak a fogalmát, amelyet Isten plántált az ember szívébe. A humanizmus szem elől tévesztette az áldozat lényegét. Szavakkal, nem pedig cselekedetekkel akarta megteremteni az embert. És apránként elvesztettük az örökséget.

2. Az egység teológiai és történeti eszméje

A II. Vatikáni Zsinat a világ kereszténysége, de szoros értelemben véve a katolikus egyház, s azon belül is az európai katolikusok számára sorsdöntő mozzanat. Evangéliumi jó gazdaként, aki régít és újat hoz elő kincseiből, az eredeti evangéliumi üzenetet a huszadik század nyelvezetére próbálta meg lefordítani. A *Lumen gentium*, az egyházzal szülő tanítás első fejezete, amely „az egyház misztériumáról” tanít, ezt mondja: „Mivel Krisztus a nemzetek világossága, ez a Szentlélekben összeült szent Zsinat Krisztusnak az Egyház arcán tükröződő fényességével minden embert meg akar világosítani azért, hogy minden teremtménynek hirdeti az evangéliumot (vö. Mk 16,15). Mivel pedig az Egyház Krisztusban mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének, a korábbi zsinatok nyomában járva híveinek és az egész világnak jobban ki akarja nyilvánítani a maga egyetemes természetét és küldetését. Korunk sajátos körülményei sürögössé teszik az Egyháznak e feladatát, hogy a társadalmi, technikai és kulturális kapcsolatokban egymáshoz egyre közeledő emberek Krisztusban is megtalálják a teljes egységet. (Előszó)”

Ha Krisztus egyháza „jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének”, akkor története folyamán is akarta és most is helyesli, sőt előmozdítja ezt az egységet, hiszen az európai egység része az egyetemes egység-látomásnak. Ebből a vízióból értelmezhető a keresztény egység vágya és látomása, ebből eredeztethető a római egyház; II. János Pál pápa Európára és a világegyházra irányuló minden törekvése.

A kereszténység istenélménye újrafogalmazásával, annak közvetítésével és tanításával járulhat hozzá, hogy az emberiség, többségi hívő és kisebbségi hívő része megőrizhesse emberi méltóságát.

Egy új vallási szintézis megteremtésének a törekvése vezeti II. János Pál pápát, amikor *párbeszédet kezd* és sürget a *zsidósággal*, amikor teológiai és ökumenikus párbeszédet szorgalmaz a *kereszténységen belül*, amikor támogatja a világvallások imatalkalmazóit. Isten neve az ember számára a béke, a kiengesztelődés, az emberi méltóság forrása. Ha a világvallások egymás kölcsönös tiszteletben tartásával, küldetésüket tudatosítva közvetítik ezt, akkor esély van a jövőben is, hogy az emberi méltóság, az abból folyó kötelességeink és a szabadságjogok megmaradhatnak.

Tétel: Isten és ember korrelatív valóság. Az ember méltósága istenképiségekben rejlik. Az ember: *imago Dei*. Az ember olyan mértékben talál önmagára, amilyen mértékben megéli isten-hasonlóságát. Amilyen mértékben erről megfedezkedik, olyan mértékben veszíti el önmagát, válik bizonytalanná saját magáról alkotott képe, kerül identitás-krízisbe.

3. Európa egysége kihívás a keresztények számára

Az EU országok püspökeinek a tanácskozására szeretnék utalni csupán. Az Európai Unióhoz tartozó országok püspökei 2002 március utolsó napjaiban konferenciát

tartottak a Vatikánban. Az ülésre az EU 15 országának püspökkari képviselőin kívül meghívták a tagjelölt országok küldötteit is (hazánkat Seregély István egri érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke és Veres András püspök, az MKPK titkára képviselte a tanácskozáson). Megállapították, hogy a Szentszék, az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa és a COMECE különféle tevékenységi körökkel rendelkeznek, de ezek kiegészítik egymást. Szükség van arra, hogy megszilárdítsák az egymással való együttműködést abból a célból, hogy az egyház jobban jelen lehessen az európai intézményekben. A COMECE püspökei római tartózkodásuk során találkoztak Svédország, Belgium és Csehország szentszéki nagyköveteivel is.

Európa integrációjának a folyamata a nehézségek ellenére is folytatódik, és a 15-ök Uniójához egyre több ország kéri a csatlakozását. Az egység felé haladó Európa azonban nem lehet csupán földrajzi és gazdasági valóság, hanem mindelelőtt olyan kulturális és spirituális egységként kell megjelenie, amelyet jelentős, sokszínű értékek és hagyományok termékeny egymásra találása hozott létre. Az ilyenfajta, rendkívül fontos integrációs folyamathoz az egyház továbbra is felajánlja sajátos támogatását.

A tanácskozáson résztvevő püspökök II. János Pál pápától ezt hallhatták: „Már elődeim is úgy tekintettek erre a folyamatra, mint a békéhez, a népek egyetértéséhez vezető biztos útra és az európai népek sorsának jobbrafordulására való lehetőséget láttak benne. Én magam is több alkalommal olyan Európa-képet rajzoltam meg, amely erő sugároz, és nemcsak vallási, hanem kulturális és politikai szempontból is. Péteri szolgálatom kezdetétől fogva folyamatosan hangsúlyoztam, hogy az európai civilizációt csak olyan alapokra lehet felépíteni, amelyek tiszteletben tartják az emberi személy méltóságát, elvitathatatlan jogait, az igazságosságot, a testvériséget és a szolidaritás eszméit.”

A Szentatya emlékeztetett arra, hogy két rendkívüli szinódusi közgyűlés foglalkozott – az 1991-es és az 1999-es – a földrész egyházi helyzetével. Főként ez a második szinódus, már központi témáján keresztül is – „Az élő Jézus Krisztus egyházában, forrás és reménység Európa számára” –, erőteljesen hangsúlyozta, hogy a kereszténység döntő és lényegre mutató indítékkal szolgálhat az európai földrész megújulása és reménysége számára, ha megújult buzgósággal hirdeti, hogy Jézus Krisztus az emberek egyedüli Megváltója. Az egyház a feltámadt Krisztusból meríti az erőt, hogy türelemmel és szeretettel legyőzze belső és külső nehézségeit. Ezzel a meggyőződéssel kell felbreszteni és ápolni az európai keresztényekben azt az elkötelezettséget, hogy tegyenek tanúbizonyságot az evangéliumi reménységről. Új missziós tavaszra van szükség, amelybe be kell vonni a keresztény népeket.

A Szentatya ennek kapcsán örömmel említette meg, hogy a földrész püspöki karainak bizottsága nagy hangsúlyt fektet a hívek vallási és kulturális képzésére és azoknak a személyeknek az állandó támogatására, akik különböző súlyú felelősséget viselnek Európa integrációjában. Az új Európa építéséhez bölcsen gondolkodó és világosan látó férfiakra és nőkre van szükség, akik szilárd antropológiához kötődnek, amelyhez személyes természetfölötti élmény is párosul. A

mai világban olykor az emberek abban a meggyőződésben élnek, hogy saját maguk eldönthetik, milyen értékekre van szükségük. A társadalmak pedig a racionalizmus, a technológia vagy a többség érdeke szerint alakítják döntéseiket. Ezzel szemben világosan le kell szögezni, hogy az emberi személy méltósága a teremtető Isten tervében gyökerezik, ezért tehát nem vethető alá a többség önkényének, hanem mindenkinek el kell ismernie, sőt a társadalmi és politikai döntések középpontjába kell helyezni azt. Különösképpen fontosak a kormányok, a törvényalkotók és a közigazgatás feladatai, hogy figyelmük középpontjába az embert és elvárásait helyezték. Ezen a téren nem fog hiányozni az egyház sajátos támogatása – mondta végül a Szentatyá.⁵

Útkeresés

Az európai püspökök 1991-es szinódusa az európai helyzetről tárgyalt (így a modern nacionalizmusról és annak összefüggéseiről.) Lehetne újabb dokumentumokat is említeni és idézni – mint pl. az Európai Közösség Püspökkari Bizottsága (COMECE) titkárságának a hozzájárulását az Európai Unió jövőjéről az Európai Konventben folyó vitához –, de megítélésem szerint ez az 1991-es fejezi ki leginkább a hazai lelkiállapotunkat.

„Európa egyesítése felé haladva a nemzetközi kapcsolatok problémája ma Európa igen sok részén élesen kirajzolódik. A nemzetek olyan kulturális formációban élnek, amelyek Európa sokszínű gazdagságát jelzik. E nemzetek különbözőségének tehát nem kell eltűnnie, inkább őrizzük és vigyázzunk rá, mint az európai szolidaritás történelmi alapjára. Miután a marxizmus, amely a népeket erőszakosan egyesítette, és a kis népeket elnyomta, romba dőlt, Kelet- és Nyugat-Európa népei ismét fölvetik a nacionalizmus kérdését. A nemzeti identitás azonban csak nyitottságban, és a más nemzetekkel való szolidaritásban válthatja be reményeit... A kisebbségek jogait nem lehet eltörölni, ehelyett inkább minden nép hagyományait tiszteletben kell tartani. A katolikus egyház, amely elismeri és támogatja a nemzeti tényezőt, minthogy maga is számos nép alkotta hitbéli közösség, nem zárkozhat be a különböző partikularizmusokba, hiszen fölülemelkedik azokon. Az egyetemes egyházzal való közösség – cum Petro et sub Petro – óvta meg, nem egyszer csodálatra méltón, az egyes egyházakat attól, hogy beleolvadjanak a különböző, egyedi nemzeti politikai rendszerekbe. Egyházunk egyetemessége elvének napjainkban is különösen előtérbe kell kerülnie.”

Az a történelmi perspektíva, amelyet a szinódus megfogalmaz, a jelenkori Európa, s nekünk, Kelet-Közép-Európa keresztényeinek megújuló kihívást jelent. Ez a keresztény közösségek számára azt jelenti, hogy az eszmék eszméjéhez, Jézus Krisztus szándékához kell alakulniuk és abban megújulniuk, hogy egyszerre tudják őrizni az egyetemes és a nemzeti hagyományokat, az Európához, ill. saját nemzetükhöz tartozásukat, és hogy a hosszú egyháztörténelmi hagyomány egészséges, elfogadó, kitárulkozó hagyományát fogadják el. Továbbá, hogy minden konstruktív

erővel, amely pozitív és a jövő építésének irányába hat, össze kell fogniuk. Ez azt is jelenti, hogy a kereszténységnek újra hidat kell vernie egyházaink, valamint az egyetemes és a nemzeti kultúra, illetve azok képviselői – az értelmiség, a művészek, az írók – között, s fel kell számolnia a történelmi elidegenedést és az előítéleteket. Ez nem csupán a még félelemben élő egyházak problémája. Ebben a világi értelmiségnek, a felelősöknek és illetékeseknek is segíteni kell. Szándékosan nem mondtam politikusokat, akik természetesen sokat tehetnek ebben az irányban, mivel az egyház/ egyházak feladata nem az aktuális hatalom törekvéseinek a legitimációja, hanem egy nép, egy nemzet, a mi esetünkben itt és most a magyarság szolgálata.

Befejezésként, és egyúttal összefoglalva az elérendő közvetlen célt, amellyel jelen helyzetünkben gyógyító módon lehetünk jelen hazánkban és Kelet-Közép-Európában azt mondhatjuk, hogy a keresztényeknek arra kell törekedniük, hogy különbséget tudjanak tenni a hitük egysége számára lényeges, valamint a kulturálisan és történelmileg véletlenszerű között. Igyekezniük kell megtérni és megbékélni, s különbözőségeiket tiszteletben tartva az egység útját járni. Megújult lélekkel forduljanak tehát a Szentlélekhez, s olyan egyházi intézményekben gondolkodjanak, amelyek a legalkalmasabbak arra, hogy az egyesülő egyházzal tanúságot tegyenek.

A keresztény egyházak, a kereszténység nem tagadhatják kultúrák, nemzetek fölötti voltát, hacsak nem tagadják meg saját magukat. Ezt az árat fizette egyetemességének megtartásáért és a kultúrák különbözőségeinek tiszteletben tartásáért. Változatos kulturális formáiban a kereszténység ezzel járulhat hozzá Európa békéjéhez

Várszegi Asztrik

Felhasznált irodalom

- ... A II. Vatikáni Zsinat tanítása, Budapest, 1975.
 Consemius (Victor), „Universal christlicher Glaube und Nationalismus”, *Concilium*, 31. Jahrgang, Dezember 1995, p. 487-492 old.
 Delétraz (Hugues) SJ, „Európa evangelizációja: három kihívás az egyházaknak”, *Európai szemmel*, 1994/1, p. 37-42 old.
 Grech (Konrad), „Az egyház egyetemes hivatása és a nemzeti érzés”, *Európai szemmel*, 1994/1, p. 29-36 old.
 Tomka (Miklós), „Säkularisierung und Nationalismus”, *Concilium*, 31. Jahrgang, Dezember 1995, p. 492-498 old.
 Suttner (Ernst Christoph), *Kirche und Nationen. Beiträge zur Frage nach dem Verhältnis der Kirche zu den Völkern und der Völker zu Religion*, Würzburg, 1997.

⁵ Forrás: Magyar Kurír.

Az Európai Unió

bővítésének vallási és egyházi dimenziói

Az EU keresztény gyökerei

Amikor az EU bővítés vallási és egyházi dimenzióiról beszélünk, akkor érdemes egy kicsit visszaillesztani a II. világháború utánra, a közvetlen azt követő néhány évre, amikor német és francia politikusok felvetették a háború elkerülésének egyik megoldásaként azt, hogy legyen valamiféle új típusú közösség Európában. Az EU természetesen nem azonos a földrajzi és kulturális, nagyon sokféle Európával. Annak csak egy kis, valójában a nyugat-európai szelete, hiszen a II. világháború után a nagyhatalmi egyezmény Európát kettéosztotta: Nyugatra és Keletre. A szovjet zóna tagországai nem voltak abban a helyzetben, hogy egy ilyen típusú fejlesztésben részt vehessenek.

Az EU elsősorban gazdasági és politikai egység. Természetesen kulturális egység is, amennyiben a kultúrát úgyis felfoghatjuk, hogy bizonyos intézményrendszerek által meghatározott gondolkodási és identifikációs tér. A világháború után tehát számos társadalmi, egyházi és politikai békekezdeményezés egyikeként ezek a politikusok, akikről majd később szó lesz, felvetették ezt az új típusú megoldást az európai népek, illetve államok együttélésére, együttműködésére. A keresztények, akik a II. világháború után ezekben az országokban még maximálisan többségben voltak, a hitükre is reflektálva erkölcsi és hitből fakadó kötelezettségüknek érezték, hogy valami megoldást találjanak arra, hogy ne lehessen többé háború. Európa akkori megosztottságának egyik tengelye a francia-német ellentét volt. Az EU legelső elődintézményét olyan francia és német politikusok hozták létre, akikre érdemes külön is kitérni.

Politikai döntés keresztény hitből

A német-francia viszony megváltoztatásának első nagy lépése négy tekintélyes politikus-egyénségnek köszönhető:

Alcide de Gasperi, Jean Monet, Konrad Adenauer és Robert Schumann. Ezek mind elkötelezett, hívő keresztény emberek voltak. Példaként nézzük meg egy kicsit közelebbről Schumant. Mit jelentett egy ilyen nagy volumenű politikus életében a hit és a vallás dimenziója? Mint Európában akkor sokan mások, ő is keresztény családból született. Elkötelezettségére jellemző a miselátogató vallásosság. Egész életében, ha csak tehette, naponta eljárt misére. Katolikus volt. Kedvenc szerzői közé tartozott Aquinói Szent Tamás és Kereszties Szent János. Ugyanakkor egyáltalán nem volt bigott ember. Visszafogott, diszkrét vallásosság jellemezte, és a politikáját a vallásosság közvetetten határozta meg. Amikor eldöntötte, hogy mi lesz, naplójában így emlékszik vissza arra, hogy mit is szeretett volna csinálni. „Lehettem volna pap, és a háborúban tábori lelkész, de úgy döntöttem, inkább szolgálom az ateisták életét, mint a keresztények halálát.” Schumann politikai és vallási magatartására jellemző volt, hogy tisztelte ugyan a katolikus egyház hierarchiáját – tudjuk, hogy ez egy szigorú hierarchiával fémjelzett nagy világintézmény –, de a politikát autonóm módon az erkölcs és a reálpolitikusi bölcsesség alapján művelte. Nem volt a hierarchiának semmilyen értelemben vett szócsöve és nem is akart a politikai hatalmával egyházi ügyekbe beavatkozni. Ez a kiváló ember olyan keresztény felfogással rendelkezett, amelyet a keresztény politikai pluralizmus jellemez. Inkább törekedett a különböző politikai erőknél a párbeszédre, mint valamely politikai erőnek a preferálására. Schumann a keresztény politika három szabályát abban határozta meg, hogy a helyzeteket nem szabad dramatizálni, a humort nem szabad elveszíteni, a pofonokat pedig nem szabad visszaadni. Elsősorban az ő zseniális politikai tevékenységének köszönhetően írták alá a német-francia megbékélési szerződést 1950. május 9-én, amelyet később az EU napjának nyilvánítottak.

Alcide de Gasperi

Jean Monet

Konrad Adenauer

Robert Schumann

Amennyiben Európa vallási, keresztény és egyházi dimenziójáról gondolkodunk, az Európai Unió alapító atyáinak politikai magatartása bizonyos értelemben modellként is szolgálhat számunkra. Ez magának az Európai Uniónak a keresztény gyökerű politikai hagyománya. Amikor erről beszélünk, akkor nem utólag fogalmazunk meg valamilyen vallási vagy keresztény igényt az EU-val szemben, hanem rávilágítunk annak politikai-kulturális gyökereire.

Bővítési fázisok – vallási arányváltozások

Az EU jelenleg 15 ország szövetsége. 2004-ben még 10 másik ország csatlakozik a Koppenhágai Egyezmény alapján. Talán 10 évre rá további országok csatlakozására lesz/van lehetőség.

Amikor majd 25 országa lesz az Európai Uniónak, akkor tulajdonképpen a katolikusság aránya nem változik; a protestánság azonban nagyon sokat veszít, szinte harmadára esik vissza arányában. Kicsit nő az ortodox jelenlét, az iszlám és a nem hívők aránya ugyanaz marad. Egy vélhető második bővítési szakaszban, 10 év múlva, az EU vallási és felekezeti megoszlása már más képet fest. A katolikusság aránya visszaszorul, a protestánságé még tovább csökken, az ortodoxia és az iszlám jelenléte pedig felerősödik. Az első szakaszban tehát protestáns, a másodikban katolikus csökkenést figyelhetünk meg. A második szakaszban az ortodoxia és az iszlám, tehát a keleti kereszténység és egy új, másik vallás erősödik majd meg a jelenlét arányában. A katolikus dominancia megmarad, a nem hívők és az ateisták aránya állandó. Mindezt természetesen azzal a feltétellel mondhatjuk, hogy ezekben az országokban a felekezeti arányok az elkövetkezendő 10 évben nem fognak döntően megváltozni.

Mi következik ebből az Európai Unióra nézve? Elsősorban az, hogy a felekezeti együttélés korszaka után, amelyet az EU országai az egy államon belüli felekezeti megoszlásban eddig is műveltek, és amelyre vonatkozóan vannak hagyományaik, egy új korszak következik. Ez a vallásközi együttélés korszaka, amellyel kapcsolatban csak kevés ország rendelkezik komolyabb tapasztalatokkal. Itt elsősorban az Európai Unió jelenlegi országai vonatkozásában az iszlámmal való együttélés kérdése rendkívül időszerű. A XX. század történetéből pedig ismert, hogy a zsidósággal való együttélésnek milyen problémái voltak. A nyugati és a keleti keresztény dominancia megmarad az EU-ban, viszont erősödni fog az iszlám jelenléte. Az iszlámmal nemcsak a szórványban, ahogyan az most németországi vagy franciaországi közösségekkel történik, hanem mint egységes tömbbel is találkozni fogunk, elsősorban Törökország révén.

Egységes tömbök?

Amikor vallási vagy egyházi szempontból a csatlakozásra gondolunk, akkor nem a politikai tömbök kell, hogy a szemünk előtt lebegjenek, mintha létezne egy egységes kultúrájú Nyugat-Európa és egy egységes kultúrájú Kelet-Európa, amelyek most ötvöződnek. Ez óriási tévedés. A nyugat-európai országok egyáltalán nem egységesek. Gondolhatunk pl. a Hollandia

és a Németország közötti különbségre, de még sokkal nagyobb különbségként vethetjük fel Belgium és Dél-Olaszország helyzetét. Itt elsősorban önmagukban is nagyon színes európai óriás-régiók összeötvöződéséről, vagy egymáshoz való politikai és gazdasági csatlakozásáról van szó.

Az Aufbruch nemzetközi kutatás 1996-2000 között 10 kelet-közép-európai volt szocialista ország vallási és egyházi változásait kutatta. Azt állapíthattuk meg, hogy a csatlakozó országok kultúrájuk vallási dimenziója szerint 3 csoportra oszthatók. Vannak ún. vallásos kultúrák, ahol a kultúrát a vallás erősen befolyásolja, történelmileg is és a jelenben is. Ezek Horvátország, Lengyelország és Litvánia. Bizonyos értelemben Romániát is hozzászámítanám. Vannak olyan kultúrák, amelyek polarizáltak. Ahol tehát azoknak az aránya, akik magukat inkább vallásosnak vagy nagyon erősen vallásosnak, ill. azok aránya, akik magukat alig vagy egyáltalán nem vallásosnak tekintik kiegyensúlyozottabb, mint a vallásos kultúrájú országokban. Ezek közé az országok közé tartozik Magyarország, ahol a mérleg nyelve közeli egyensúlyban van. Majd pedig beszélhetünk ateizálódó kultúrákról is, ahol a „legnagyobb felekezet” a nem hívőké. A polarizáltságot pl. Magyarországon azzal tapasztalhattuk, hogy ha bármilyen egyházi és államközi, vagy a vallásszabadságot érintő politikai téma társadalmi vitára kerül, akkor a társadalom abban a pillanatban két hatalmas táborra szakad, amely nagyjából ugyanannyi képviselőt tud pro és kontra felmutatni. Ugyanezek a kérdések Horvátországban és Litvániában, ill. a volt Kelet-Németországban, Csehországban egész másképp jelennek meg. Azokban az országokban nincsen a társadalom ilyen mélyen kettészakítva.

Tovább lépve, a vallásosság kutatásánál mindig meg kell figyelnünk azt is, hogy az emberek véleménye szerint a vallás milyen hatással van az élet különböző területeire. Fent említett kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy milyen óriási különbség van a csatlakozni kívánó országok között is. Az előbb láttuk, hogy Csehország az ateizálódó kultúrák közé tartozik, Románia pedig a polarizált kultúrákban legközelebb áll a vallásos kultúrákhoz. E két ország példáján keresztül érdekes bemutatni ezt a különbséget.

A vallás és a foglalkozás esetében Romániában azt mondja az emberek többsége, hogy nagyon erős összefüggés van a vallás és a foglalkozások között, míg Csehországban ugyanezt a válaszolóknak csak 2%-a mondja. Ugyanígy a fordítottjánál. Több cseh mint román mondja, hogy nincs összefüggés.

Hasonló a vallás és az emberi kapcsolatok közötti összefüggés. Ha feltesszük a kérdést, hogy milyen mértékben befolyásolja az ember kapcsolatait a vallási meggyőződése, azt láthatjuk, hogy Romániában nagyon erős az ígert válaszolók aránya. Egészen más, mint a csehekénél.

Végül a vallás és a politika viszonyára nézve a románok azt mondják, hogy egyáltalán nincs viszony a politika és a vallás között, amit az ember furcsának tart, ha a román ortodox egyház és a román kormány közötti viszonyt látja a híradókban. Az adatok alapján azt mondhatjuk, hogy a vallás és a politika közötti összefüggést ebben a két országban inkább tagadják az emberek.

Ezek az adatok előrevetítik, hogy legalábbis ennek a két országnak a polgárainál, amikor majd az Európai Unióhoz csat-

lakoznak, akkor valószínű, hogy a vallásuk, az egyháziasságuk nagyon kis mértékben fogja befolyásolni azt, hogy az Európai Unióval kapcsolatos politikai vagy gazdasági döntéseket hogyan fogják meghozni. Tehát az Európai Unióban a vallással politizálni nem lesz jó, nem lesz hatékony, nem lesz kifizetődő.

Értékkollízió

A vallás azonban nemcsak magatartás, önbesorolás, hanem értékrend is. Szeretnék most a vallás és az értékrend, az európai értékrend és a keresztény hit között néhány dimenziót éppen csak érinteni. Sokszor van szó arról, hogy az európai alkotmányba nem akarják belevenni az Istenre, a vallásra való hivatkozást. Ugyanakkor az európai identitás kartájában, ami magán hordozza Vaclav Havel kezenyomát, benne van az Istenre, a teremtsre és a keresztény értékekre való nagyon erős hivatkozás. Az EU értékrendje nagyon kiemeli az emberi jogokat, még inkább a szabadságot és a demokráciát. Ezek mind olyan értékek, amelyek a francia forradalmat követően kerültek az európai értékrend frontjára. Az elmúlt 200 év folyamán a keresztény egyházak rendkívül ambivalens viszonyban voltak ezekkel az értékekkel. A XIX. sz.-ban a pápák az emberi jogokról, a demokráciáról ill. más szabadságjogokról úgy beszéltek mint elítélendő, kerülendő, a keresztény értékeket és az egyház befolyását aláásó kezdeményezésekről. 100 évvel később a II. Vatikáni Zsinat a demokrácia, a szabadság és az emberi jogok vonatkozásában igenlő álláspontot fogadott el. Mára talán nem túlzás azt állítani, hogy az emberi jogok és a széleskörű szabadságjogok legerőteljesebb védelmezője lett a katolikus egyház; II. János Pál pápa személyében különösen is. Ez az álláspont azonban még nem vált olyan mértékben egységessé – különösen a mi országainkban, tehát a csatlakozó országokban –, amire építeni lehetne. Ezért is él az a kép vallási, egyházi vonatkozásban, hogy a csatlakozó országok egyházi vezetői tartanak attól, hogy a szekularizált Európába fognak bejutni, és még azokat a maradék keresztény, ill. egyházi kincseket is, amelyeket sikerült a hosszú ateista korszak után megőrizni, vagy valamelyest visszaépíteni, azokat nagy veszélynek teszi ki ez az európai egyesülés. Ez a félelem megalapozottnak mondható, de a magyarázata nem feltétlenül abban áll, hogy jó célkitűzés lenne megőrizni mindazokat a vallási-, egyházi jellegzetességeket, amelyek a csatlakozó országok vallási, egyházi kultúráját ma jellemzik, hanem a megoldás inkább abban áll, hogyan lehet a hittel nem szembenálló szabadság és demokrácia vonatkozásában alapvetően elismerő magatartást felvenni. Ez az a kihívás, ami vallási szempontból a csatlakozó országok előtt áll.

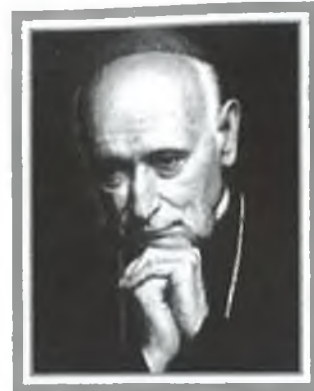
Identitások összefüggése

– II. János Pál pápa

Befejezésül néhány gondolatot szeretnék ismertetni arról, hogy II. János Pál pápa nemcsak a katolikusok, hanem még a nem hívők számára is szimbolizál valamit a hívő, vallásos keresztény magatartásból. Missziós útjai során végiglátogatta a csatlakozó országokat is, és ott a püspöki karoknak, a nagy

Tomásek bíboros

Mindszenty bíboros

tömegeknek és a politikusoknak beszédeket mondott. Módunk nyílt ezeknek a beszédeknek szisztematikus tartalomlemzésére. Ebből szeretnék most néhány gondolatot kiemelni, mégpedig a tekintetben, hogy a pápa tanítása szerint milyen az összefüggés a keresztény identitás és az európai változási folyamat között.

A pápa felhívja a figyelmet Európa keresztény gyökereire, bemutatja a kereszténység modern szentjeit, akik erősítették a keresztény és a nemzeti öntudatot, és alternatívát mutattak az alattvalói magatartással szemben. (Tomásek és Mindszenty bíborosok). Az Európai Uniót a pápa nem tartja új totalitásnak, hanem egy szerkezeti megoldásnak. Véleménye szerint a hozzá viszonyuló politikai és emberi attitűdöt nem a feljebbvaló – alattvaló attitűdjének kellene meghatároznia, hanem a partneri attitűdnek. A pápa fontosnak tartja, hogy a térségben a nemzeti identitást meg lehessen őrizni. Hiszen érzékeli, hogy az EU-hoz való csatlakozásban ez a nemzeti identitás újra veszélybe kerül, és a nemzetállami szuverenitást sok tekintetben át kell majd adni az EU központi szerveinek. Alig egy évtizede szereztek vissza ezek az országok a háború után elvesztett nemzeti szuverenitásukat, s most újra le kell adniuk egy új internacionális szövetség központi szerveinek. Ez nagyon nagy feszültségeket jelent. A pápa hangsúlyozza, hogy nemcsak a gazdaság és a politika jelenti Európa átszervezésének a dimenzióját, hanem egy nagyon erős antropológia is hozzátartozik. Az egész emberért kell felelősséget vállalni. Nem lehet az embert felosztani szeletekre, és csak néhány szelettel foglalkozni: a gazdasági és a politikai szelettel – figyelmen kívül hagyva a kulturálisat. A pápa úgy véli, hogy az európai újraszerveződés idején a kultúrát egy mély meditációra alapozott, értékekre koncentráló lelkiségnek kell áthatnia, hiszen jól tudja, hogy az ilyen külső, nagy erejű mobilitások esetén az embernek az identitását mélyen meg kell tudni erősíteni. A pápa szorgalmazza azokat a módszereket, és támogatja azokat az intézményeket, amelyek a lelkiség elmélyítését szolgálják.

Végül pedig a pápa felhívja a figyelmet, hogy amikor az egyház arra törekszik, hogy megújítsa lelkipásztori gondoskodását az emberek felé, akkor legyen tudatában annak, hogy ennek a gondoskodásnak nemcsak kifejezetten az egyház belügyeire nézve van jelentősége, hanem ennek a pasztorációnak kultúrateremtő hatása is van.

Máté-Tóth András¹

¹ Teológus, tanszékvezető (SZTE Vallástudományi Tanszék).

A magyar katolikus egyház és az európai integráció

Az elmúlt évtizedekben a katolikus egyházat világszerte számos kihívás érte. Ezek egy része nem vagy csak késve érte el a szocialista országokban élő egyházakat (mint például a II. Vatikáni Zsinat), másokkal pedig elsősorban nekik kellett szembenéznük, mert azok a kommunista elnyomásból fakadtak. A rendszerváltás után megindult egy reflexiós folyamat, amelyben egyrészt be kell hozni lemaradásainkat, másrészt számba kell venni saját tapasztalatainkat: mi volt rossz, mi torzult az elmúlt évtizedekben, mit jelent a megújulás, hogyan válhatunk korszerűvé, de azt is, hogy milyen értékek kristályosodtak ki az elnyomás évtizedei alatt. És máris egy új kihívás előtt állunk: Magyarország kilenc másik jelölttel együtt hamarosan az Európai Unió tagja lesz.

A közvélemény-kutatásokból sok mindent megtudhatunk. Például azt, hogy a lakosság hány százaléka támogatja vagy ellenzi az integrációt, mit remél vagy mitől fél a magyar ember egy egyesült Európában, de nem tudhatjuk meg például azt, hogy hogyan gondolkodnak ezzel kapcsolatban a hívők, lesz-e az integrációnak valamilyen hatása az egyház tevékenységére, egyáltalán jelent-e ez az egyháznak új feladatokat, s ha igen, hogyan készül erre stb.

Egy jelenleg is folyó kutatás során választ keresünk az ilyen és hasonló kérdésekre. Értékelhető kutatási anyagot egyrészt nem, vagy csak alig találtunk; ezért elsődleges kutatásra van szükség. Másrészt a téma sokrétűsége első nekifutásra kizárta a szabványos kérdőíves módszert, ezért mindenekelőtt mélyinterjúkkal kíséreltük meg föltárni az összefüggéseket. Az interjú partnerek kiválasztásánál tekintettel kellett lenni arra, hogy az egyes témakörök nagyon összetettek, megtárgyalásuk bizonyos szaktudást vagy ismeretet föltételez. Ezen túlmenően arra törekedtem, hogy a megkérdezett személyek részben belülről, részben pedig kívülről szemléljék az egyházat. Az első csoportba ezért püspökök, papok, szerzetesek, katolikus szervezetek vezetői, illetve katolikus értelmiségiek kerültek, míg a külső megközelítés képviselői különböző tudósok, politikusok és más keresztény egyházak tagjai voltak.

A kutatás első fázisában húsz interjú készült el, amelyek elemzése után a második menetben csoportos beszélgetések, a harmadikban pedig remélhetőleg kérdőíves felmérések következnek. Az alábbi fejtegetésekben még csak az egyéni interjúkra tudok támaszkodni, amelyek értelemszerűen nem reprezentatívak, de markáns véleményeket tükröznek. Az utolsó beszélgetésekben gyakorlatilag már nem kerültek elő új szempontok, legfeljebb bizonyos hangsúlyeltolódások, pontosítások voltak tapasztalhatók. Az egyéni beszélgetések alapján az egyház és az uniós integráció témakörében négy különböző típus rajzolódott ki: a „világjárók”, a „zászlóvivők”, a „prédikátorok” és a „mérlegelők” típusa.

A „világjárók” ismerik a mai világot, a nemzetközi trendeket, törekednek az összefüggések megismerésére, hisz ők –

legalábbis szellemileg – bejárják a világot.

A „zászlóvivőket” kevésbé érdeklik a globális összefüggések, ők elsősorban hagyományos nemzeti és keresztény értékeket tűznek zászlajukra, és ezekért harcolnak.

A „prédikátorok” egyetemes értékrendszerre, hívőként pedig a Szentírásra és az egyházi hagyományra tekintenek. Ők a dolgok és események megítélésében mindenekelőtt az etikai és/vagy lelki dimenziót hangsúlyozzák.

A negyedik típus, mint a nevük is mondja, mérlegel, számba veszi az érveket és ellenérveket, keresi a bizonyítékokat.

A jellemző vonások ellenére a négy típus közötti határok nem mindig egyértelműek. Vannak bizonyos átfedések, egy-egy kérdésben pedig akár közös nevezőn is lehetnek. Sőt egyes beszélgetőpartnerek sem sorolhatók mindig ugyanabba a típusba. Előfordul, hogy témától függően egyszer ehhez, másszor ahhoz a csoporthoz állnak közelebb. Az alábbiakban a kutatásnak csak azon részéről szólok röviden, amely a katolikus egyház és az Európai Unió kapcsolatát érinti.

1. Az Európai Unió megítélése

A „világjárók” az Európai Unióban magának a katolicitás eszményének a megvalósulását fedezik fel. Hangsúlyozzák, hogy az alapító atyák is – személyükben és tevékenységükben egyaránt – katolikus talajon álltak. „Az integráció, ha úgy tetszik a nemzetek-fölöttiség, nagyon jellemzően katolikus és keresztény gondolat”, mondta egy újságíró. „Nyilvánvaló és közismert dolog, hogy az egész európai integráció alap gondolata abból fakad, hogy soha többé ne lehessen háború, és hogy olyan módon kapcsolják össze az addig szemben álló országokat, hogy ez ne legyen lehetséges. Ahol a gazdaság ennyire összefonódik..., ahol a pénz közös, ott lehetnek ugyan érdeellentétek, de nem lehet már háború.” Szerintük az Unió korántsem csak gazdasági, hanem jogi, szociális és ökológiai képződmény is; a katolikus egyház az uniós országokban pedig toleránsabb és ökumenikusabb, mint idehaza. Mindebből következik, hogy a katolikus és egyetemes egyháznak kifejezetten támogatnia kell Magyarország integrációját.

A csatlakozás nem jelent számukra új és nagy nehézségeket, hanem sokkal inkább kihívásokat, új feladatokat, amelyeket az egyházban és a társadalomban egyaránt vállalni kell. Egy egyetemi tanárnő szerint „a nyelvtanulásra még inkább rá lesz szorítva a népesség, nemcsak a fiatalok, mert ennek előnyei lesznek akár területi szinten is, például a pályázatoknál”. Igaz, „rövid távon nehézséget okoz, hogy a környezetvédelmi normákat át kell venni, ez pedig költséget jelent”, vagy feszültség adódhat abból, „hogy a környező országok felé – Ukrajna, Románia, Szerbia vagy akár Horvátország – a határok átlépése szigorodni fog”, nem is beszélve arról, hogy

„azért az Európai Unió bürokráciájának is megvannak a maga csúfságai, de én ezeket nem látom olyan tragikusnak. Azt meg végképp nem hiszem, amit mondani szoktak, hogy a kulturális identitásunk veszélybe kerül”.

A „világiárók” szerint az integráció nyertesei a fiatalok és azok az értelmiségiek lesznek, akik jó – elősorban természettudományos – végzettséggel rendelkeznek, és több nyelven beszélnek. Nehezebb helyzetbe kerülnek a humán-értelmiségiek, az idősebb munkavállalók, nyugdíjasok, a gyenge végzettséggel rendelkezők, a parasztság és mindenekelőtt a szegények, akiket azonban egy, a mainál lényegesen jobb szociális háló fog majd föl.

A „zászlóvivők” jóval szkeptikusabban tekintenek az Unióra. Legtöbbjük szerint ez egy keresztény értékektől megszabadított gazdasági egyesülés, amely csak a gazdagok érdekeit képviseli. Egy magas rangú volt politikus kijelentette: „nem ilyen Európát akartunk..., mert ez teljesen a gazdagok érdekvédelmének a bebetonozása, és egyáltalán nincs benne szolidaritásról szó”; vagy ha mégis, ez a magán szférára korlátozódik. „Az Európai Unió koránt sincs azon az erkölcsi magaslaton, amin a középkori Európa mindenféle Unió nélkül állt”. Úgy gondolja, hogy véleménye „tökéletesen egybeeseng számos más egyházi emberével”.

A „zászlóvivők” között is kitűnik az a szerzetes, aki szerint az Európai Közösség „a felvilágosodás által lefektetett alapon az emberiségnek az a része, amely a legtöbb halottat produkálta, és az emberiség legtöbb vagyonát rabolta össze... Ez a Mammonnak a világa. Jézus Krisztus pedig azt mondta: a Mammon az Isten ellenlábasa... A bolsevizmusban sokkal több volt a jézusi bor, mint ebben a kapitalizmusban, mert az megszüntette Magyarországon az osztálytársadalmat”. Különösen szomorú szerinte, hogy az Unió a trón és az oltár, a világi és az egyházi hatalom szövetségére épül. A világi hatalomnak ugyanis szüksége van egy szakrális megerősítésre, amire sajnos az egyház hajlandó, hiszen „a trón és az oltár szövetségénél stabilabb intézmény nincs a történelemben”.

Magyarország csatlakozásának „egy rettenetes nagy veszélye van: hogy az a szellemi moslák, amely egy kicsit megszűrve máris bent van (Magyarországon – WJ), az ömleni fog”, nyilatkozta egy egyházi vezető. „Biztos, hogy a jövőt nézve nagy veszteséget okoz az egyháznak a szellemi zűrzavar és a szekták minél nagyobb betolakodása. Ez lesz erkölcsi vonalon – például a kábítószer terjedése révén –, de ideológiai, szakmai, világnézeti kérdésekben is”.

Ez a típus egyértelműen negatívan ítéli meg az integrációt, amelyben hazánk csak veszíthet. Különösen a parasztság, illetve a mezőgazdaság jár rosszul, mert az érvényes szabályozás szerint a kis parasztgazdaságok nem részesülnek majd uniós támogatásban. Ezen túlmenően azonban az egész társadalom veszíteni fog, mert „egy új gyarmatosításnak is látszik itt valami mozgástere lenni. Egy teljesen más bőrbe bújtatott gyarmatosításnak”, fogalmazott egy katolikus pap. Őt ennek a gyarmatosításnak „inkább egy szellemi, szellem- vagy lélektörténeti vetülete” érdekli, s főleg az, hogy „itt kik határozzák meg a dolgokat”.

Az említett szerzetes más veszélyekre is figyelmeztet: „Huszonöt esztendőn belül a magyar társadalom egyharmada, ötven esztendőn belül már kétharmada cigány lesz. Ennek az Európa-hoz való csatlakozásnak az ára az, hogy erről ne

mondjunk semmit... Miért nem szólnak erről? Mert ez rasszizmus? Nem, én megmagasztosítom a cigányokat, a cigányok teljesítik az élet parancsát. Az élet élni akar”. Egy másik probléma szerinte a népesség csökkenése. A magyar ugyanis életszínvonalát akarja növelni, panaszkodik, hogy a jövedelemből „nem lehet megélni! ‘Hát hogy képzeled, hogy ebből én házasodni tudjak, nem is szólva még gyereket elfogadni.’ Ez a nemzet kiirtja önmagát”. Aki pedig még itt él, de „ügyes és okos, az meg nem olyan hülye, hogy itt marad, amikor ha euróban kapja a fizetését, éppen négyszer annyit keres... A magyar nem akar élni, a magyar Mammont akar imádni, és nem tud kijönni a fizetéséből”.

A „pédikátor” az Európai Unióban mindenekelőtt egy lehetséges kulturális egységet lát, amely a nyugati kereszténységben gyökerezik. Ezért „az integráció lehetséges tartománya bizonyos kultúrkörök egymáshoz tartozásának a köréből adódik, ami azt jelenti, hogy alapvetően az európai integráció teljesen természetes közege elsősorban a nyugati kereszténység által lefedett zóna”. Ortodox és iszlám országokkal képezhetünk ugyan gazdasági egységet, mondja egy volt miniszter, de kulturálisat soha. Jugoszlávia példáján látjuk, hogy „a nyugati és a keleti kereszténység” még egy nemzeten belül is „olyan kemény határvonalat húzott, amelyik szinte átléphetetlennek tűnik”. A „pédikátort” a kulturális identitás esetleges elvesztése érdekli, és kevésbé az, hogy a népességben belül kik lesznek a nyertesek és a vesztesek.

A „mérlegelők” szerint a Európai Unió szép álom, nagyszerű lehetőség. Az álom azonban nem vakíthat el bennünket. Látnunk kell ugyanis a horizonton megjelenő sötét felhőket is. Lehet, hogy Nyugat-Európa „kevésbé korrupt, de valószínűleg emberileg gyengébb, mint Közép-Kelet-Európa. Nekünk még minden zűrünk ellenére is több emberi tisztaságunk és tartásunk van”. „Ha az ember Nyugat-Európát nézi, az egy kilúgozott, dekadens társadalom”. Szeretnék hinni egy eszményi Európában, mondja egy másik egyházi vezető, de „szomorúan veszem tudomásul a valóságot”, amit „el kell fogadnom”.

Miért nem foglalnak állást az egyházi vezetők a csatlakozás ellen, ha többségüknek lesújtó véleménye van a nyugati erkölcsökről? Egyszerűen azért, mert „a történelmi fejlődést nézve, azt gondolom, hogy Kelet felé nem mehetünk. Ezt már kipróbáltuk és kudarc volt. Nincs más alternatívánk..., mint az, hogy elfogadjuk ezt az európai uniós valóságot”. Ebből a történelmi kényszerhelyzetből következik, hogy a csatlakozás kimenetele eredendően sem nem pozitív, sem nem negatív. Számba kell venni a különböző területeket, és mérlegelni kell az egyes szempontokat. A „mérlegelők” úgy látják, hogy:

– Mindenképpen nyernek azok, akiknek sikerül valamilyen multihoz vagy vegyes vállalkozáshoz csapódnia, illetve külföldön elhelyezkedni. Vesztes lesz, legalábbis hosszú időre, aki ebből kimarad, mert a várható kiegyenlítődés évtizedeket vehet igénybe. Igaz, hogy kommunális szinten (közlekedés, csatornázás, hírközlés stb.) a várható gyors fejlődés mindenki számára előnyös lehet. Reménytelen helyzetbe kerülhetnek viszont a nagyon szegények.

– Külön fejezet a nemzeti kultúra, hiszen ezen a szinten is lehet nyereségről és veszteségről beszélni. Itt még erősebb „átkulturálódás” várható mivel még több ember fog külföldre utazni. Több nyelven beszélő nemzetté válunk. A kulturális

Az EU föleszi Magyarországot – A lét a tét

piacon még több lesz a „felhozatal”, annak minden gazdagságával és szemetével együtt.

- A tudományos élet nyerni fog a változáson.
- A politikai függetlenségünk azonban hosszú időre be lesz fagyasztva.
- A csatlakozásból kimaradó Kárpát-medencei honfitársaink pedig „szegény rokonokká” válhatnak. „Tartok attól, hogy az EU kialakulásának kimondott motivációja mögött jórészt a nagy nyugati és keleti civilizációk (Észak-Amerika, Kína, iszlám) robbanásszerű kibontakozása és fenyegetése áll. Ez esetben az EU-játékunk kimenetele kétesélyes: sikeres vagy akár tragikus is lehet”, vélekedett egy matematikus.

2. Az integráció egyházi jelentősége

Egy kérdésben mind a négy típus egyetértett: a magyar katolikus egyház nem készült föl a csatlakozásra. Az elmúlt években számos fórumon esett szó Magyarország uniós integrációjáról, figyelemmel kísérhettük a tárgyalásokat, tájékozódhattunk az ott elért eredményekről, de semmit sem hallottunk arról, hogy az egyház hogyan viszonyul az integrációhoz. Mintha ennek számára nem is volna jelentősége. A „világjárók” úgy látják, hogy ha itt-ott volt is néhány előadás, konferencia, ezek csak egy nagyon szűk csoportot értek el, s ráadásul erősen rájuk nyomta bélyegét a klerikalizmus. Ha hivatalos egyházi rendezvényről volt szó, a szakértő világiak nem igen kaptak szót, vagy ha mégis, csak a „berken belüliek”, eleve kizárva ezzel egy termékeny dialógus lehetőségét; ha pedig a „világjárók” szerveztek fórumot, erre általában a meghívás ellenére sem mentek el papok, püspökök, vagy csak azok, akik szerepet kaptak.

Az egyik laikusok által szervezett konferencián való részvétellel a politikai, gazdasági és társadalmi élet kimagasló képvi-

selőit, sőt egyházi vezetőket is sikerült megnyerni, a rendezvény mégis kudarc volt, mert „a katolikus egyházban... süket fülekre talált az a kezdeményezés, hogy az integrációs folyamatokban az egyházak a valláson keresztül... vegyenek részt. Egyszerűen nem hallották meg az üzenetet. Az előadók is nagyon nehezen tematizálták. Roppant érdekes volt a küzdelem, ahogy intellektuálisan ez a dolog „folyt”, véli egy egyetemi tanár. Szerinte ennek az az oka, hogy „ma nem áll az egyházak érdekében új kérdéseket felvetni. Miért? Azért, mert a jelenlegi életformájukat fönntudják tartani: tehát a társadalommal, az állammal, a hívekkel való kapcsolatuk ebben a formában kielégíti az egyház vezetésének az igényeit”. Manapság „nincs Magyarországon olyan társadalmi helyzet, ami miatt az egyháznak rövid távon kihívásnak kellene tekinteni az EU csatlakozást. Hogy ez egy rövidlátás... és lehet rajta veszíteni, az biztos”. Az egyetlen katolikus folyóiratot, amely az európai kihívást tematizálta, az egyházi felettesek megszüntették. A „mérlegelőkhöz” tartozó egyházi vezető a tartózkodást azzal magyarázta, hogy „félünk Nyugat-Európától, félünk más tapasztalatoktól”.

3. Az egyház feladatai

Mennyiben jelent az ország európai uniós csatlakozása az egyház számára új feladatokat? A legtöbb nyilatkozó szerint rövid távon nincs ilyenről szó, közép- és hosszú távon viszont az egyháznak komolyan kell vennie az integráció teremtette új kihívásokat.

Néhány alapvető kérdésben a négy típus egyetért. Így, valamennyien az egyház alapvető feladatának tekintik „a társadalmi igazságosság és szolidaritás” képviselését. Az egyház legyen „az elesettek..., a vesztesek szószólója”. „Ki vállalja” ezt föl, „ha nem az az egyház, amelyik az igazságra van elkötelezve”? Egyöntetűen vallják azt is, hogy az egyháznak „az értékeket kellene támogatnia... Ilyenek a szolidaritás, a megértés, a transzcendencia, az ökumené, a vallási összefogás, a béke”. Az egyház segítségével „így emberi módon tudna az Európai Unió működni”, amelyben bekövetkezhetne „egy értékszemléletű ébredés”. Ezen túlmenően valamennyi csoport említi – a „zászlóvivők” ritkábban, a másik három típus erőteljesebben – az egyház hitelességének a fontosságát is. Az egyház csak akkor lehet az emberi méltóság és az említett alapértékek képviselője, ha ezeket a saját sorain belül is védelmezi. „Jelenleg azonban még súlyos deficitben szenvedünk” különösen az antiszemitizmus, a cigányellenesség és a vallási intolerancia területén”, fogalmaz már markánsabban a matematikus. Végül valamennyien úgy látják, hogy az egyháznak – nem csak az uniós csatlakozás miatt – emberközpontúbbá kell válnia, a ma embere felé kell fordulnia, s az ő nyelvét kell beszélnie. Hogy ez konkrétan mit jelent, abban már jelentős eltérések mutatkoznak. Ennek részletezésétől azonban most eltekintek, mert ez egy új témához, az egyház és a társadalom viszonyának az elemzéséhez vezetne bennünket.

A hívő „prédikátorok”, „mérlegelők” és „zászlóvivők” egyaránt súlyos és Nyugatról érkező vagy felerősödő kihívásnak tekintik az abortuszt, az eutanáziát és a homoszexualitást, amelyekre az egyháznak válaszolnia kell. „Ugye, milyen

gond, és én nem kívánnám kihegyezni, társadalmi, erkölcsi és nemzeti kérdés az abortusz. Minden túllihegés nélkül. Egyre inkább begyűrűzik, és Nyugat-Európában, az Európai Unió országaiban mindenütt a parlamenteken, mint a nyári eső végigvonul az eutanáziának a kérdése. Hozzátehetném a homoszexualitásnak a kérdését, a homoszexuális házasságot. Én személy szerint örülségnek találok, de ehhez is meg kell találnunk a pasztorális és a keresztény hozzáállást”, mondta a másik egyházi vezető.

A nem hívő vagy nem az egyház szerint hívő beszélgető partnerek nem foglalkoznak az említett három problémakörrel. Ők mindenekelőtt az egyház szociális felelősségét emelik ki. Egy „prédikátor” típusú filozófus szerint az egyháznak az Unióban is feladata lenne, hogy „a szegényeket megszervezze, a katolikus szakszervezeteket s a bérharcot is támogassa, és csökkentse az elszegényedést. A szakszervezetek csökkenthetik az elszegényedést, de nem látom, hogy a katolikus szakszervezetek törekednének arra, hogy ezt az utat válasszák a veszteségeknek a csökkentésére. A karitás természetesen nagyon fontos, de a karitatív munka nem olyan munka, amelyik okvetlenül növelni fogja az emberek méltóságérzetét, míg például egy szakszervezeti tevékenységben való részvétel segíti az embereket abban, hogy méltósággal viseljék a sorsukat, hogy érezzék, hogy tudnak valamit tenni a sorsuk javításáért. Én azt szeretném, ha az egyházak tevékenyen részt vennének azokban a mozgalmakban, amelyeket az emberek indítanak vagy indíthatnak saját életfeltételeik jobbításáért, méghozzá úgy, hogy megőrizték emberi méltóságukat, és ne kelljen koldulniuk. A koldusnak természetesen adni kell, de ez egy más kérdés”.

Az egyház felkészületlenségére a „világjárók” hívják fel a figyelmet. „Egyházi körökben az európai integráció mibenlétével kapcsolatos ismeretek talán még az állami társadalmi átlagnál is kevesebbek, gyengébbek. Egyszerűen hihetetlen, fontos dolog volna, hogy erről többet tudjon az egyház, többet tudjanak papjaink, többet tudjanak a püspök urak”. Erre már csak azért is szükség lenne, mert „az egyháznak tulajdonképpen lehetősége is van, meg kötelessége is résztvenni a döntéshozatali folyamatban”, amelynek az Unióban már meg is vannak az intézményes feltételei. „Nagyon jó lenne, ha egy felkészült egyház kidolgozott véleménye megfelelő formában és megfelelő csatornán keresztül eljuthatna” Brüsszelbe, „de megfelelő információ, tájékozottság nélkül ez nem fog menni”. Ez azonban nem jelenti azt – és ezt a véleményt osztják a „prédikátorok” és a „mérlegelők” is –, hogy az egyház az Unióban közjogi státuszt kapjon, vagy beépüljön az európai uniós struktúrákba. Az egyháznak ugyanis ezek „fölött kell állni. Neki transzcendentális küldetése van... Az evilági feladatok a transzcendenciából következnek, és nem az intézményesült evilági struktúrából”, véli a volt miniszter.

Felkészülten az egyház lehetne az az intézmény, amelyik Európát saját identitására emlékeztetheti. Ennek ugyanis „meghatározó eleme a kereszténység, akkor is, ha... nincsenek keresztény országok, nincs keresztény Európa, sem politikai, sem hitbéli értelemben”. Az Unió esetében azonban mégis „valami alapvetően keresztény dologról van szó, ugyanis az egész a békevágyra, a szolidaritásra és a szubszidiaritásra épül. Ezek vitathatatlanul, eredendően keresztény értékek”.

A „mérlegelők” úgy látják, jó, ha az egyház szövetségest keres az uniós útra. Mindenekelőtt a magyarországi keresztény testvér-egyházakkal és a szomszédos országok egyházaival kellene összefogni, és konkrét kérdésekben velük egységes álláspontot képviselni. A csatlakozás után egyébként is nagyobb súlyt kell kapnia az egyház életében az ökumenének és a más vallásokkal folytatott párbeszédnek.

Mentsük, ami menthető – ez a „zászlóvivők” mottója. Az egyház feladata, hogy gátat emeljen a Nyugatról beözönlő erkölcstelenség hulláma ellen. „Erre felkészülni nem is lehet, de amikor beömlik ez az árvíz, akkor valamilyen gátat kell emelni, hogy legalább azt megvédjük, amit lehet. És egy ilyen vízőzón után majd termékeny talaj lesz. Biztos, hogy sokan fognak elbotlani, és egy csomó embert elsodor az ár. De hát itt kell, hogy egy olyan tanúságtevő, meggyőződéses hittel rendelkező társulat legyen a magyar egyház, amelyik a sajátjait meg tudja védeni, és utána tovább tud majd fejlődni”, nyilatkozta az egyik egyházi vezető. Szerinte csak a katolikus egyház képes megvédeni az országot a szennytől. „Még a zsidók sem, csak a katolikus egyház. Ez nem sovíniszta kijelentés, hanem realitás. Ha a mohamedánok jönnek, akkor kiírtják ezeket, lefejezik azokat... Egyik sem európai kultúrát hordozó, mindegyik szélsőséges. ‘Gyilkolni! Csak mi, csak mi!’ A katolikus egyház mellett bárki megél, mi nem írtunk ki senkit. Volt egy ilyen hullám, de akkor sem mi csináltuk, politika lett legtöbbször belőle, mert felhasználták bennünket.” A felkészülésben „a kisközösségeknek és a személyes pasztorációnak komoly útja van, amit ellenőrizni kell egy plébánosnak, egy püspöknek”.

Ezen túlmenően az egyháznak a gazdasági liberalizmus ellen is föl kell vennie a harcot, mert „az egész gazdasági rend valahol elrugaszkodik az örök emberi értékektől, és itt az egyháznak szavát kell hallatni, mint ahogy hallatta azelőtt”. Az egyháznak az elesettek melletti kiállása a „zászlóvivő” számára mindenekelőtt a parasztság érdekvédelmét jelenti, mert ez az a réteg, amelyik „ki van szolgáltatva az egyesülés után. A mi hibánk, hogy nem tudjuk feltámasztani, hogy nem tudunk egy tisztességes agrárgazdaságot összehozni, mert olyan gazdasági törvények és gyakorlat van, amelyik a falusi embert, a földdel foglalkozót abszolút lehetetlenné teszi... Az egyház szervezhetné ezt”, véli a magas rangú volt politikus. Valamikor „KALOT népfőiskolát csinált az egyház. Az egyház ismerte fel, hogy ez az állapot igazságtalan. Azok a tanfolyamok, melyeket szervezett, nem arról szóltak, hogy jobban megismerje (a paraszt legény – WJ) az evangéliumot, vagy egy vallást, hanem azt, hogy hogyan kezelje a trágyát, hogyan kell a piacra összeszerveződni értékesítési szövetkezetekbe. Ezt nagyon szigorúan tényleg el kell választani az egyháztól, de mégis az egyház feladata az igazság érvényesítésének valamilyen útját egyengetni, mert óriási szervezet van mögötte és óriási tekintély”.

Az Uniónak, az egyház feladatainak és számos más egyéb – itt nem tárgyalt – kérdésnek a különböző megítélése természetesen különböző javaslatokhoz is vezet az egyház megújulásával, szükséges változásával kapcsolatban. Erről azonban majd egy másik alkalommal.

Wildmann János

Állam és egyház

az Európai Unió tagjelölt államaiban

Az elmúlt években felértékelődött az Unió szintjén az egyházakkal, vallási közösségekkel való párbeszéd szerepe, és ez ma már intézményes jelleget ölt. Bár az Unió nem törekszik a különböző állami egyházjogi modellek egységesítésére, az Európai Emberi Jogi Bíróság elmúlt években megélénkült gyakorlata¹, valamint a másodlagos európai jog egyre több előírása² közrehat a különböző európai modellek konvergenciájában. A jelen írás néhány szempont figyelembevételével összeveti a vallásszabadság helyzetét és az állam-egyház viszonyt az Európai Unió 10 tagjelölt országában. Az összehasonlításból kibontakozó kép nem csak az integráció egy kulturális és társadalmi szempontból is figyelemre méltó sajátos vonatkozását tárja fel, hanem a magyarországi helyzet jobb elhelyezésében és megértésében is segít.

1. A tagjelölt államok

Az Európai Tanács 1997-99-ben Luxemburgban, illetve Helsinkiben határozott arról, hogy 10 közép-kelet-európai állam, valamint Ciprus és Málta vonatkozásában megkezdhető a teljes jogú tagság előkészítése. Törökország is felvett nyert a tagjelöltek közé, azonban a felvételi tárgyalások megkezdéséről még nem határoztak. Erre való tekintettel e tanulmányban a sajátos török helyzet tárgyalásától eltekintek. A tagjelöltek így is igen heterogén képet mutatnak. A két mediterrán szigetország helyzete erősen eltér a volt szocialista országok helyzetétől, melyek között talán az egyetlen közös vonás II. világháború utáni történelmük. Ugyanakkor a közeli belépés lehetősége 10 ország számára adott (Bulgária és Románia felkészülése hosszabb időt vesz igénybe). Közöttük Lengyelország súlya meghatározó: a 10 esélyes tagjelölt állam közel 80 millió polgárának mintegy fele lengyel.

2. Vallási helyzet a tagjelölt államokban

A küszöbön álló bővítés az Unó vallási-felekezeti viszonyainak sajátos eltolódását hozza magával. A bővítés első körére Ciprus kivételével csak olyan államok esélyesek, melyek történelmét a nyugati kereszténység határozza meg. Bulgária és Románia felvétele azonban lényegesen megvál-

toztatná a jelen helyzetet, hiszen jelenleg egyedül a görögök képviselik az Unióban a keleti kereszténységet. Ugyanakkor a tagjelöltek között a protestantizmus súlya nem meghatározó: egyedül az észtek többsége evangélikus. Jelentős, történelmi hagyományokkal rendelkező protestáns kisebbségek Lettországon, Magyarországon és Szlovákiában találhatók. Az ortodoxia a balti államokban az orosz kisebbséghez kötődik, de a vallási-nemzetiségi határvonalak egybeesése jellemzi az erdélyi társadalmat is. Számottevő muzulmán lakosság csak Bulgáriában és Cipruson található: az iszlám mindkét országban döntően a török kisebbség vallása; társadalmi jellemzői erősen eltérnek a vendégmunkások, és bevándorlók meghatározta nyugat-európai iszlám jellegzetességeitől, kihívásától. Lengyelországban, Litvániában, Máltán, Szlovákiában és Szlovéniában a Katolikus Egyház súlya meghatározó. Felvételükkel a katolikusok súlya az Unióban lényegesen növekszik majd. Az elvallástalanodás eltérő mértékben érintette a létezett szocializmus társadalmait. Csehország (a volt NDK mellett) az Unió legszekularizáltabb társadalma lesz, ahol a felekezetenkívüliek a lakosság többségét alkotják. A bolgár, az észt és a lett társadalom sem tekinthető túlnyomóan vallásosnak. A két legnagyobb tagjelölt ország, Lengyelország és Románia erősen vallásos országoknak számít.³

3. Vallás és egyház a tagjelölt államok alkotmányaiban

Valamennyi tagjelölt állam alkotmánya deklarálja a vallásszabadság jogát. A magyar alkotmány mellett az állam és az egyház(ak) elválasztásáról szóló rendelkezést Bulgária, Észtország és Lettorság esetében találunk. Szlovákia és Románia az egyházak és vallási közösségek államtól való függetlenségét rögzítette alkotmányában. A bolgár alkotmány rögzíti, hogy Bulgáriában a hagyományos vallás a keleti ortodox. A lengyel alkotmány kifejezetten utal a Szent-székkal kötött konkordátumra. A szlovák alkotmány preambuluma hivatkozik Cirill és Metód szellemi hagyatékára, a lengyel alkotmány preambuluma pedig az alkotmányozó hatalommal rendelkező nép vonatkozásában említi az Istenben hívőket és azokat is, akik nem osztják ezt a hitet. A volt szocialista alkotmányok szembeötlő, a legtöbb nyugat-európai

¹ Schanda Balázs, „Az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának hatása a vallásszabadság érvényesülésére”, *Acta Humana* 40-42, 2000, 75-94. old.; valamint Forgács Imre – Inotai András – Wéber Attila (szerk.), *Az Európai Unió Évkönyve 2001*, 292-311. old.

² Schanda Balázs, „Vallási vonatkozású európai jogi normák”, *Kánonjog* 3, 2001, 49-56. old.

³ Tomka Miklós – Zulehner Paul, *Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas, Ostfildern*, 1999, 27. old.

alkotmányszövegektől eltérő vonása, hogy a negatív vallásszabadságot, a vallási meggyőződés kifejezésének mellőzésére irányuló jogot, a vallástól való távolmaradási jogot külön rögzítik. Az ateizmust állami erőszakkal is szorgalmazó politikai rendszerek bukása után az alkotmányozók több országban minden ideológiához óvatosan, fenntartásokkal viszonyultak. Máltán – a vallásszabadság elismerése mellett – fennmaradt a katolikus vallás államvallási jellege, Cipruson pedig a vallási hovatartozás meghatározza a polgárok nemzeti közösségbe sorolását is.

4. Vallásszabadság a tagjelölt államokban

Az emberi jogok tisztelete a koppenhágai Európai Tanács döntése szerint a demokrácia, a jogállamiság és a kisebbségvédelem mellett a tagság politikai kritériumai közé tartozik. A Bizottság jelentései arról tanúskodnak, hogy az Unió megítélése szerint a tagjelölt országokban nincsenek súlyos problémák a vallásszabadsággal kapcsolatban. Ez alól tulajdonképpen csak a balkáni államok jelentenek kivételt. Romániát a Bizottság az idejétmúlt vallásügyi szabályozás miatt bírálta⁴, bár mindkét országban folyamatban van az új vallásügyi szabályozás előkészítése.

Az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikke szerint az Unió tiszteletben tartja az alapvető jogokat, ahogy azokat az Európai Emberi Jogi Egyezmény biztosítja. Bulgária már két ügyben alperesként szerepelt a vallásszabadság megsértése miatt az Európai Emberi Jogi Bíróságon. Míg az egyik eset békés megállapodással oldódott meg (az ügyben a végrehajtási jogszabályok hiánya miatt szabadságvesztésre ítélték egy személyt, aki vallási meggyőződésére hivatkozva élt alkotmányos jogával és megtagadta a katonai szolgálatot⁵ – a bolgár állam időközben megoldotta ezt a kérdést), a másik ügyben elmarasztaló ítéletet hozott a strasbourgi bíróság, mivel Bulgária nem tartotta tiszteletben a muszlim közösség önrendelkezési jogát⁶.

A különböző emberi jogi értékelésekből, így az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma, az EBESZ, illetve nemkormányzati szervezetek jelentéseiből az olvasható ki, hogy a vallásszabadság ügye az Európai Unió közép-európai tagjelölt államaiban nem rosszabb, mint általában az uniós országokban. Az értékelésekben természetesen a szigorúan vett jogi kategóriák mellett kül- és belpolitikai szempontok is közrehatnak, azaz nem beszélhetünk objektíven alkalmazott, egységes mércéről.

5. Az állam-egyház viszony néhány kérdése a tagjelölt államokban

5.1. A vallási közösségek jogi helyzete

A legtöbb állam sajátos jogi státuszt kínál föl a vallási közösségek számára. Egyes országokban a vallási közösségek alapvetően azonos jogokat élveznek, így Lengyelországban, Magyarországon és Szlovéniában. E három országban száz magánszemély vetethet nyilvántartásba vallási közösséget. Lényeges különbség, hogy míg a nyilvántartásba vétel Magyarországon formális bírósági eljárás, addig Lengyelországban és Szlovéniában a végrehajtó hatalomhoz tartozik⁷. A bejegyzés Lettországon⁸ és Szlovákiában⁹ is a végrehajtó hatalom hatáskörébe tartozik. Észtországban¹⁰ a közelmúltban került át a végrehajtó hatalomtól a bíróságokhoz a nyilvántartásba vétel. Észtországban 12, Lettországon 25 felnőtt polgár szükséges az alapításhoz.

Litvániában különbséget tesznek a hagyományos vallási közösségek és az egyéb vallási közösségek között. Míg az előbbi kilenc a legalább 300 éve litván földön honos közösségekként, addig az utóbbiak egyesületeként élveznek jogi személyiséget¹¹.

A hatályos román törvény (1948) különbséget tesz elismert kultuszok és vallási egyesületek között. A készülő új szabályozással kapcsolatban a viták középpontjában az áll, hogy az ortodox egyház mint nemzeti egyház kapjon-e kiemelt elismerést, illetve, hogy a törvény mennyiben vegyen tudomást a hagyományos és az újonnan jelentkező vallási közösségek közötti különbségről. Legutóbb 2001 februárjában terjesztett elő a kormány egy tervezetet, mely lehetővé tette volna új vallásfelekezetek nyilvántartásba vételét, amennyiben tagságuk eléri a népesség 0,5%-át. A vallásfelekezetek nagy része és a nemzetközi közvélemény is igen restriktívnek ítélte meg a tervezetet, mely jelenleg átdolgozás alatt áll.

Szlovákiában is különbséget tesznek elismert egyházak és egyesületek között. Új egyház elismertetése igen nehéz, így a kisebb csoportok egyesületeként juthatnak jogi személyiséghez. Szlovákiában 20.000 taggal kell rendelkeznie az új csoportnak¹². Csehországban a közelmúltig 10.000 tag volt szükséges (az Egyházak Világszövetségében való tagság esetén csupán 500)¹³. Az új cseh törvény szerint 300 nagykorú állampolgár hozhat létre egyházat vagy vallási társaságot. Az alapításhoz részletes dokumentációt kell benyújtani a Kulturális Minisztériumhoz. Ha az egyház vagy vallási társaság

4 <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/ro-en.pdf> meglátogatva: 2002.május3) http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/ro_en.pdf (2002 május 11).

5 Stefanov kontra Bulgária (2001. május 3).

6 Hasan és Chaush kontra Bulgária (2000. okt. 26).

7 Ld. az 1989. május 17-én kelt törvényt a lelkiismeret és a vallás szabadságáról, 9. cikk, 33. szakasz.

8 Ringolds Balodis, „State and Church in Latvia”, Ringolds Balodis (szerk.), *State and Church in the Baltic States: 2001*, Riga, 2001, 13, 25. old.

9 Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa, 1. kötet: Wolfgang Wieshaider – Peter Mulik (szerk.), Slowakei, Bécs, 2001, 57. old.

10 Merilin Kiviorg, „Church and State in Estonia”, *European Journal for Church and State Research* 7, 2000, 317, 328. old.

11 Rūta Piliukaitė – Donatas Glodenis, „State and Church in Lithuania”, Ringolds Balodis (szerk.), *State and Church in the Baltic States: 2001*, Riga, 2001, 67, 76. old.

12 Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa, 1. kötet: Wolfgang Wieshaider – Peter Mulik (szerk.), Slowakei, Bécs, 2001, 51. old.

13 A Kulturális Minisztérium 1993-ban a Jehova Tanúit, 1995-ben a Sziléziai Lutheránus Egyházat vette nyilvántartásba. Ezekkel a nyilvántartott egyházak száma 21-re nőtt.

már legalább tíz éve bejegyezten működik, tevékenységéről évente jelentést készít és teljesíti mind az állam, mind harmadik személyek felé fennálló kötelezettségeit, akkor bekezdülhet az egyházak különleges jogokkal rendelkező „elitjébe” (e különleges jogok – a szerzett jogok fenntartásával – az állami iskolákban való vallásoktatástól az iskolafenntartáson keresztül az egyházi esküvők állami elismeréséig és az állami finanszírozásig terjednek). További feltétel, hogy legalább a népesség 1 ezreléke, azaz kb. 10.000 ember tartozzon az egyházak e kiemelt körébe pályázó vallási szervezetéhez¹⁴. Az új törvénnyel az egyházak jogi státuszának csehországi szabályozása az Ausztriában kialakult kétszintű jogálláshoz vált igen hasonlóvá.

Az egyházak, vallási közösségek nyilvántartásba vételéhez általában a következő adatokat kell megadniuk:

- a szervezet (másokétól eltérő) neve,
- az alapvető vallási nézetek, szertartások leírása, szent iratok bemutatása,
- nyilatkozat a jogkövető/emberi jogokat tiszteletben tartó működésről,
- a szervezet belső felépítésének leírása,
- a szervezet székhelye és képviselője,
- a szervezet pénzügyi-gazdasági működésének belső szabályai,
- a szervezet megszűnésének esetére tett rendelkezések.

A magyarországi megoldás a vallási közösségek formális bírósági regisztrációjával a tagjelöltek (és az Unió tagjai) között egyedülálló: a többi tagjelölt államban ez az állami kultuszigazgatás jogköre, mely tartalmi vizsgálatot is folytat. Az államigazgatási döntés azután általában bírósági felülvizsgálat tárgya lehet. A kultuszigazgatás szerve jellemzően a Kulturális Minisztérium¹⁵, de vannak országok, ahol az Igazságügyi Minisztérium¹⁶ vagy a Belügyminisztérium¹⁷, illetve valamilyen sajátos jogállású testület¹⁸. A magyar szabályozás további sajátossága, hogy a nyilvántartásba vételét kérő szervezetnek hazánkban semmit nem kell felfednie vallási nézeteiről: a formai követelmények teljesítése mellett az alapítónak pusztán nyilatkoznia kell arról, hogy azonos hitelveket követnek, az egyházat vallásuk gyakorlása céljából hozzák létre, vallási tevékenységük pedig nem ellentétes az Alkotmánnyal és nem ütközik törvénybe. Ahhoz képest, hogy a nyilvántartásba vétel tényleges súlya a vallásszabadság összefüggésében milyen csekély és egyébként sem jár sok kézzel fogható jogosultsággal, mondhatjuk, hogy az egyházakra vonatkozó jogi szabályozás körüli meg-megújuló magyarországi viták jogi szempontból szinte értelmetlennek, nemzetközi összehasonlításban pedig inkább meglepőek.

A tagjelölt államok jellemzően nem szűkmarkúak az egyházi jogi személyiség elismerésével: többnyire az összes belső szervezeti egység jogi személyiséget élvez az állami jogrendszerben is. Egyes országok fenntartják az ilyen jogi személyek külön bejegyzésének követelményét (így pl. Lettország, vagy – a „nem hagyományos” vallási közösségek tekin-

tetében Litvánia) vagy bejelentésének kötelezettségét (így pl. Lengyelország, a „hagyományos” vallási közösségek esetében Litvánia, Szlovákia, Szlovénia). Ahol ilyen jogintézmények vannak, ott – a magyarországi helyzettel eltérően – a belső egyházi szervezeti egységek és egyéb intézmények konstitutív vagy deklaratív regisztrációja közigazgatási szervek és nem bíróságok hatáskörébe tartozik. A külön regisztráció önmagában a vallásszabadság szempontjából nem aggályos. Vitatottabb, ha az egyházak arra kényszerülnek, hogy formálisan független szervezetként (pl. egyesületként vagy alapítványként) hozzanak létre olyan szervezeteket, melyek önazonosságát az egyházzal való kötődés adja: így Csehországban komoly ellenállást váltott ki az, hogy az egyházi szeretetszolgálatok a jövőben nem működhetnek egyházi jogi személyként, csak civil szervezetként élvezhetnek jogi személyiséget. (Talán a szekularizált csch társadalom érzéketlensége az egyházi szempontok iránt közrejátszott abban, hogy Csehországban több egyházügyi kérdés feszültségeket okozott).

5.2. Az egyházi vagyon és a finanszírozás kérdései

Az egyházi vagyon helyzete minden volt szocialista országban kényes kérdés. A teljes elkobzott vagyon visszaadására gyakorlatilag Lengyelországban és Szlovákiában került sor. Más országokban – így Magyarországon is – kompromisszumos megoldások születtek. Az egyházi vagyon kérdése Csehországban és Romániában vezetett súlyos feszültségekhez (Romániában jelentős részben a kisebbségi egyházak összefüggésében). Romániában a közelmúltban született meg az egyházi ingatlanok reprivatizációjáról szóló törvény; a szabályozás szerint az egyházak összes elkobzott ingatlanjukat tulajdonba kapják, azonban a jelenleg közfunkciót betöltő épületek kényszerbérletre alakulnak és az egyházak csak később léphetnek majd birtokba (Szlovákiában ehhez hasonló megoldás érvényesült). A jogbiztonság fogyatékosai – így

Batthyaneum (Gyulafehérvár) – Bérlet vagy tulajdon?

14 3/2002. A törvényt 2001. november 27-én fogadta el a csch parlament.

15 Így Csehországban, Szlovákiában vagy újabban Romániában.

16 Így Litvániában.

17 Így korábban Észtországban.

18 Így Lettországban vagy Szlovéniában.

a reprivatizációról szóló korábbi sürgősségi kormányrendeletek végrehajtásának elmaradása – óvatosságra int. További vitatott kérdés, hogy az állam mennyiben avatkozzon be az orto-doxok és a görög katolikusok tulajdoni vitáiba: az elmúlt évtizedben az állam alapvetően passzív szerepet játszott a vitás kérdések rendezésében, azaz a gyakorlatban nem vállalt felelősséget az 1948-ban kialakult helyzet következményeire.

Egyházi adórendszert egyetlen állam sem vezetett be. Magyarország egyelőre egyedül áll az olasz mintát követő adóhányad-irányítási rendszerrel, azonban hasonló elképzelések Szlovákiában is megfogalmazódtak. Románia, Csehország és Szlovákia kvázi közalkalmazottakként fizetést biztosít az elismert felekezetek lelkészeinek. Az egyházak hitéleti tevékenységének közvetlen költségvetési támogatása nem rendkívüli.

Az egyházi iskolák jellemzően mindenütt állami támogatást élveznek. Az azonos támogatás elve Magyarország mellett Csehországban, Litvániában, Lengyelországban és Szlovákiában érvényesül. Lettország „belső törvényeinek megfelelően” vállalta a katolikus iskolák támogatását. Megjegyzendő, hogy mivel számos országban a legnagyobb felekezetek hittudományi felsőoktatása az állami egyetemekre került (vissza), így ezek költségét az állam viseli, hasonlóan az iskolai hittanoktatás költségeihez, hiszen ez a legtöbb országban a többi iskolai tantárggyal azonos státuszt élvez.

Az érintett államok jellemzően támogatják az egyházi kulturális örökség védelmét.

Összehasonlítható költségvetések híján lehetetlen értékelhető képet adni az egyház-finanszírozás helyzetéről. Míg egyes kiadások egyes országokban alapvetően egyházi kiadások (így pl. a hittanoktatás vagy a teológiai felsőoktatás), addig másutt ezeket közvetlenül a költségvetés biztosítja. Cipruson és Máltán jelentős vagyonnal rendelkezik az ortodox, illetve a katolikus egyház. A volt szocialista országokban alapvetően más a kiindulópont, így az állami szerepvállalás sokszor a vallásszabadság biztosításának a feltételévé vált. Azonban a kiemelkedő súlyú Lengyelországban hagyományosan állami segítség nélkül működik a Katolikus Egyház.

5.3. A vallásoktatás

A szülők jogainak elismerése minden rendszerváltoztató országban nagy kihívást jelentett, hiszen a bukott rendszer éppen a pedagógusoktól és az iskoláktól várta ideológiájának terjesztését. A Cseh Köztársaságban és Magyarországon a vallásoktatás az iskolában fakultatív módon, a rendes tanterven kívül jelenik meg. Míg Csehországban a hitoktató az iskolától kapja fizetését¹⁹, addig nálunk egyházával áll munkaviszonyban, azonban az érintett egyházak e célra költségvetési támogatásban részesülnek. Másutt inkább az a jellemző, hogy a vallásoktatás tantárgyként a többi tantárggyal azonos jogi helyzetet élvez, azonban fakultatív jellege biztosított, azaz bejelentkezni kell rá, és nem kijelentkezni róla. Észtország sajátos kivételt képez: az állami iskolákban

vallásoktatás nincs, azonban – fakultatív jelleggel – felekezettől független vallástan oktatására van lehetőség²⁰. Szlovénia szintén sajátos kivételnek számít: az állami iskolákban felekezeti hittanoktatás nincs, azonban ettől a szabálytól el lehet térni, amennyiben az egyháznak az adott településen (ill. az iskola közelében, a tanulók számára aránytalan teher nélkül elérhető helyen) nincs oktatási célra megfelelő helyisége²¹.

Ahol rendes iskolai tantárggyá vált a hittan, ott gondosan körül kellett bátyázni az egyházi jogosítványokat a tanerők és a tananyag vonatkozásában is²². A katolikus egyházzal kötött szerződések alapján a szabályozásba bevont kérdések jellemzően a következők:

- az állam elismeri a szülők és gyámok jogát a gyermek vallási nevelésének meghatározására, bizonyos életkor fölött esetleg teret adva a gyermek saját döntésének;

- a vallásoktatás választása vagy nem-választása nem lehet ok hátrányos megkülönböztetésre;

- a megállapodások a katolikus hittanoktatás feltételeit tartják szem előtt, és így jellemzően nem foglalkoznak az alternatívákkal;

- a megállapodások jellemzően rögzítik a hittanár státuszát, mely megegyezik a többi tanáréval, vagyis az iskola alkalmazottja;

- mivel a hittanár nem egyházi alkalmazott, elmozdítását az egyházi hatóság a tanítási engedély (missio canonica) megvonásával érheti el;

- a tantervek és taneszközök meghatározása jellemzően a püspöki konferenciák joga, de az anyagokat be kell mutatni az illetékes állami hatóságnak;

- a taneszközök előállításának finanszírozásában az állam részt vállal;

- a hittanoktatás felügyelete jellemzően közös ügy, annak rögzítésével, hogy tartalma csak egyházi felügyelet alatt állhat.

A jelenlegi magyar szabályozás alapvető jellemvonásai némileg eltérnek azoktól az országoktól, ahol a hittan a többi iskolai tantárggyal azonos státuszba került. Így Magyarországon a hitoktató, illetve a hittanár egyházi és nem állami alkalmazott, kinevezését, díjazását az egyháztól kapja, nem tagja a tantestületnek, nincsenek állami képesítési követelmények (az önkormányzati iskolákban, ahol nem a tanterv része a hittan) és az egyház a tananyag meghatározásában teljes szabadságot élvez, és a vallásoktatás nem áll állami felügyelet alatt. Más kérdés, hogy a költségvetés – a vallásoktatás kulturális jelentőségére való tekintettel – támogatja az egyházak által végzett oktatási tevékenységet.

5.4. A hittudományi felsőoktatás

A szigorú intézményes elválasztás következtében Magyarországon nem volt lehetőség arra, hogy a hittudományi karokat az állami tudományegyetemekre vissza-integrálják. Vallásról lehet oktatni állami egyetemen, azonban arra nincs

19 Jiří Rajmund Tretera, „Church Autonomy in the Czech Republic”, Gerhard Robbers (szerk.), *Church Autonomy. A Comparative Survey*, Frankfurt am Main, 2001, 633, 640. old.

20 Merilin Kiviorg, „State and Church in Estonia”, Messner Francis (szerk.), *Le statut des confessions religieuses des états candidats a l'Union Européenne*, Milano, 2002, 115, 133. old.

21 Lovro Šturm, „The State and Church Relationship in Slovenia”, Messner Francis (szerk.), *id. mű*, 157, 178. old.

22 Így tesznek a Szentszék Lengyelországgal, Lettországgal, Litvániával, Máltával és Szlovákiával kötött megállapodásai.

Diákok a krakkói piarista gimnáziumban – Rendezett viszonyok

mód, hogy vallást oktassanak állami intézményben, mivel ez az adott vallással való azonosulást feltételezi. Így a hittudományi felsőoktatási intézmények csak egyházi fenntartásban működhetnek, azonban biztosítandó a tanszabadság egyenlő érvényesülését, ezek az intézmények állami támogatást élveznek. Magyarország az intézményes elválasztás következtetésével egyedül áll a régióban: az állam nem lehet világánzetileg elkötelezett intézmény fenntartója.

Másutt a teológiai fakultásokat vissza-integrálták az állami egyetemekre, így Prágában a Károly Egyetemre (itt katolikus, evangélikus és huszita kar működik), Olmützben és České Budějoviceben (mindkettő katolikus), Ljubljanában (katolikus), Pozsonyban (katolikus és evangélikus), Tartuban (evangélikus). Sok helyen újonnan hoztak létre hittudományi karokat állami egyetemeken, így több mint tíz lengyelországi egyetemen jött létre katolikus hittudományi kar, a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen pedig hét felekezet számára négy különböző kar működik (római katolikus, görög katolikus, ortodox és protestáns). A Bukaresti Egyetemen ortodox és római katolikus teológiai karok vannak. Szófiában is 1991-ben karként visszaintegrálták az 1945-ben leválasztott Teológiai Központot. Litvániában a Klaipeda Egyetemen evangélikus, a Kanuasi Vytautas Magnus Egyetemen katolikus teológiai kar működik, de vannak hitoktatóképző karok is. A Lett Egyetemen a teológiai kar felekezeti jelleggel működik, míg a katolikus, protestáns és ortodox egyházi intézményeket az állam nem akkreditálta (a Szentszékekkel kötött egyezmény

szerint a rigai nagyszeminárium diplomáit és kurzusait az állam el fogja ismerni,²³ és tárgyalni fognak egy katolikus teológiai kar létrehozásáról is a Lett Egyetemen²⁴). A Teológiai Fakultást inkorporálták a Máltai Egyetembe is²⁵. Lényeges kérdés, hogy azokban az államokban, ahol az állami egyetemeken folyik a hittudományi képzés, emellett működhetnek-e önálló egyházi intézmények, illetve, hogy ezeket az állam elismeri-e? Csehországban pl. az egyházi fenntartású felsőoktatást az állam nem ismeri el²⁶, míg Lengyelországban, ahol önálló teológiai fakultások is vannak, igen. A hittudományi felsőoktatás helyének kijelölése terén szemléletes a különböző modellek közép-kelet-európai konkurenciája: míg a latin országokban a katolikus felsőoktatási intézmények jellemzően függetlenek az állami intézményektől (így pl. Olaszországban vagy Spanyolországban), addig a német nyelvterületre az a jellemző, hogy a meghatározó felekezetek hittudományi képzése integrálódott a nagy állami egyetemekre, illetve nem vált ki onnan. Úgy tűnik, Közép-Kelet-Európa rendszerváltó országokban – a helyi hagyományaik hatására is – a német modell kisugárzása volt erősebb.

5.5. Az egyházi házasságkötés elismerése

Szlovákiában és Litvániában (továbbá Horvátországban is) a Szentszékekkel kötött újabb megállapodások²⁷ alapján a kánoni (egyházi) házasság megkötésének pillanatától civil hatásokkal rendelkezik, az egyházi bíróságok semmisséget megállapító ítéleteit és a legfőbb egyházi hatóság házassági köteleket felbontó döntéseit közlik az illetékes civil bírósággal, mely a civil jogkövetkezményeket a nemzeti jog alapján vonja le²⁸. Így ezekben az országokban az olaszországi²⁹ és spanyolországi³⁰ jogi helyzethez hasonló megoldás érvényesül. Az egyházi házasságkötést Csehországban³¹ és Lettországban,³² azaz nem katolikus többségű országokban is elismerik. Az egyházi házasságot jellemzően a létezett szocializmus azon országai ismerik el, melyekben a kommunista hatalomátvétel előtt ilyen rendszer érvényesült³³: Magyarországon és Romániában fennmaradt az állam által elismert házasságkötéshez a polgári forma kizárólagossága.

Lengyelországban a konkordátum ratifikációja körüli vita egyik kulcskérdése a házasságjog szabályozása volt. A

23 20. cikk § 4.

24 21. cikk

25 Az erről szóló megállapodást 1988-ban írták alá, de csak 1995-ben ratifikálták. AAS 1998, 24-30. old.

26 Jiří Rajmund Tretera, „Church Autonomy in the Czech Republic”, id. mű, 633, 639. old.

27 Az Apostoli Szentszék és Horvátország között 1996. december 19-én, a Szentszék és Litvánia között 2000. május 5-én, a Szentszék és a Szlovák Köztársaság között 2000. november 24-én jött létre megállapodás.

28 AAS 1997, 283-284. old.

29 Silvio Ferrari, „Staat und Kirche in Italien”, Gerhard Robbers (szerk.), *Staat und Kirche in der Europäischen Union*, Baden-Baden, 1995, 185, 205-208. old.

30 Rafael Navarro-Vals, „L'efficacité civile du mariage religieux dans le droit espagnol”, *Marriage and Religion in Europe*, Milano 1993, 25-59.

31 Jiří Rajmund Tretera, „Church and State in the Czech Republic”, *European Journal for Church and State Research* 7, 2000, 299, 313. old.

32 Ringolds Balodis, „State and Church in Latvia”, Ringolds Balodis (szerk.), *State and Church in the Baltic States: 2001*, Riga, 2001, 13, 39. old.

33 Ferenczy Rita – Szuromi Szabolcs Anzelm, „Az egyházi házasság mint államilag elismert házassági kötelék”, *Jogtudományi Közlöny* 57, 2002/4, 184, 186. old.

konkordátum 10. cikke alapján „a kánoni házasságnak megköltése pillanatától fogva ugyanolyan következményei vannak, mint a polgári jog szerinti házasságkötésnek”. Ennek azonban feltétele, hogy az állami anyakönyvi hivatal bejegyezze a házasságkötés tényét. A házasság további jogi sorsát tekintve szigorú elválasztás érvényesül, azaz az egyházi bíróságok ítéletei, vagy az esetleges pápai felbontó döntések világi joghatást nem válthatnak ki³⁴. A lengyelországi helyzet mutatja, hogy konkordatárius szabályozás esetén a Szentszék elfogadja azt, hogy csak a házasságkötési szertartás kapcsolódjon, míg a házasság további jogi sorsa tekintetében az egyházi fórum döntésének már nincs polgári hatása, ahogy a polgári bíróság ítélete sem vált ki kánonjogi hatásokat.

6. A Szentszék és a tagjelölt államok szerződéses kapcsolatai

Valamennyi tagjelölt ország diplomáciai kapcsolatban áll az Apostoli Szentszékkal (ahogy az 1980-as évek óta az EU valamennyi jelenlegi tagállama, valamint maga az Európai Közösség is). A katolikus hagyományú országok – de újabban Románia is – biztosítják az apostoli nuncius rangelsőséget is a diplomáciai testületben³⁵.

Érdekes, hogy míg az Unió jelenlegi tagállamainak csupán kisebbsége³⁶ alakított ki szerződéses viszonyt a Szentszékkal, a tagjelölt államok – az ortodox hagyományú országokat, Bulgáriát, Romániát és Ciprust kivéve – kétoldalú dokumentumokban rendezték a katolikus egyház jogi helyzetét, vagy annak legalábbis egyes vonatkozásait az Apostoli Szentszékkal. Málta esetében a szerződéses rendszernek nagy hagyományai vannak³⁷. Konkordátumot (tartós, átfogó és ünnepélyes megállapodást) egyedül Lengyelország kötött³⁸. Szlovákia alapszerződést³⁹, Litvánia (Spanyolországhoz és Horvátországhoz hasonlóan) három – együttesen átfogó – megállapodást kötött⁴⁰. Lettország⁴¹ és Szlovénia⁴² egy-egy átfogó megállapodásban rögzítette az egyház működésére vonatkozó kérdéseket. Észtország esetében a csekély létszá-

mú katolikus közösség helyzetét jegyzékváltásban rögzítették a felek⁴³. Az egyházak jogi helyzetének új csehországi szabályozása után, 2002. július 25-én a Cseh Köztársaság is megállapodást kötött a Szentszékkal; ennek ratifikálása és kihirdetése még várat magára.

A szerződéses szabályozás alkalmazása különböző okokra vezethető vissza. Egyes országokban a hagyomány játszott szerepet, így a kommunista időszak előtt konkordátumok szabályozták az állam és a katolikus egyház viszonyát. Másutt, a függetlenségüket újonnan elnyert államok esetében a nemzeti identitás meghatározásában játszottak fontos szerepet az egyházzal kialakuló kapcsolatok. Fontos gyakorlati ok lehetett az egész térségre jellemző átmenetiség: a társadalmi-politikai-jogi környezet gyors változása égető szükségé tette a jogbiztonságot. A Szentszék – ahogy azt az 1997-ben Magyarországgal kötött finanszírozási megállapodás jól példázta – nem privilégiumokat keresett, hanem a napi politikai-igazgatási bizonytalanságtól próbálta óvni a helyi egyházakat, szerződésben is rögzítve azt, amit az állam egyébként törvényeiben garantált, de biztosítani gyakran elmulasztott.

A Magyar Köztársasággal kötött megállapodások jellemben némileg eltérnek a Szentszéknek a térség többi, vagy egyébként is jellemző szerződéseitől. Míg a Szentszék általában a megállapodásokkal, vagy a megállapodás-csomagokkal átfogóan rendezni törekszik az egyházi élet különböző kérdéseit, addig a Magyarországgal kötött megállapodások tisztán technikai jellegű, az emelkedettséget, az elvi jelentőségű deklarációkat messzemenően nélkülöző szerződések. Ez alól tulajdonképpen csak a diplomáciai kapcsolatok újravételeiről 1990. február 9-én aláírt megállapodás kivétel, mely néhány elvi jelentőségű mondatot is tartalmaz.

A felek önállóságát és egyenrangúságát, valamint a felekezeti paritást kifejezendő több ország más felekezetekkel is megállapodásokban rendezte viszonyát. Lengyelországban – a fent említettek szerint – az olasz mintát átvéve „paktált törvények” jöhetnek létre. Magyarországon a finanszírozási kérdések ürügyén születtek átfogó, a megoldandó gyakorlati kérdéseken túlmutató megállapodások öt feleke-

34 Bronisław Zubert, „Az állam és az egyház viszonya Lengyelországban az új konkordátum alapján”, Forrai Tamás (szerk.), *Az állam és az egyház elválasztása*, Budapest, 1995, 71, 77-79. old.

35 A tagjelölt országokban nincs rangelsősége a nunciusnak Bulgáriában, Cipruson, Észtországban és Lettországon.

36 Nincs konkordatárius megállapodás Belgium, Dánia, Görögország, Finnország, Írország, Luxemburg, Hollandia, Svédország és az Egyesült Királyság esetében: Belgium, Írország és Luxemburg hagyományosan katolikus többségű államok

37 Pl. az állami iskolákban folyó katolikus vallásoktatásról (1989. november 16): AAS 1998, 30-41. old.; a katolikus iskolákról, illetve vagyoni jogi kérdésekről (a két megállapodást 1991. november 28-án írták alá, 1993. február 18-án ratifikálták): AAS 1993, 558-568. old., ill. AAS 1993, 569-588. old.; a házasságjogról (1993. február 3-án írták alá és 1995. március 25-én ratifikálták): AAS 1997, 679-694. old.

38 A konkordátumot 1993-ban írták alá, de csak egy törvényhozási ciklussal később, 1998-ban ratifikálták. AAS 1998, 310-329. old.

39 Az alapszerződést 2000. november 24-én írták alá, és december 18-án már ratifikálták is. AAS 2001, 136-155. old. A felek 2002. augusztus 21-én Pozsonyban a fegyveres erőknél szolgálatot teljesítő katolikusok lelkipásztori ellátásáról is egyezményt írtak alá, melyet szintén rövid időn belül ratifikáltak.

40 Külön szerződés született a jogi kérdésekről, az oktatás és a kultúra területén való együttműködésről, és a katonák lelkipásztori ellátásáról. Mindhárom megállapodást 2000. május 5-én írták alá és szeptember 16-án ratifikálták. AAS 2000, 783-794, 795-808, 809-816. old.

41 A megállapodást 2000. november 8-án írták alá és a ratifikációs okmányok cseréjével 2002. október 25-én lépett életbe.

42 A megállapodást 2001. december 14-én írták alá. Jelenleg a szlovén alkotmánybíróság vizsgálja.

43 A jegyzékváltást közzétette AAS 1999, 414-418. old.

zettel⁴⁴. Szlovákiában 11 vallási közösség közös megállapodást írt alá a kormánnyal 2002. április 13-án (a regisztrált vallási közösségek közül csak a Jehova Tanúi és egy kisebb protestáns közösség nem csatlakozott a szerződéshez).

7. Értékelés

Az állam-egyház viszony tekintetében Európa sokszínű képet mutat. Az Amszterdami Szerződéshez csatolt 11. jegyzőkönyv szerint „Az Európai Unió tiszteletben tartja és nem változtatja meg az egyházak és vallási egyesületek vagy közösségek tagállamokban meglévő státuszát. Az Európai Unió hasonlóan tiszteletben tartja a filozófiai és nem-vallási szervezetek státuszát is”. Az egymástól – olykor egy-egy államon belül területileg is erősen eltérő, történelmileg meghatározott – különböző állami egyházjogi modellek harmonizációjára nincs mandátuma az Uniónak. A regionális különbségek a vallásügyi szabályozás terén fennmaradnak akkor is, ha tagadhatatlanul érvényesül a konvergencia is, mind az elvek, mind a konkrét jogi megoldások terén. Az állam-egyház viszony 1990 óta kialakult magyarországi modellje jobban összevethető más rendszerváltoztató országok helyzetével, mint a hosszú, szerves fejlődésre visszatekintő nyugat-európai országokkal, hiszen a diszkontinuitás ezen országok közös jellemzője.

Megállapítható, hogy a rendszerváltoztató országok közül egyik sem állította vissza az államegyháziságot (a Katolikus

Egyház sajátos szerepét alkotmányosan elismerő Lengyelország és az Ortodox Egyház szerepét alkotmányában elismerő Bulgária sem), de egyik ország se lépett a radikális elválasztás útjára sem. A tagjelöltek az „európai középmezőnybe” tartoznak, ahol ma az állam és az egyház közötti koordináció, az együttműködéstől nem elzárkózó elválasztás a jellemző.

A rendszerváltoztató országok között Magyarországon viszonylag korán megszülettek az állam-egyház viszony új szabályai, kialakultak a joganyag alapelvei – jelentős részben az Alkotmánybíróság elvi jelentőségű határozatainak köszönhetően⁴⁵ –, melyek világosan kijelölik a szabályozás kereteit⁴⁶. Az egyes jogintézményeket (vallásoktatás, hittudományi felsőoktatás, házasságjog) tekintve a tagjelöltek közül alighanem Magyarországon a leghangsúlyosabb az intézményes elválasztás és vitathatatlanul hazánkban érvényesül legkevésbé az állami felügyelet a vallási közösségek felett. Európai összehasonlításban a vallásszabadságra vonatkozó magyar joganyag individualizmusa és egalitarizmusa is szembeötlő: hazánkban a vallásszabadság összefüggésében a hangsúly az egyénen, és nem a vallási közösségen van, a sajátos jogok címzettje általában az egyén és nem a közösség. Ugyanakkor a legtöbb európai ország nem törekszik arra, hogy a különböző vallási közösségeket azonos jogokkal ruhazza fel: a történelmi és a társadalmi különbségeket a jogalkotó általában nagyobb mértékben veszi figyelembe, mint nálunk.

Schanda Balázs⁴⁷

Európai tévhitek és cáfolataik

Ausztria:

- Igaz-e, hogyha csatlakozunk, újra Monarchia lesz?
- Nem, csak a soproni fogorvosok tartoznak majd osztrák fennhatóság alá.

Belgium:

- Igaz-e, hogy minden belga pedofil vagy sorozatgyilkos?
- Nem, de semmi más említésre méltó nem történik velük.

Dánia:

- Igaz-e, hogy Dánia nagy része legóból épült.
- Nem, de mégis úgy néz ki.

Finnország:

- Vannak-e asztalosok is Finnországban, vagy mindenki telefonszerelő?
- Nem, még vannak asztalosok, akik a Nokia szaunákat gyártják például.

Franciaország:

- Igaz-e, hogy a franciák csak franciául hajlandóak beszélni?

- Nem, de abban sincs sok köszönet, ha a többi nyelven beszélnek.

Görögország:

- Igaz-e, hogy Görögország fővárosa Last minute?
- Nem, de már fontolgatják Athén átkeresztelését.

Hollandia:

- Igaz-e, hogy minden holland drogos vagy piroslámpás házban dolgozik?
- Nem. 3% tulipánt termeszt vagy fapapucsot készít.

Írország:

- Igaz-e, hogy az egész ország tök zöld?
- Nem. Az ajtók színesek.

Luxemburg:

- Létezik-e egyáltalán Luxemburg?
- Létezik, de elfér egy tekercs filmen.

Nagy-Britannia:

- Igaz-e, hogy az angolok azért vezetnek a baloldalon, mert állandóan részegek?
- Nem igaz, de csak az okozati összefüggés hiányzik.

42 A megállapodást 2001. december 14-én írták alá. Jelenleg a szlovén alkotmánybíróság vizsgálja.

43 A jegyzékváltást közzétette AAS 1999, 414-418. old.

44 Az egyházakkal kötött megállapodások európai gyakorlatához és jogforrási értékük kérdéséhez lásd Schanda Balázs, „A kormány és az egyházak közötti megállapodások jogi értéke”, Jogtudományi Közöny 56, 2001/4, 193-196.

45 4/1993 (II. 12.) AB hat., 8/1993 (II. 27.) AB hat., 10/1993 (II. 27.) AB hat., 22/1997 (IV. 25.) AB hat.

46 Állam és egyház viszonyához a magyar jogban lásd. Schanda Balázs, Magyar állami egyházjog, Budapest, 2000.

47 Jogász, az Alkotmánybíróság munkatársa.

Isten jelenléte Európában

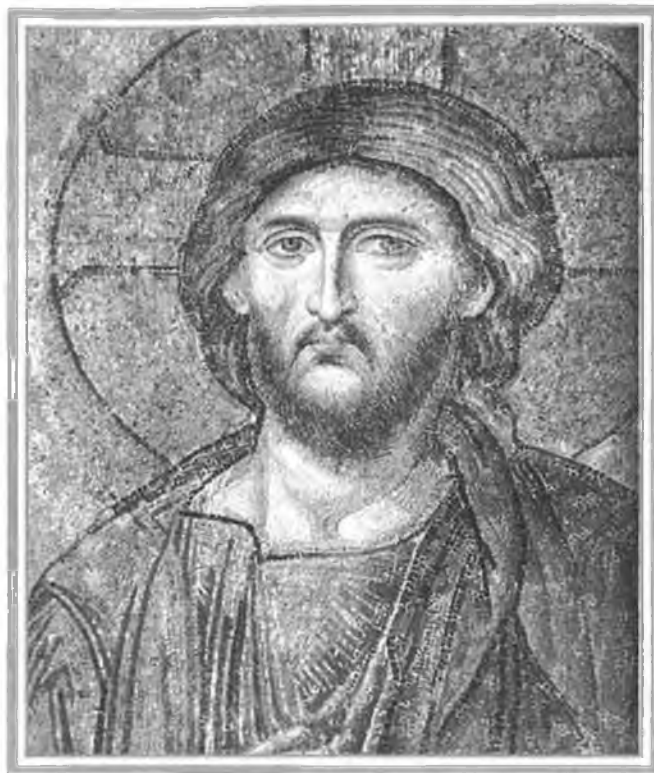
Az Ökumenikus Tanulmányi Központ 2002. december 19-én a Deák-téri Evangélikus Gimnázium dísztermében konferenciát rendezett hazánk egyházainak az Európai Unióba történő csatlakozásával, valamint a többi országgal és azok egyházaival kialakítandó közösség megvalósításával kapcsolatos kérdéseknek a megvitatására. A konferenciát megtisztelte részvételével mind a visszavonuló, mind pedig az újonnan kinevezett esztergom-budapesti érsek, a római katolikus Püspöki Konferencia elnöke és sok tagja, az evangélikus, a református és több szabadegyház felelős vezetője és érdeklődő tagja. A Központ elnöke, *Tóth Károly* ny. református püspök elnökletével lefolytatott konferencián hallottuk *Seregély István* egri érsek, *Rüdiger Noll* evangélikus lelkész, a KEK helyettes főtítkára, *Tabajdi Csaba* képviselő, az Országgyűlés EU csatlakozással foglalkozó bizottságának vezetője és a házigazda *Harmati Béla* püspök előadásait. Valamennyi előadó hozzájárult ahhoz, hogy az egyházi közvélemény tájékoztatást nyerjen az egyházak helyzetéről és feladatairól az EU közösségében.

A konferenciát értékes hozzászólások gazdagították. Ezek között volt egy, amelyik az egyházaink előtt álló feladatok szempontjából alapvető kérdést vetett fel: *Hogyan van jelen Isten az Európai Unió alkotmányában?* Az erre a kérdésre adandó válasznak figyelembe kell vennie az egyháztörténet számunkra fontos tanulságait, hogy azok segítsenek az egyház mai helyzete és feladatai tisztánlátásában és a gyakorlati teendők megfogalmazásában.

Istenképek a történelemben

Az egyik kérdező aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az EU alkotmányában nincs szó Istenről, mint a korábbi európai alkotmányokban. E kérdés mögött történelmi félreértések és torzulások során formálódott és a Szentírás egész tanításával ellenkező koncepció húzódik meg. A Szentírásban Isten népe Isten kegyelméből él. Feladata az, hogy tanúskodjék a Teremtő és Megváltó Isten szeretetéről anélkül, hogy királyok és egyéb uralkodók kegyét keresné (Iz 43,10; Dán 3, 16-18). Ezt a küldetést az Ószövetségből örökölte Krisztus népe. Így tanúskodott igen eredményesen az egyház életével és mártírjaival a Kr. u.-i első három század során. Az ún. Nagy-Konstantini korszakban a helyzet megváltozott. A 313-ban kiadott Milánói Türelmi rendelet szabadságot és a társadalomban elismert pozíciót adott az egyháznak. A IV. század végére azonban, miután *Nagy Theodosios* császár a Szentháromságot császári dogmává és magát tulajdonképpen az Egyház felettisévé tette, a helyzet megváltozott. Így Isten neve a világi hatalom döntése következtében került a Birodalom értékrendjébe.

Az így kialakult istenkép nem egyezett a Szentírásával, mely szerint Krisztus annak az Istennek a képe (Kol 1,15; v.ö. Jn 14,9) akié minden hatalom, és aki megalázta magát. Ez a

Krisztus kép – Korán eltorzult

hatalmas Úr szolgál (Jn 13,1.14). A *Jelenések Könyve* szimbolikus nyelvén a megölt Bárány az „oroszlán Júda törzséből” (Jel 5,5-6;), és a Szenvető és Feltámadott Krisztusé minden hatalom (Mt 28,18).

A 4. század végi Római Birodalomban eltorzult Krisztus képpel találkozunk: itt Krisztus olyan Úr, akinek a világban való helyzetét az uralkodók kegye határozta meg, és azokhoz hasonlított. Ezzel a Krisztus-képpel együtt, a kereszténység egésze képe – tanítása és életfolytatása – is eltorzult. Az egyház védelmében és a hit terjesztésében az erőszak döntő szerepet kapott. Ennek szélsőséges megnyilvánulásai voltak a keresztes hadjáratok, amikor kereszt alakú karddal gyilkoltak muzulmánokat, nőket és csecsemőket is a Szentföldön. A torz kereszténység képének döbbenetes megnyilvánulásaival találkozunk az Európában a 20. század közepére kialakult politikai-társadalmi helyzetben. Ekkor a „kereszténység védelmében” indultak harcba a szovjetek ellen a magyar csapatok annak a Hitlernek a szövetségeseiként, aki a zsidókat, cigányokat teljesen ki akarta irtani, a nem árja népeket pedig – így bennünket is – szolgaságba taszítani. Ebben a torzulásban és torzításban mi magyarok is súlyosan vétkeztünk. Ekkor a budapesti „árja” trafikos üzletére ki volt írva: keresztény trafik.

Izrael történetében a bírák kora végén elzúllt a közösségi élet (Bír 17-18). A papok az oltár mögött paráználkodtak, és teljesen korrumpálódtak (1Sám 2,12-17). A filiszteusok Isten ítéletét végrehajtva győztek felettük. A vereség nyomán

nem azt tették, mint korábban Józsué, aki a vereségben bűnbánattal fordult Isten felé (Józs 7,6), hanem megragadták az Úr trónusát, a Szent Ládát, mint valami eszközt: „Visszük Istent a csatába. Ő lesz az eszközünk a győzelemre”. Ezután jött a vereség. Amikor azonban a filiszteusok azt hitték, hogy az Úr felett győztek, nekik is meg kellett tanulni a leckét (1Sám 4-5). Itt az ország elzúllott urai saját érdekeik eszközévé akarták alacsonyítani az isteni jelenlét csodás jelképét, mint a 20. században Európában.

Napjainkra nézve mindebből az a tanulságot vonhatjuk le, hogy Isten nem úgy lesz jelen az EU-ban, vagy annak bármely régi vagy új tagországában, hogy az alkotmány szerkesztői beleszerkesztik, vagy a csillagok közé a kék mezőbe beírják Isten nevét. Hanem hogyan?

Isten az Európai Unióban

Ezeket a sorokat a karácsony előtti napokban írom, amikor azt ünnepeljük, hogy az Isten az Örök Igében, a Fiúban, vagyis a Szentháromság Második személyében belépett az általa teremtett világba, hogy a világot és benne az embert megváltsa. 33 esztendő alatt – tanításával, életpéldájával, szenvedésével, halálával és feltámadásával – elvégezte váltságművét. A Szentlélek által azóta is jelen van a történelemben népén keresztül. A római katolikus teológia megfogalmazása szerint az Egyház az inkarnáció folytatódása, a református *Karl Barth* szerint pedig az egyház Krisztus földi-történeti létformája. Mindkét megfogalmazás arról beszél, hogy Isten Krisztusban a Szentlélek által itt van az EU-ban is, Magyarországon is az Ő népében, ha ez a nép hűséges Hozzá, és hitben megéli a Bárány-oroszlán Krisztus győzelmét a halál és a bűn felett.

A mai feladatokra nézve – melyek között a világ is fontosnak tartja az integrációt –, az evangéliumnak két, az egyház lényegéhez tartozó, de sokszor háttérbe került vonása döntő fontosságú. Ezért bűnbánattal tartozunk.

Két bibliaitörténeti tanulságot, tényt kell itt még figyelembe venni.

1. Istennek az inkarnáció következtében megvalósuló jelenlétének kifejezője az, hogy az egyház Krisztus titokzatos teste. A keresztények a szent keresztség által egy testté kereszteltetnek meg (1Kor 12,13). Az Eucharisziában, az Úri Szent Vacsora misztériumában az egyháznak ez a Krisztus Test mivolta minden alkalommal megerősítettet, újjá teremtetik (1Kor 10,17). A Krisztus Test titkának valósága nemcsak azt fejezi ki, hogy Krisztus, aki a Fő, jelen van a történelemben, hanem azt is, hogy a testben a népek együtt részesednek és együtt örökösök. Azaz a Gal 3,28 – „Nincs zsidó, sem görög; nincs szolga, sem szabad; nincs férfi, sem nő; mert ti mindnyájan egyek vagytok a Jézus Krisztusban” – nem csupán eredménye az evangéliumnak, hanem szerves része. Minden rasszizmus, antiszemizmus vagy más népek lenézése minden formája a Krisztus titka lényegét sérti. Ezt kell megélni a mai EU-ban. Így lesz jelen Isten a társadalomban, ahol annyian fordultak el az egyháztól, mert annak élete gyakran nem ezt valósította meg.

2. A kereszténység azonban nemcsak a népek integrálódását hirdeti anélkül, hogy azok elvesztenék sajátosságaikat, hanem a gondolatokét is. Így a későbbi keresztény teológia magába foglalja a zsidó és a keresztény szervesen összenőtt örökséget. Ebben benne vannak az Ószövetség prófétái, valamint az annak görög fordításában (a *Septuaginta*-ban) kifejeződő hellenizálódott zsidóság öröksége is. Az evangélium – amely maga az út – szerzői jórészt a *Septuaginta*-t idézik. A későbbi századok teológiájában ily módon a bibliai örökség és a csodálatos görög-római kultúra szervesen összenőtt. A felvilágosodás ebből a szellemi egységből szakadt ki úgy, hogy sok értéket átforgatva megőrzött. Ez a kiszakadás hasonló az úrhajónak a hordozó rakétától való elszakadásához, amikor már az Föld körüli keringés törvényei szerint folytatja útját.

A zsidó-keresztény örökségnek elengedhetetlen része az Isten ígéretein alapuló bizakodó jövővárás. A felvilágosodásban ez a bizakodás Isten ígéretei helyett a történelem saját belső dinamikájára alapozódott. Ennek egyik formája volt a marxizmus – csúfos véget ért – jövővárása. Ezen a gondolkodáson alapult pl. az amerikai-japán *Francis Fukuyama* optimista jövővárása is, aki a szovjet birodalom összeomlása után a történelem végső beteljesedését várta. Néhány évvel később neki is korrigálni kellett határtalan optimizmusát. Napjainkra az emberiség jó része elveszítette ezt a határtalan optimizmust. Elveszítette a világ nagyobb, kb. kétharmad része, amely szegénységgel, éhséggel, az AIDS-szel és a halállal küzd. Ugyanakkor elveszítette a gazdag világ is, a maga kétségbeeséseivel. A posztmodern világ erkölcstelenségével, látástalanságával együtt jár a reménytelenség.

Ebben a helyzetben csatlakozunk az Európai Unióhoz. Mindez újabb átgondolásokra jelent kihívást. A kétségbeesésnek vagy hamis várakozásoknak a világában a Jézus Krisztusban való élet, az Ő szabadításának megtapasztalása, és az Ő jövőt illető ígéretei éltetnek bennünket ebben a helyzetben is. Az ezzel kapcsolatos teológiai fáradozás segíthet abban, hogy Isten tanújaként az egyház, Krisztus titokzatos teste, napjainkban is jelen legyen az európai kultúrában.

Ehhez nincs szükség arra, hogy Isten nevét belefoglalják az EU alkotmányába. Történelmi tapasztalatok mutatták, hogy az ilyen – varázsszószerű – megfogalmazások mögött uralkodók hatalmi igénye húzódott meg.

Az egyház nem azonos egy társadalommal, hanem az azon belül tanúskodó közösség Európában is, mely a Megváltóval való közösségben megkapja a jövő előízeit, a teljes megváltottság örömét.

Ezeket kell tanítani és megélni. Erről azonban csak bűnbánattal beszélhetünk, mert gyakran a tanítást is eltorzítottuk, vagy pedig a fiókban porosodni hagytuk, s nem valósítottuk meg életünkben.

Ez a mai nagy kihívás: tisztán hirdetni az evangéliumot, a Krisztus-test misztériumát, Krisztus megbékéltető, népeket, kultúrákat, személyeket és közösségeket az örökre integráló munkájáról valló teljes étellel. Ez a mi szent kötelességünk és boldog kiváltságunk. Így lesz velünk és a világgal – benne Európával – az Immanuél (Mt 1, 23). *Ez a misszió.*

Pásztor János¹

1 Református lelkész, egyetemi tanár.

Európai Unió: vallások, kisebbségek

Sajátosnak tűnik, de nem véletlen talán, hogy az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítványánál éppen 2003-ban indítunk egy kutatást, melynek célja az európai integráció küszöbén álló egyes országokban – elsősorban Románia és Szlovákia esetében – feltárni azokat a jelenségeket, hogy a magyar kisebbségi társadalmak történelmi egyházai miként reagálnak az új globális helyzetre, milyen szerepet játszhatnak a XXI. század elején egy átmeneti időszakban. A vizsgálat eredményeit természetesen nem tudom megelőlegezni, de mindenképpen szükségesnek látszik a fogalmak körüljárása, annak érdekében, hogy legalább hipotéziseket állíthassunk fel kiindulásként.

Az európai integráció

Miután többé-kevésbé szekularizált világban élünk, úgy gondolom célszerű a téma kapcsán felmerülő fogalmakból kiindulni: *Európai Unió, integráció – vallás – egyházak*. Úgy gondolom, hogy mind az Európai Unió, integráció, mind a vallási közösség, vagy közösségek – egyházak, felekezetek – *értékközösséget* jelentenek. Ha a két értékközösség között kompatibilitás van, akkor időszerű a lehetőségek európai integrációban való realizálása – ami természetesen nem politikai döntés kérdése. Ugyanis ez(!), azaz az „értékközösség”, mint olyan, az integrációs tárgyalásokon nem tárgyalható kérdések világa, miközben az érintett országok lakosságának életét jelentős mértékben befolyásoló jelenség. Ugyanakkor hozzá kell tennem, ha az európai integrációt csupán a profitnövelés szabályozás nélküli globalizációs terepének tekintik, továbbá ha a most csatlakozó országokban az egyházak nem tekintenek vissza, és nem néznek szembe a XX. században betöltött, sokszor sajnálatos szerepükkel, akkor az Európai Unió és a vallások, illetve az egyházak eredetileg meghirdetett és vallott értékei eltorzulhatnak és akár egymással szembe kerülhetnek (lásd gátlástalan piacszerzés, egyházak politikai kampányokba való bekapcsolódása).

Ha tehát az egyes országokban megvan a két értékközösség közötti kompatibilitás, akkor az adott országban az európai integrációs folyamat és a másik értékközösség – a vallás, egyházak – az egyetemesség szellemében erősíthetik egymást. Ehhez persze hiteles értékközösségeként kellene megjelenie az egyházaknak és az európai integrációnak is.

Az *európai integráció* kiindulópontként megadja az Európai Unió egyfajta definícióját, mely először az *európai gondolatot a népek együttműködéseiként tételezte fel*, és amely első szakaszában *gazdasági közösségeként* jött létre, meghatározott államok önkéntes alapon történő társulásaként, elsődlegesen gazdasági célzattal az integráció jegyében. Az egységesülést kiváltó tényezők közül a II. világháborút követő

európai béke stabilitásának, valamint a világ gazdasági nagyhatalmaival (USA, Japán) szembeni versenyképesség megőrzésének az igénye a legfontosabbak.

A vallás szerepe Európa egységesülésében

A vallás lényegét tekintve: *válasz az istenire*, kultikus, kulturális és társadalmi formában, vagyis az élet minden területén. Az ember Isten felé való törekvése, keresés, az Isten vállalása. Az ember életének legszemélyesebb kérdése. Kizárólag az ember mint személyiség, és Isten mint valóság, viszonya.

Az egyház egyik értelmezését tekintve Krisztus teste, illetve egy másik értelmezését tekintve inkább közösségi jellegű fogalom, a *vallásnak a világban megjelenő formáját* jelöli. Amíg az *ember Istenhez való viszonyának a tartalmi oldala a vallás mint lelkiség*, addig *formai oldala a világban való megjelenése, szervezetrendszere, struktúrája az egyházszervezet*. Az egyházat jelentő görög *ekklésia* szót eredetileg, a klasszikus időkben a polgárok hivatalos testületére értették. Az Ó-szövetség Krisztus előtt III-II. századi görög fordítása az *ekklésia* szóval a zsidó nép teljes közösségét jelöli. Az Új-szövetségben a hívő keresztények *teljes közösségét* jelenti (természetesen tudati, de nem intézményi jelleggel).

A világtörténelemben először az Ó-szövetségben, a zsidó prófétáknál, majd a kereszténységben jelent meg a *vallásnak*, s ezen keresztül az Isten felé való közeledésnek a *mindenki számára való elérhetővé tétele*, amely megkülönböztető jegye a kereszténységnek. *Egyetemesség-igény, katolicizmus*, amely itt nem az egyházra, hanem a vallás fogalmára vonatkozik, s eszerint a keresztény vallás lényegét mutatja. A kereszténység ezen egyetemesség igényét két központi fogalmának köszönheti: az *ember centrális szerepének mindenféle járulékos (nem, faj, szín, nyelv stb.) megkülönböztetés nélküli meghatározásának*, valamint ennek az embernek Istenhez való viszonyának.

A vallás, amióta emberi emlékezet létezik, áthatotta a kultúrát, értéket alakított ki benne, s a kultúrának néha sikerült anyagiasabb szintekre is transzponálni ezeket az értékeket. Az egyházszakadások azonban (1054 a keleti és nyugati egyház elszakadása, majd 1517 Luther Márton, 1536 Kálvin János fellépése), továbbá a felvilágosodás, a racionalizmus térnyerése, amely az emberre és csakis az emberi rációra épít, fokozatos *értékpluralizmus* kialakulásához vezetett. A középkorban megkérdőjelezhetetlen vallási abszolútum, *valláspluralizmusra* darabolódott szét. Fokozatosan kialakult az úgynevezett „*fogyasztói társadalom*”. Az egyház mindenek fölött való tekintélye megszűnt, és hitelességét veszítette azáltal, hogy a saját maga által is megosztott kereszténység továbbra is az egység igényével próbált fellépni. Arról nem is beszélve, hogy

például a katolikus egyház a II. Vatikáni Zsinatot megelőző 100 év során mereven szembefordult a modernizációval. Ebben az időszakban nemcsak Magyarországon jellemző a konzervatív, hatalmi pozíciót kereső főpapság. Ennek a szereptévesztésnek a katasztrofális következményei közismertek és máig hatóak, hogy csak mint legfájdalmasabbat, Magyarországon több százezer magyar zsidó honfitársunk elpusztítását, vagy a mai is élő, ha úgy tetszik új európai antiszemitizmust említsem.

Majd a II. világháború után a „kelet-közép-európai térség kis államai elhagyatva érezték magukat... a létükért szorongtak. Azt, hogy kívül rekedtek az Európai Unión, azt, hogy a Balkánon dúlt a háború, mind a globalizáció fenyegetéseként fogták fel, ...átérezték saját létük feleslegességét. S erre többnyire nacionalizmussal válaszoltak” (Kertész Imre). Hol van már a hívő keresztények teljes közössége? Hol van már a kereszténység két központi fogalmának, az *ember centrális szerepének* nemre, fajra, színre, nyelvre való megkülönböztetés nélküli meghatározása, valamint az *ember Istenhez való viszonya*?

Természetesen majd a kutatás során, amit az erdélyi, illetve a felvidéki egyházak, illetve az adott térség magyar közösségeinek vonatkozásában folytatunk, nyilvánvalóan rábukkannunk különbségekre és azonosságokra. Úgy gondolom, hogy az erősen feudális egyházrendszerben nevelkedett katolikus papságon belül ugyanakkor vannak óriási kivételek, mint például az erdélyi Márton Áron püspök. Feltételezésem szerint a székelyföldi magyarság viszonylag egészséges lelkiállapotban való megmaradása a Ceausescu rendszer bukásának végéig az ő hiteles személyiségének, munkájának és bátor állásfoglalásainak köszönhető. 1990-ig nem is beszélhetünk Erdélyben magyarországihoz hasonlítható antiszemitizmusról.

De térjünk vissza az Európai Unióhoz. A XX. századi európai integráció, az Európai Unió gyökereit tekintve – mint említettem – gazdasági alapokra épül. E gazdasági alapokat azonban áthatotta az *Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény*, amelyet Rómában, 1950-ben az emberi jogok általános eszközeként alkottak meg, valamint a különböző kisebbségi jogokat megjelenítő, 1998-ban hatályba lépő *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája*, és a nemzeti kisebbségek védelméről szóló *Keretegyezmény*, valamint az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* kiegészítő jegyzőkönyveként megjelölt *Parlamenti Közgyűlés 1201/1993 sz. Ajánlása*. Ezen nemzetközi viszonylatban jelentős dokumentumokban olyan alapvető emberi értékek védelme kerül megfogalmazásra, amelyek eredetüket tekintve a humanizmusban gyökereznek, az ember emberhez méltó élethez való jogát fogalmazzák meg. Az emberi jogok védelme a „szabadság, egyenlőség, testvériség” fogalmaiból nőtt ki. Lényegileg a világot emberközpontúvá kívánja tenni. Hiányzik belőle ugyanakkor a vallásban meglevő *viszonyítási alap*. Hiányzik a mérték, az ember eredendő mértéke, amely szerint önmagát el tudná helyezni a világban.

A vallás tehát értékeit tekintve eddig csak egyik dimenziójában mutatkozott meg az európai integrációs folyamatban. Humánus oldalát vetítette felénk, kialakítva ezzel egy ember-

Márton Áron püspök – Hiteles személyiség

hez mérhető és emberi mértéket alapul vevő értékteremtő közeget. Viszont ha a vallás másik központi fogalmának, a *viszonynak* a meghatározásától eltekintünk, kérdéses ennek az emberinek a meghatározása is. *Az ember ugyanis, ha önmagával kerül viszonyba, értékei is viszonylagosak lesznek, s e logika szerint bármilyen cselekedetei igazolhatóvá válhatnak.* Éppen ezért jelentős az Európai Unió azon meghatározása, miszerint „*az Európai Unió értékek közössége*, és ezt nem lehet kizárólag úgy felfogni, mintha bárki csupán egy kereskedelmi klubhoz tartozna”. Ez azt jelenti, hogy az Európai Unió gazdasági közösségként indult, de az integráció folyamata során ugyanakkor értékközösségként is tételezi magát.

A II. Vatikáni Zsinat a liturgia anyanyelvűvé tétele lehetőségeivel, az Evangélium anyanyelvűvé válásával a nemzeti identitások, a sokféleség megőrzésének lehetőségével az egyetemességen belül a XX. század vége felé a vallási értékközösség hitelét, erejét adta vissza ott, ahol a zsinat szelleme meg tudott jelenni.

Számunkra vizsgálendő, hogy a két értékközösség az egyes országok közösségeinek életében mennyiben jelenik meg értékközösségként, illetve az Európai Unió és a vallási értékközösség kompatibilis-e egymással, s így módon új esélyek nyújtása, vagy éppen ellenkezőleg, ezen esélyek kioltása folyik-e?

Úgy gondolom, ahol a múlttal való szembenézés az egyházakon belül megtörtént, ott felszabadultak az energiák az új és új kihívások kezelésére. Ahol ez nem történt meg, ott lehetnek pozitív példák, de azok nem fedhetik el, hogy a történelmi egyházak válságban vannak. A szektásodás, a politikai szélsőségek jelentősen befolyásolják a történeteket, és mind az *ekklésia*, mind az *európai integráció* esélyei megkérdőjeleződnek. Sajnálatos, de egyenes következmény, hogy a *kisebbségi közösségek* eme átmeneti korban súlyos belső és külső válságba kerülnek.

Törzsök Erika¹

1 Az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány elnöke. Előadása a Wesley János Lelkészképző Főiskola szimpóziumán hangzott el 2003 márciusában.

Szlovákia
úton az Európai Unióba

Szlovákiában az európai integráció, jobban mondva Európa újraegyesítése az első között szerepel a napirenden lévő témák között. Megtanuljuk, hogy ahhoz, hogy elvárásainkat és félelmeinket megérthessük, és ezen az alapon építsük fel közös európai „házunkat”, tekintettel kell lennünk az európai történelemre.

Történelmi háttér

Nyugat-Európa integrációs folyamatait illetően a közép-kelet-európai térségben a politikai és a közgazdasági aspektus van túlsúlyban. Közvélemény-kutatásokból egyrészt a biztonsággal kapcsolatos félelmek, másrészt pedig a saját identitás elvesztése miatti aggodalmak derülnek ki. Úgy fest a dolog, mintha az európai államok polgárai, akik az Unióban való együttélésre készülnek, nem igazán örülnének ennek.

Miért van ez így? A válaszadáshoz a történelmet hívom segítségül.

A mai Európa elmélete és gyakorlata egy ellentmondásosságokkal és változásokkal teli történelemből táplálkozik. Az integráció a történelemben az egyik legnagyobb változtatás. A változtatásokat azonban nehéz átültetni a gyakorlatba, és még nehezebb őket átvinni. Minél több gát és sztereotípiamarad bennünk, annál nehezebb a változtatás. Ezért emlékezünk, elgondolkodva a hibáinkon és a fájdalomainkon: a keresztes hadjáratoktól „Afganisztánig”. Természetesen minél közelebb vannak ezek az események a mához, annál fájdalmasabbak és annál érzékenyebben reagálunk rájuk.

Ma még mindig nagy téma – bár első pillantásra nem úgy tűnik – a kétpólusú világ időszaka, a NATO és a Varsói Szerződés tagállamai közötti hidegháború, a kapitalista és a kommunista világ közötti harc. Országaink átalakulási és integrációs folyamataiban egyaránt még mindig ennek az időszaknak a gyümölcseit „fogyasztjuk”.

Az egykori szovjet tagállamok közül 10-en szeretnék az EU tagjává válni. Ezen államok mindegyike a nyugati kultúra, politika és gondolkodásmód része volt, a kommunizmus időszakát kivéve. Európában azonban éppen ebben az időben történtek meg az elvi, társadalmi és gazdasági változások.

Európa egyik része több nyíltszívűséget és nagylelkűséget vár, a másik pedig több alkalmazkodást és nyugalmat. Ez az eltelt időszak az oka és a magyarázata annak, hogy a középkelet-európai csatlakozni kívánó országok hasonló problémákkal küzdenek.

Most pedig rövid pillantást vetek a saját történelmünkre. Elődeink mindig egy nagyobb állami és gazdasági komp-

lexum részei voltak: mint például a Kelet-Szláv Birodalom, a Magyar Királyság (1526-ig), a Habsburg Királyság, vagy Csehszlovákia. Soha nem vesztünk el ezekben az állami komplexumokban. Ma már tíz éve, hogy Szlovákia önálló lett, és magunk döntünk a saját jövőnkéről, melyet egy nagyobb komplexumban látunk, az egyesült Európában. Ez sok problémát vet föl.

A demokrácia „lemeztelenített” bennünket: megállapítottuk, hogy a korrupció, az erőszak, a szegénység, a Nyugatban való csaldódottság, a zárkózottság életünk részévé vált.

A felvilágosult többség számára egyértelmű, hogy a szocialista rendszer tarthatatlan volt, jóllehet voltak bizonyos előnyei, és az egyes ember világosan meghatározott keretek között mozoghatott. Az abszolút többség beilleszkedett: volt biztos munkája, sok évre előre tervezhette az életét... A szocializmus a biztonság és a rend rendszerét kínálta, és a saját lehetőségeihez mérten azt meg is valósította. Ez azonban a szabadságunkba, kreativitásunkba, pluralitásunkba... került. Ezen okból kifolyólag az emberek ma is az államra hagyatkoznak, gyenge a versenyképesség, nagy a munkanélküliség, nehéz a jog érvényre juttatása... Szétromboltak minden keretet és biztonságot, amiben két generáció felnőtt, és nincs helyette semmi új. Pillanatnyilag az újdonságok és az új után való kutatás időszakát éljük.

Az ok és a következmény az, hogy: a) az embereknek nincsenek meg a gyökereik és nincs meg a biztonságuk, amelyek pedig az élet fejlődéséhez szükségesek; b) senki nem szentel időt az emberekre, de ha választásokról van szó, a szavazataik fontosak; c) sok ember fél a többi embertől; d) a demokrácia felkínált modellje nem igazán győzte meg az embereket.

Szlovákia – Gyökerek nélkül

Ebben a helyzetben jön tehát szóba az európai integráció témaköre. A fiatal generáció számára ez az esélyt jelenti, amivel sokan élnek is. A jobbakkülöldön vállálnak munkát (a gyerekevelő lányok, a jégkorongozók, a számítástechnikai szakemberek, az orvosok...). A többség azonban itt marad és szembesül a következő kérdésekkel: Hogyan kell bánni az új valósággal, az új világgal? Mit mond nekünk Európa? Menynyire ért bennünket Európa? Hogyan viszonyuljunk a szilárdabb politikai rendszerrel rendelkező gazdagabb államokhoz? Hogyan fogunk ezzel boldogulni? Hogyan fogunk beilleszkedni az EU-ba, ha az EU-polgárok tulajdonképpen nem igazán akarnak bennünket ott látni?...

Rendszerváltás

A huszadik század kilencvenes éveinek Szlovákiáját a bővebb európai kontextusban nem kell valami nagyon különlegesnek felfognunk. Bár az utóbbi időben a nagy víziók (demokrácia, liberalizmus, Európa) képviselői és támogatói konfrontálódtak a nagyon primitív politikai jelenségekkel (vad privatizáció, nacionalista, populista és nem demokratikus tendenciák), de mégis alkotóelemei voltak az általános politikai individualizmus légkörének. Ugyanakkor testet öltöttek a szlovák körülmények között veszélyesnek mondható szociális és vallási örökségek, amelyek történelmi okokból kifolyólag ösztönözték az elszigetelődést, különösen vidéken.

A kommunisták viszonylag nagy befolyással rendelkeztek az egész társadalomban. Minden választási időszak parlamenti tagságának többsége egykor a kommunista párt tagja volt.

A legnagyobb óvatossággal állítom, hogy 1993-tól 1998-ig mi Szlovákiában a magunk „kis hideg polgárháborúját” vívtuk. Az akkori hatalom mindig azt hangsúlyozta, hogy Szlovákia egy fiatal állam, és megvannak a maga sajátosságai (Közép-Kelet-Európában van még fiatal és kicsi állam). Már csak ezért is „megbocsáthatóak” a saját lépések és a sikertelenségek. 1997-ben ennek a politikának tudható be a NATO és az EU tárgyalásokkal szembeni stop.

A kommunizmus bukása után szükségszerű volt a gazdaság privatizálása. Az egykori Csehszlovákiának a termelése leginkább az állami üzemekből származott (97%-ot állami és szövetkezeti társaságok állítottak elő). A privatizáció lehetőséget teremtett az egyéni meggazdagodásra, nőtt az irigység, kétes erkölcsű „újjgazdagok” jelentek meg... A privatizáció folyamata pedig még mindig nem fejeződött be.

Az EU-tagság Szlovákiában mindig népszerű volt. Az EU és a Szlovákia között folyó tárgyalások kedvezően alakultak. A Koppenhágai Határozat nem teljesítése miatt azonban Szlovákia két évvel később kezdte el a tárgyalásokat Brüsszellel. Ez csak az új politikai helyzetre alapozva volt lehetséges. Ez az új kormány feladata volt, amely az 1998-as őszi választások után állt fel. A kezdetek kezdetén csupán néhány személy dolgozott rajta a közvetítő, Jan Figel, vezetésével.

A társadalom fokozatosan – néhány hónap alatt – elkezdett kinyílni. A meciari évek nyomása nagy volt, de az 1999. májusi elnökválasztások után, ahol Meciar sikertelenül szerepelt, ez a nyomás végérvényesen megszűnt. Tulajdonképpen

olyan egyértelmű volt, hogy Szlovákia belép az EU-ba, hogy a társadalom megnyílt e felé. Az új kormány lassan, de fokozatosan bevezette a reformpolitikát. De ezekért a reformokért a lakosságnak (mint mindenütt) szociális téren kellett fizetnie: az árak liberalizációja maga után vonta az infláció növekedését, a megszorító valuta és költségvetési politika csökkentette a keresletet és a polgárok vásárlóerejét, a privatizációs folyamat visszaesést eredményezett a gazdasági termelésben, növelte a munkanélküliséget és leértékelte a szlovák koronát.

A régiók közötti különbségek óriásiak. Ezek a különbségek nagyon jól érzékelhetőek és láthatóak a munkanélküliségi hányadokban, ami Szlovákiában átlagosan 18-20% között van. A munkanélküliség a Szlovákiából való kivándorláshoz vezet, és sokan visszaélnék a tulajdonképpen még mindig szocialista szociális rendszerrel is.

Mindenki meglepetésére a 2002-es választásokat a reform-, EU-, és NATO-irányultságú pártok nyerték meg. Jóllehet a számok tükrében Meciar nyerte meg a választásokat, második alkalommal sem volt képes kormányt felállítani. Ez most első ízben a saját pártján belül is nagy problémákat okoz neki (most majd megpróbálkozik a szlovák elnökválasztáson indulni, amely 2004 májusában lesz). A közép-jobboldali koalíciót az EU és a NATO-tagállamok elfogadják. Szlovákia előtt tulajdonképpen már csak az utolsó akadály áll: az EU-ba való belépés referenduma. Először fordul elő, hogy ugyanazon irányultságú pártok nyerték meg egymás után a választásokat. És még egy „apróság”, a kormányban folyamatosan ott vannak a magyar kisebbség képviselői.

Félelem és bizakodás

Az integrációban érdekelt körében nő az aggodalom, hogy Európa víziója csupán azon sikeres emberek víziója, akiknek elsősorban gazdasági érdekeik vannak. Több megfigyelőnek az a véleménye, hogy az EU mai tagjait nem a csatlakozni kívánó országokkal szembeni nyitottságuk vezérli, hanem az a félelem, hogy a csatlakozás következményei számukra még rosszabbak lesznek.

Ugyanakkor – vagy ezzel szemben – az újraegyesítés sebessége és az annak fontosságára való utalás a következő kérdéseket veti fel: Miről van itt szó? Szükséges ez? Hogyan fog ez befolyásolni bennünket? Mit ad ez nekünk?... Ezek a kérdések elgondolkodtatók. Bizonyos csoportok – nem csak Szlovákiában – ezt kudarcként élik meg: a) nehéz a biztonságunkat szavatoltatni; b) nehéz, hogy újra be kell illeszkednünk valahová; c) az életmód.

Mindezek ellenére a körkérdésekből kiderül, hogy Szlovákia EU-tagsága 70%-os támogatottságot élvez. Azt azonban senki sem tudja, hány ember vesz majd részt a népszavazásban. A következő akadályok merülnek fel: eddig az önálló Szlovákiában körülbelül 5 népszavazás volt, de egyik sem volt érvényes (a választók teljes létszámának 50%-a +1 szavazat szükséges). Tavasszal válnak majd érezhetővé a pénztárcákra és a családi költségvetésekre vonatkozó megszorítások, az emberek egyszerűen nem tudnak előbbre jutni. És harmadszor, több kormánypolitikus azt mondja,

hogy ezeket a fájdalmas reformokat be kell vezetnünk, mert Szlovákia be akar lépni az EU-ba, ami nem igazán jó reklám. Ezért most néhányan – főként kereszténydemokraták – azzal az ötlettel álltak elő, hogy a népszavazást ne a parlament, hanem a kormány kezdeményezze; hogy a kampányban az ellenzékkel együtt lépjenek föl, és így tegyék világossá, hogy az EU-ba való belépést illetően a társadalomban nagy az egyetértés.

Állampolgáraink nagy része (nem mondom, hogy a többsége) támogatja a nyugat-európai integrációt, ellenben nincs bizalma. Tömören és röviden: támogatás van, bizalom nincs. A helyzet a tagországokban is nagyon hasonló.

A szlovák parlament 2002 januárjában ratifikálta az etikai és kulturális szuverenitásról szóló nyilatkozatot, amely azt kéri, hogy az alapvető etikai kérdések a tagállamok és a csatlakozni kívánó államok hatáskörében maradjanak, és ne kerüljenek át az EU-szervezetek hatáskörébe.

Kereszténység

Szükséges beszélünk a szlovákiai pro-európai kereszténységről, egyrészt a magunk kereszténysége, másrészt pedig Szlovákiának a fejlett európai országokba való integrációja miatt.

Európai a szlovák kereszténység? A kereszténység a fent említett értelemben európai? Az ember képes válaszolni, amennyiben a sok áldozatkész hitvallóra gondol, akikben a pápa a jövő biztosítékát látja. Gondolunk itt a kommunista időkben szerzett számos tapasztalatra is, amikor az evangélium és az emberi jogok kérdése nem egymás mellett álltak, hanem egymásnak alá voltak rendelve.

Ugyanakkor azt is meg kell vallanunk, hogy mi a szlovák kereszténységünkben milyen kevésbé vagyunk hálásak az életbizonyosságért, milyen gyorsan elfelejtjük a történelem áldozatait, mennyire hatalmába kerít bennünket a vak félelem, amit a megszerzett vagy inkább ajándékba kapott szabadságban érzünk, és mennyire átengedjük ma a populistáknak azokat a keresztény értékeket, amelyek bennünket a múltban az emberi jogok mély megértéséhez vezettek.

Valószínűleg nem lenne helyes elvárni, hogy Szlovákiában az egyházak az EU-ba való belépés mellett hirdessenek programot. Ez éppen olyan egészségtelen lenne, mint amilyen egészségtelen volt a múltban a nemzetért folytatott harc. Az egyháznak nem szabad arra vállalkoznia, hogy valamilyen konkrét politikai-, társadalmi tennivalót elvégez.

Az azonban biztosan joggal elvárható, hogy a keresztény egyházak Európában teljes állásfoglalásukkal, valamint saját projektjeikkel elsőrendűen pro-európaivá váljanak. Hiszen az egyház küldetésének lényegéhez hozzátartozik, hogy olyan víziót kínáljon, ami aztán politikai és társadalmi aktivitásokat inspirál. Az ilyen inspirációkhoz, vagy legalább is támogatáshoz sorolom a szlovákiai püspökök utolsó pásztorlevelét (tulajdonképpen pásztorfüzet), ami az európai integrációról szól. Ez elsősorban II. János Pál pápa beszédeiből, a *Gaudium et Spes* zsinati dokumentumból és a katolikus egyház katekizmusából merít. Ezt az egyház szakembereinek és a külügyminisztériumnak több hónapos, széleskörű együttmű-

ködése eredményezte. Szeptember 15-én, a Hétfájdalmú Szűz ünnepén olvasták fel, és 7 alapfejezetet tartalmaz: 1) Európa keresztény gyökerei; 2) Ami a lélek a testnek, azok a keresztények a világnak; 3) Az egység-egyesülés előfeltétele az alapvető értékek tükrében; 4) Az európai egység gyümölcse a megértés és a béke; 5) Néhány alapelv; 6) A közös értékek keresése; 7) Szlovákia a kibővített Európában.

Szeretnék néhány mondatot idézni az utolsó fejezetből: „Ebben az összefüggésben pozitívan kell értékelnünk a katolikus egyház azon fáradozását, hogy folyamatosan arra emlékeztet, hogy az európai integráció nemcsak a közös piac építését, hanem a nemzetek közötti megértés és szolidaritás kifejezését is jelenti, és felszólítja az államok és kormányok képviselőit, hogy az elterjesztésükre tett előkészületeket gyorsítsák fel. Az integrálódó Európa egy kihívás a számunkra, hogy hogyan tudunk élni a szabadsággal, amit a háborúk és a totalitárius elnyomás évszázada után kaptunk. Ma, amikor a vízió – Európa részévé válni – lassan beteljesülni látszik, mindannyian fel kell tegyük a kérdést: mit fog hozni számunkra az EU, és mit fog tőlünk követelni?”

Nyugat-Európa sok területen példa lehet a számunkra. A korrupció társadalmi szintű visszaszorításában, valamint a jog érvényre juttatásában társadalmunk még mindig le van maradva. Másrészt viszont félelemmel nézzük a fogyasztói életmódot, ami az EU sok országában dominál, az értékrelativizmust, valamint az egyre nagyobb méreteket öltő szekularizációt... El kell ismernünk, hogy a praktikus materializmus egyik oka sok keresztény életének a langyossága és lapossága.

Az EU-ba való belépés után a keresztény ember sok befolyásoló tényezőnek lesz kitéve, amelyek közül néhányat már ma látni lehet. Amennyiben hitünket csak a hagyományokra alapozzuk, úgy az nem lesz elég erős. Szükséges, hogy a hit tudatos és élő legyen.

Számunkra, keresztények számára Európa egyesítése azon elkötelezettségünknek ad teret, hogy érvényre juttassuk a közös jót a közös életünkben. Hitünket nem tudjuk megőrizni, ha elszigetelődünk és bezárkózunk. A hit akkor él, ha terjesztik. Az a hit, amelyik fél, elhal... A keresztények feladata a tevékeny aktivitás a polgári társadalomban, ahol a saját állásfoglalásnak, a tevékenykedésnek és a mindennapi életnek Istenből kell táplálkoznia. Az EU-hoz való csatlakozás utáni új feltételekkel összefüggésben nagyon fontos, hogy hitünk tudatos és következetes legyen, hogy a hit megvilágításában képesek legyünk az aktuális problémákat és kihívásokat feldolgozni és leküzdeni.

Nyugat-Európa országaiban sok példaadó katolikus van, akiktől tanulhatunk. Találunk azonban olyanokat is, akik vonakodnak a keresztény tanok hitvallásától, és a saját véleményük érvényre juttatását szorgalmazzák, sokszor az evangélium igazságának ellentmondóan.

Legyen egészséges öntudatunk, hogy hozzájáruljunk a keresztény morális elvek érvényre juttatásához a mi javunkra, felebarátaink javára és ezáltal a most egyesülő Európa javára.”

Kamil Sládek¹

¹ A pozsonyi Európa-politika Központ vezetője.

Európai integráció cseh módon

Értekezésem első részében hazám helyzetét az aktuális közvélemény-kutatások eredményeinek a tükrében mutatom be; a második részben pedig megpróbálkozom a cseh püspökök pásztorleveleinek az elemzése alapján az egyház-EU vagy az egyház-társadalom kapcsolatának a fő problémáját feltárni és megnevezni.

1. Referendum

2002. november 6-án a Cseh Köztársaság kormánya meg egyezett a Csehország EU-ba lépéséről szóló referendum határidejéről, amit 2003. június 15-ére és 16-ára tűztek ki. A kérdést a következőképpen kell megfogalmaznunk: „Egyet-értene-e azzal, hogy a Cseh Köztársaságnak az Európai Unióba való belépéséről szóló szerződésnek megfelelően a Cseh Köztársaság az Európai Unió tagállama legyen?”.

A csehek a csatlakozni kívánó országok közül valószínűleg utolsóként fogják beadni a belépési referendumukat. Az újságíró, Grohová, politikai szándékot lát e mögött. A szomszédos országok példája bizonyára meg fogja győzni azokat a cseheket is, akik még nem tudtak dönteni. A kormány ezt a lépést a törvényi szabályozás helyzetével indokolta. A referendumot az elnök a csatlakozási szerződés aláírását követően legkorábban harminc nap múlva hirdetheti ki. A „választási küzdelem” előkészítése tehát elkezdődhet.

2. Közvélemény-kutatások

Milyen Csehországban a lakosság hangulata? A kormány-politikusoknak van-e félnivalójuk attól, hogy országuk lakossága az EU-tagság referendumát elutasítja?

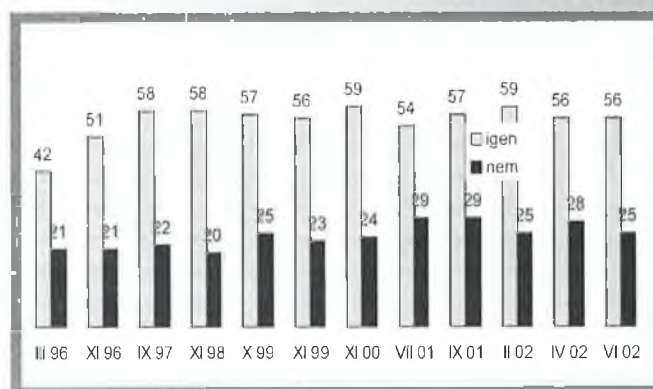
A prágai kormány és az EU között folyó tárgyalások jelentik az érem egyik oldalát; a másik oldalon ugyanakkor ott van az ország polgárainak az EU-hoz való viszonyulása. Mivel ez a másik oldal az egyháznak az integrációban való szerepét illetően nagy jelentőséggel bír, megpróbálom a lakosság helyzetét úgy ábrázolni, ahogy azt a közvélemény-kutatások számomra lehetővé teszik.

2. 1. Csehország EU-csatlakozása

Mit gondolnak a cseh polgárok a Cseh Köztársaság képviselőinek azon fáradozásairól, hogy az ország belépjen az EU-ba? A Cseh Köztársaság Tudományos Akadémiája Szociológiai Intézetének Közvélemény-kutató Központja által 2002 júniusában Prágában végzett felmérésből kiderül, hogy a lakosságnak több mint a fele (56%) támogatja ezt a szándé-

kot, 25% ellene van, 19% nem tudja, hogy döntsön. Ez az eredmény a hosszú távú fejlődést jeleníti meg.

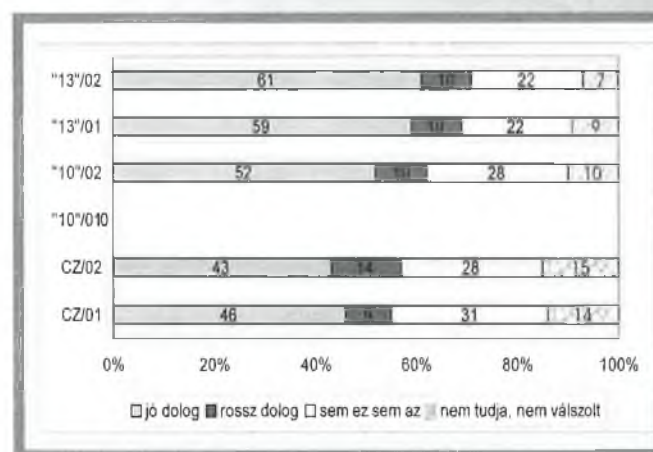
Kell-e Csehországnak tennie az EU-ba való belépésért?

Forrás: CVVM, Társadalmunk 2002

Az „Eurobarométer” 2002/2 őszi tanulmányában (amit a csatlakozni kívánó 13 országban 2002. szeptember 2. és október 16. között végeztek), egy hasonló kérdést tettek fel arra vonatkozóan, hogy hogyan értékelik a Cseh Köztársaság EU-tagságát. Az eredmények – összehasonlítva a csatlakozni kívánó országok átlagaival – egyrészt a csehek szkeptikusabb hozzáállását tükrözik, másrészt pedig azt mutatják, hogy az előző évhez képest az egyetértés csökkent.

Az EU-ba való belépés jó, vagy rossz dolog az Ön országá számára?

Forrás: Eurobarométer 2001, 2002

2. 2. Referendum a belépésről

Mielőtt elemeznénk a referendumban lefektetett egyeztetésekkel szembeni hangulatképet, felmerül a kérdés, hogy vajon a cseh lakosság a „referendummal”, mint eszközzel, egyetért-e? A STEM ügynökség (empirikus kutatás központja) eredményei alapján Csehországban nagy az egyetértés a referendummal, mint az EU-ba való belépés döntéshozatali eszközével (ha a pozitív válaszokat – biztos igen, és inkább igen – összeszámoljuk, 1996 óta egy 16%-os! növekedés figyelhető meg).

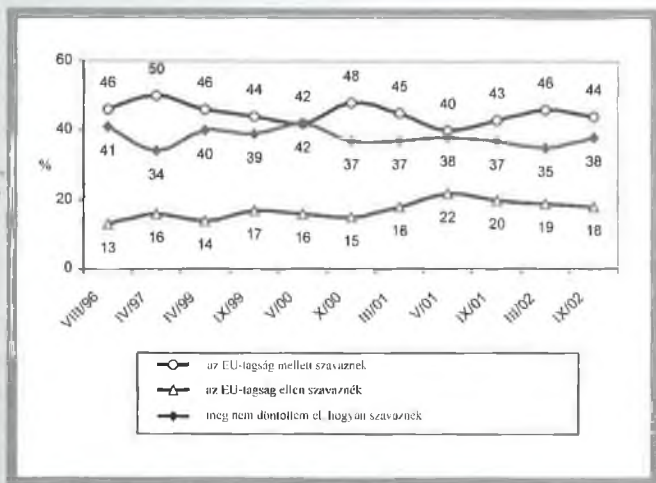
„Úgy gondolja, hogy országunk Európai Unió csatlakozásáról egy referendum alapján kellene dönteni?”

	96/03	97/04	99/04	00/03	00/10	01/03	02/09
Biztosan igen	40 %	36 %	38 %	40 %	43 %	47 %	54 %
Inkább igen	33 %	31 %	33 %	35 %	34 %	31 %	35 %
Inkább nem	20 %	22 %	21 %	18 %	16 %	17 %	8 %
Biztosan nem	7 %	11 %	8 %	7 %	7 %	5 %	3 %

Forrás: STEM, Trendek 1996-2002

Milyen eredménye lenne a referendumnak, ha a megkérdezettek most szavaznának? Erre a kérdésre három kutatóintézet kereste a választ (STEM, CVVM és Eurobarométer).

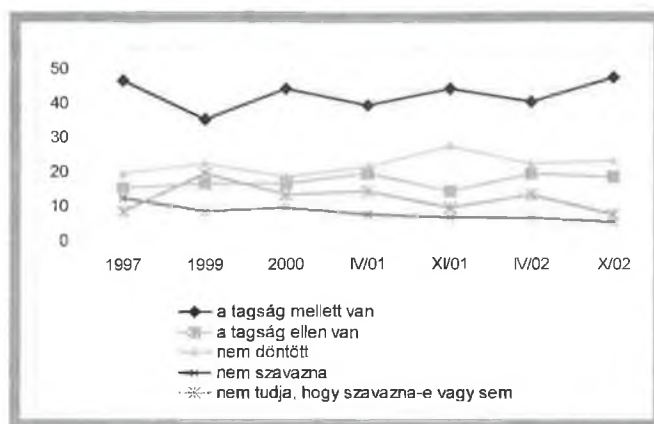
„Hogyan döntene pillanatnyilag az EU-csatlakozásról szóló referendumot illetően?”

Forrás: STEM, Trendek 1996-2002

Csehország EU-csatlakozásával való egyetértés tekintetében a STEM ügynökségnek van a legpesszimistább eredménye (44%). Ez ugyanis azt rögzíti, hogy a választópolgárok csaknem 1/5-e ellene szavazna és 38%(!) még nem döntött.

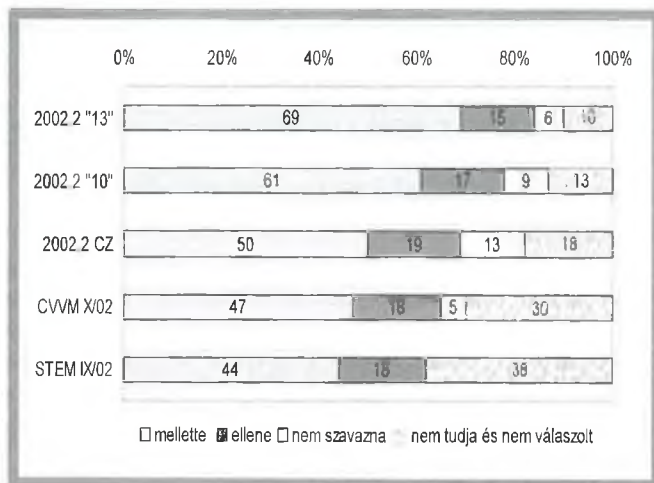
„Ha a Csehország EU-tagságáról szóló referendum holnap létrejönne, Ön személyesen mellette, vagy ellene szavazna?”

Forrás: CVVM, Társadalmunk 2002

Ez a diagram egy differenciáltabb képet mutat, bár az eredmények hasonlóak, mint az előző: a különbség az igenlők és azok között, akik még nem döntöttek nagyobb (az igenlők javára). A megkérdezetteknek csak 5%-a döntött úgy, hogy nem vesz részt a referendumban.

A legoptimistább eredményeket az Eurobarométer hozta ki, 2002/2:

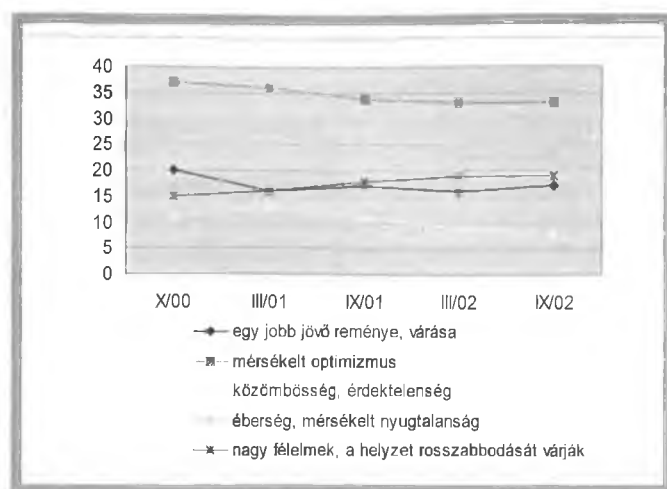
Forrás: Eurobarométer 2002/2

Az ábra mindhárom tanulmány összehasonlítható eredményeit foglalja össze. Újra egyértelműen kiderül hogy a cseh lakosság kerek 11%-kal van lemaradva a csatlakozni kívánó országok átlaga mögött. Talán felmerülhet az a kérdés is, hogy a tanulmány készítője, az Eurobarométer játszott-e szerepet (övék a legjobb eredmény)?

2. 3. A tagsággal szembeni elvárások

Milyen a cseh nyilvánosság hozzáállása az ország belépését illetően? Mit várnak és mitől félnek?

„Néhány éven belül a Cseh Köztársaságnak az EU tagjává kell válnia. A következő állítások közül melyik felel meg leginkább az ön személyes érzéseinek Csehország közelebbi EU-csatlakozását illetően?”

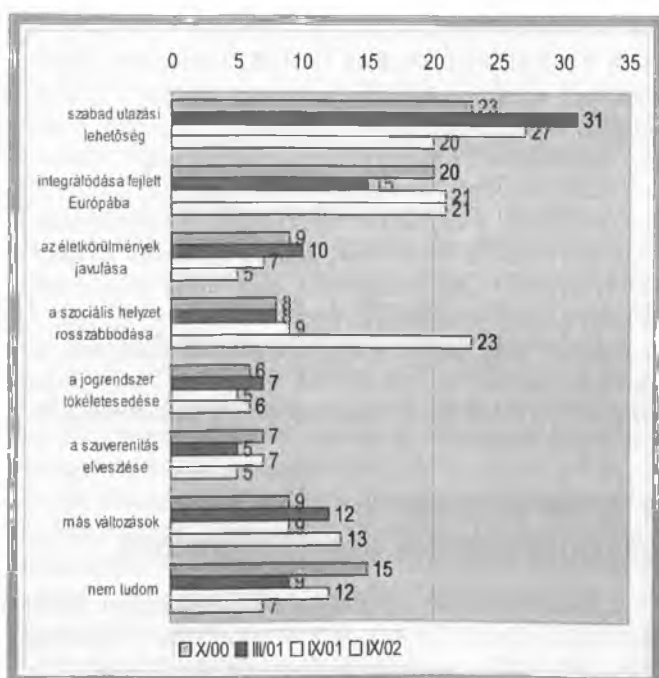

Forrás: STEM, Trendek 2000-2002

Mindazonáltal a lakosság egyharmada az EU-ban elképzelt jövőt illetően optimista, és csak 8% az, aki egyáltalán nem érdeklődik a kérdés iránt. A megkérdezettek 30%-ánál lehet egy kritikus-óvatos hozzáállást megállapítani. Még csak egy ötödöt sem tesz ki azoknak az aránya, akik kimondottan optimisták, és egy jobb jövőre számítanak.

Ha az általános viszonyulásokat még inkább nagyító alá vesszük, a következő kép alakul ki:

Az Ön véleménye szerint mi lesz az a legfontosabb változás, amit számunkra az EU-tagság hoz?

Forrás: STEM, Trendek 2000-2002

„Úgy gondolja, hogy az EU-tagságunk a polgárok számára a következőket jelenti?”

	Igen	Nem	Nem Tudom
Az ország szuverenitásának részbeni elvesztése	68	17	15
Az ország nagyobb biztonsága	65	17	18
A lakosság elvándorlásából adódó veszélyek	60	22	18
Nagyobb gazdasági problémák	58	22	20
Nagyobb jogbiztonság	53	22	25
Nagyobb demokratikus biztonság	52	22	26
Az adminisztráció bonyolultabbá válása	52	23	25
A cseh törvényalkotás javulása	42	26	32
Ökonómiai előnyök	41	37	22
Az életszínvonal emelkedése	35	44	21

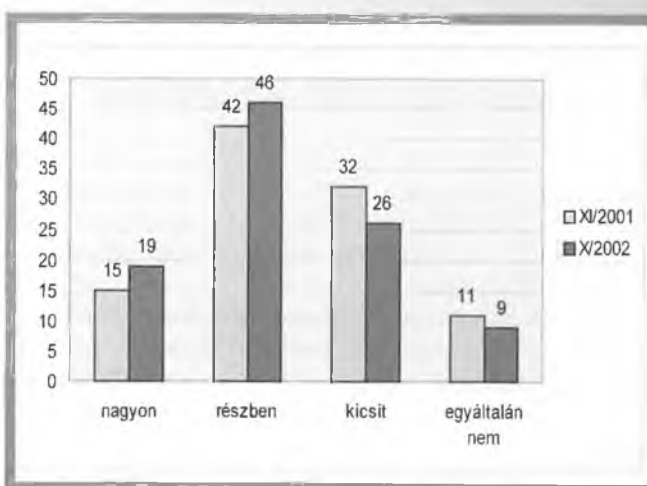
Forrás: CVVM, Társadalmunk 2002

Ezen a ponton a vizsgálatok eredményei meglepőek. Csehországban nem csupán pozitív dolgokra számítanak az emberek, hanem félnek is: mindenekelőtt a nagyobb elvándorlás okozta problémáktól, a gazdasági problémáktól és a szociális szféra problémáitól. Arra is számítanak, hogy az ország szuverenitását részben fel kell adni. Ugyanakkor nagyra értékeli a szabad utazás lehetőségét, és a fejlett Euróához való tartozást.

2. 4. Információk az EU-ról

Végül a megkérdezetteknek a Cseh Köztársaság EU-csatlakozására vonatkozó problémájával kapcsolatos személyes érdekeltiségére és az ebben a témában való tájékozottság megítélésére vonatkozóan tesszük fel a kérdést.

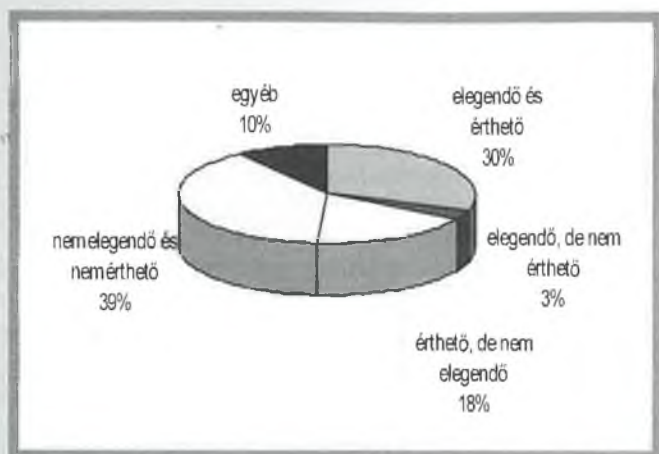
„Érdekl-e Önt a Cseh Köztársaság EU-hoz való csatlakozása?”

Forrás: CVVM, Cseh társadalom 2002

A körkérdesben két kérdést tettek fel: Úgy gondolja, hogy elegendő információval rendelkezik erről a folyamatról? A rendelkezésére álló információk érthetőek az Ön számára?

Ha a két tényezőt összetesszük, a következő kép rajzolódik ki:

Forrás: CVVM, Cseh társadalom 2002

2. 5. Összefoglalás

A Csehországban folytatott reprezentatív felmérések adatai alapján megállapítható, hogy jelenleg a lakosság többsége támogatná az ország EU-hoz való csatlakozását. Nyitott marad azonban az a kérdés, hogy a választásra jogosultaknak az a relatív nagy része, akik még nem döntöttek, végül is hogyan fog dönteni. Ez ugyanis megfordíthatja az eredményt.

A számok elárulják, hogy a cseheknek nincsenek illúzióik az EU-val kapcsolatban. Csehország egy kritikus, szkeptikus hozzáállású ország, többek között az EU-val kapcsolatban is. A referendum meg fogja mutatni, hogy hogyan használják fel ezt a potenciált: az EU keretein belül együttműködésre, vagy pedig a saját identitás újrakeresésére egy saját, szuverén állam keretében.

3. Egyház és társadalom kapcsolata a pásztorlevelek tükrében

Szociológiai adatok segítségével próbáltuk meg a Cseh Köztársaság aktuális helyzetét felvázolni. Most a cseh püspökök pásztorleveleit szűrőpróbaszerűen elemezve megvizsgáljuk a Katolikus Egyház képviselőinek álláspontját az EU-bővítés kérdéséről.

A cseh püspökök interneten hozzáférhető pásztorleveleit a következő kérdésekre koncentrálni követtük nyomon: Üdvözlík-e a püspökök az európai dimenziót? Érintik-e a keresztények társadalomhoz való viszonyát? Milyen értelemben?

3. 1. A szűrőpróba forrása

A Prágai (2002) és az Olomouci Érsekség (2001, 2002), valamint a Pilsen (2001, 2002), Brno (2000, 2002) és Hradec Králové (2001, 2002) egyházmegyéi pásztorlevelei.

3. 2. A szűrőpróba témák szerinti elemzése

A püspökök mindenekelőtt a következő alkalmakkor és témákban szólítják meg a híveket: újévkor, húsvétkor, gyűjtések (pl. vízkeresztkor, az árvízkárosultak javára) és egyházi felhívások alkalmával, a tanév kezdetekor, valamint a cseh egyház zsinatára való felkészülés alkalmával, amit 2003-ra terveznek. Olomoucban Isten fiainak egyes csoportjait külön-külön fogják megszólítani – a fiatalokat, béralkozókat, az elsőáldozók szüleit...

A keresztények kapcsolatát a társadalommal többnyire csak mellékesen említik, olyan kijelentésekben, mint:

„Együtt bizonyítjuk, hogy az evangélium alapján ma is egy jobb világot lehet építeni, hogy a fiatal generáció kész Jézus hívó szavára válaszolni.”

„Áldalak mindannyiótokat, akik az új év küszöbén nem passzívan kérdezitek, vajon mit hoz majd az új esztendő, hanem azt kérdezitek, Krisztus és egyháza segítségével mit adhatok ennek a világnak.

„A zsinat további fontos szándékait, mint pl. (...) az egyház helyének elismerése a világban, és az egyház tagjainak felelőssége a világért és az abban történelemért, ezt és még sok más szükséges lehetőleg minél nagyobb mértékben megvalósítani.”

Az elemzésben nem említettük még a püspökök igéi közül azokat, amelyek szimpóziумunk témáját érintik; mégpedig a 2002. évi választásokról szólókat. 2002. június 9-én, szombaton felolvasták a templomokban a „Püspökök igéjét a választásokról”. Már az első mondat az EU-bővítés horizontjába helyezi a közelgő választásokat: „Testvéreim, a közelgő választások nagy felelősséget rónak ránk. Milyen lesz országunk a következő években, az Európai Unióba való beilleszkedésünk mégoly fontos időszakában?” Tudnunk kell, hogy fontosak vagyunk, hiszen minden egyes ember befolyásolja az eredményt. A püspökök az egyes ember lelkiismeretét és az egyes jelöltek megválasztásának lehetőségét hangsúlyozzák. A politikai helyzetet nem kritizálhatják azok, akik Isten előtti felelősségüket feladják. A 2002 november elsejei és másodiki szenátusi és a helyhatósági választások előtt a püspöki konferencia elnökén keresztül a püspökök kiadtak egy nyilatkozatot, amelyben hangsúlyozzák, hogy a választáson való részvétel keresztényi és állampolgári kötelesség; hangsúlyozzák a személyes felelősséget, a nagykorúságot, valamint annak a lehetőségét, hogy a nyilvános történések befolyásolhatók. „Ne mondják azt, hogy ennek nincs értelme, és hogy semmin sem tudnak változtatni, mert ez nem igaz. Ne fordítsanak hátat ennek a kötelességüknek. Menjenek el a szavazóurnákhoz, és válasszanak a legjobb lelkiismeretük szerint. (...) Önök felnőtt keresztények és felnőtt polgárok.”

3. 3. Vlk és Graubner pásztorleveleinek összehasonlítása

Kettejük pásztorlevelei alapján a cseh egyházban használatos két megközelítést mutatunk be az egyház – társadalom, illetve az egyház – nyilvánosság kapcsolatokat illetően.

2002. július 21-én Vlk bíboros írt egy püspöki levelet a választások tematikájáról: a mozgalmas időszakok után

(korteshadjáratok, választások, kormányalakítás) egy nyugodtabb periódus következik. Ezzel kapcsolatban szeretne Vlk ösztönzést adni a gondolkodásra, a beszélgetésekre, a vitákra az egyház, illetve az egyes emberek és a nyilvános szereplés kapcsolataira vonatkozóan.

A kommunizmus időszakában a hívők teljes mértékben ki voltak zárva a nyilvános szereplésben való részvételből. Úgy tűnik, máig megmaradt az a meggyőződésünk, hogy a politika és a nyilvánosság a „fent ülők” dolga, és semmi értelme sincs elmenni választani. Ezáltal a döntést a „fent ülőknek” engedjük át, ezáltal növekszik az elégedetlenség, csalódottság, lemondás és passzivitás (panaszkodás tettek nélkül).

Vlk bíboros a hívők részvételét a társadalmi élet minden területén mint Istennel és utódainkkal szembeni kötelességet hangsúlyozza, idézeteket tesz hozzá a *Gaudium et Spes* konstitúcióból, és olvasásra bátorít: „Talán néhányan önök közül nem fogják elhinni, hogy ilyesmit a zsinat megalkotott, és a Szentatyá aláírt”.

Végül Vlk kiemeli, hogy a hívőknek a hivatalos életben és a különböző intézményekben való részvételének is megvan az értelme (nem csak a választásokon való részvételnek). Pillanatnyilag minden keresztény kötelessége, hogy az evangéliumot bevigye a társadalomba. „A laikusok helye tehát a társadalom. Ez az Önök missziós területe.”

„Összel újabb választások várnak ránk, mindenekelőtt a helyhatósági választások. A keresztényektől a gondolkodásmód megváltoztatását, a közömbösség megszüntetését, a nyitottságot és az érdeklődést várunk el.”

A 2001-es tanév kezdetekor Graubner, olomouci érsek, pásztorlevelében a szünidő után azokat szólítja meg újra, akik Isten országát segítenek építeni (lelkipásztorok, hitoktatók és szülők).

Sok minden van, ami bennünket, keresztényeket nyugtalanít. A sajtóban folyik a vita a hívők számáról, amit a népszámlálás eredménye mutatott meg. „Másképp tudjuk, hogy a hívők száma csökken, és továbbra is csökkenni fog, ha küldetésünket nem teljesítjük.” Az elégedetlenség további oka a társadalom, a cseh nép állapota. Társadalomelemzése nagyon kiábrándító: „Népünk, amely Istentől távolodik el, kihal. Nem értékeli a családot, megöli a meg nem született gyerekeket, arról az engedélyről folytat diskurzust, hogy az öregeket és a betegeket meg lehessen ölni, ha ők ezt úgy akarják, s teszi ezt ahelyett, hogy hathatós segítséget ajánlana fel. A társadalom úgy kezeli a homoszexuálisok partnerkapcsolatát, hogy azt a család kategóriájába emeli, ugyanakkor iskolákat zár be gyermekhiány miatt. A tömegtájékoztatási eszközök durvaságot, erőszakot és erkölcstelenséget terjesztenek. (...) A lelkiség utáni kutatás átalakul a szórakozás, élvezet, és élmény utáni vágyakozássá. (...) A mai helyzet néhányunkat arra a kultúrára emlékeztet, amit az ókori görögök és rómaiak bukásuk időszakában képviseltek.”

„Mi, keresztények, ebben az országban egy kisebbségben vagyunk, de a legjelentősebb ez a kisebbség.” Mit tegyenek a keresztények egy ilyen helyzetben? Legyenek fény a világ számára, és legyen egy igaz hitük. Ebből következik a hit megismerése, annak ünneplése, imádkozás és evangelizálás (a megismert örömeiket továbbadni). Ez a szülők hite, akik gyerekeiket és munkatársaikat elhosszabb Jézushoz, és a gyerekeké, akik a barátaikat hozzák el.

Vlk bíboros – Nyugodtabb időszak?

Amennyiben nem tudunk lelkesedéssel beszélni a hitről, úgy szükségünk van hitoktatókra, akiket talán zsinati körök (egyházközségek) tudnak küldeni.

Graubner a második részt a családnak szenteli: család, mint az otthon egyháza, a hely, ahol Istennel találkozhatunk, ahol az emberi értékeket megtanulhatjuk (szolidaritást, kommunikációt, empátiát, felelősségvállalást, bizalmat, megbecsülést, szolgálatot, áldozatot). „Mindenki, aki azon igyekszik, hogy keresztény családját ezen a módon építse fel, azt veszi észre, hogy ő maga nyer vele a legtöbbet. Ezen felül részese mások örömeinek, részese az egyház növekedésének és a társadalom felépülésének.”

Ha az egyházban boldog, keresztény családok vannak, akik nem félnek attól, hogy több gyermeket vállaljanak, akkor nem kell féltelnünk egyházunkat – vallja Graubner érsek.

3. 4. Mit lehet megfigyelni ebben a két szcenáriumban?

A második szcenárium a jelenkor kiábrándító, sötét elemzéséből indul ki. Ebben a meglehetősen rossz világban van egy kis fény, a hívők közössége, az egyház. Azon hogy az egyház egyre kisebb lesz, a világ pedig nem javul, megfigyelhető, hogy mi, keresztények nem teljesítjük egészen küldetésünket. Ha mi „magunk közt” a nekünk adott küldetés szerint élünk (élünk), ezáltal a körülöttünk lévő világ is javul (javulna).

Az első szcenárium abból a társadalompolitikai realitásból indul ki, amelyben mi keresztények is élünk, és amit befolyásolhatunk, és befolyásolnunk kell. Hogy bekapcsolódjunk, és beavatkozzunk ebbe a realitásba, ez az egyház és tagjainak küldetése ebben a világban. Ez a fajta kapcsolat azonban nyitottságot követel, és azt, hogy készek legyünk a párbeszédre: a világ Isten teremtménye, sok jó van benne, és arra vagyok hivatott, hogy építsem ezt a világot és a részévé váljak. Párbeszéd pedig csakis egyenrangú partnerek között jöhet létre, egy alapvető tiszteleten alapuló légkörben.

Petr Slouk

Lengyelország belépése az Európai Unióba

Keresztény szellemiségű megközelítés

Kezdetől fogva fontosnak tartottam, feltenni a kérdést, hogy mit is jelent az európai integráció „keresztény megközelítése”. Ebben segítségemre sietett dr. Paul Michael Zulehner professzornak a pécsi nemzetközi tanácskozás résztvevőiehez intézett 2002. november 18-án kelt levele. Többek között az alábbiakat írta: „Számomra Európa mindenekelőtt egy lenyűgöző békefolyamat. A különböző nemzetek között olyan erős gazdasági és kulturális összefonódás jött létre, hogy senki sem akar ártani saját magának azzal, hogy háborút indít valamely nemzet ellen. A béke azonban csak akkor valósul meg, ha megvalósul az igazságosság is. Ahogyan a német püspökök mondták évekkel ezelőtt: ‘Csak az igazságosság teremt békét’. Vagy ahogy a Biblia költőien írja: ‘Csókot vált az igazságosság és a béke!’ (Zsolt 85,11)”¹.

Mindenképpen ez a két, fent említett kritérium – az igazságosság és a béke – lehet az európai integráció keresztény szellemiségű megközelítésének két alapfogalma és a téma vizsgálatának kiindulópontja. Éppen Európa történelme igazolja, hogy a múltban mindig az igazságosság hiánya vezetett háborúkhöz és egyéb súlyos ártalmakhoz.

P. M. Zulehner így folytatja levelét: „A pasztorálteológia Isten látásmódjával gondolkodik az ember azon útjairól, amelyek egy jó jövőbe vezetnek”². Ezt a mondatot nemcsak a jelen tanácskozás résztvevői számára tekintem feladatnak, hanem egyben mindenkinek – az Európán kívülieket is beleértve –, akik egy jó jövő után vágyakoznak.

Az elmúlt hónapokban folyamatosan erősödött az integrációs kampány Lengyelországban, de Közép-Kelet-Európa más, belépésre váró országaiban is. Különböző területekről, a legkülönbözőbb nézőpontokból számos vitát folytattak le. A pécsi tanácskozást ezektől alapvetően megkülönbözteti a „keresztény látásmód”. Mit is jelent számomra ez a megközelítés?

A legfontosabb jellemző az Evangélium. Az az, amikor az európai nemzetek közös házban való létéről beszélünk, akkor számomra fontosnak tűnik, hogy békében éljünk, ahol a szeretetben való élet alapja az igazságosság.

Szent Pál írta az egykori római keresztényeknek: „Hiszen az Isten országa nem eszem-iszom, hanem igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben. Aki így szolgál Krisztusnak, az kedves Isten előtt és rokonszenves az embereknek. Ezért arra törekedjünk, ami a békességre és kölcsönös épülésünkre szol-

gál. Étel miatt ne rontsd le Isten művét.” (Róm 14, 17-20a).

Az alapvető kérdés így hangzik: Vajon Európa békés, közös jövőjének a tervezésekor figyelembe vették-e a sokféle területre kiterjedő igazságosság kritériumát? Gondolunk-e az igazság oly módon való beteljesülésére, ahogy az békét hozhat Európának?

Az utóbbi évek délszláv háborúinak a borzalmai mindannyiunknak megmutatták, hogy mennyire fontos a békében megvalósuló igazságosság munkálása, Isten és az emberek szeretetétől indítva. Igazságosság nélkül tudnak-e békét teremteni a nemzetközi szövetségek páncélos osztagai? Ha egyáltalán igen, akkor is csak rövid időre!

Történeti megközelítés

A II. világháború után senki sem kérdezte meg a lengyeleket, cseheket, magyarokat, szlovákokat, bolgárokat, németeket, ukránokat, litvánokat és az egyéb nemzetekhez tartozókat arról, hogy melyik hatalmi övezethez szeretnének tartozni. Továbbra is érvényesek a győztesek jaltai és potsdami szerződésai? A győzteseknek van-e joguk más népek sorsáról dönteni? Kért már valaki bocsánatot azért, hogy Közép- és Kelet-Európa országait 50 évre a Szovjetunió igájába kényszerítették? Tudatában vannak-e az Európai Unió népei annak, hogy a Kelet- és Közép-Európából csatlakozni kíváncsozók „*homo sovieticus*” mentalitású rabszolgaságba kényszerített emberek? Ez is a II. világháború egykori győzteseinek döntésének a következménye.

Szégyenkezniük kellene az egykori keleti blokk népeinek és keresztényeinek amiatt, hogy nem tudnak azonnal felzárkózni, és hogy az Európai Unió követelményeit csak késve tudják teljesíteni?

Historia est magistra vitae (a történelem az élet tanítómestere)

Apám három évet töltött kényszermunkatáborban Kelet-Poroszországban. Németország legutóbbi (2000. évi) jelképes kárpótlásának a tárgyalásai során azonban apámat újból megalázták és diszkriminálták. Nem egyformán kezelték ugyanis a különböző nemzetekhez tartozó kényszermunkásokat. A keleti

¹ P. M. Zulehner levele az „Európai integráció keresztény szemmel” című nemzetközi tanácskozás résztvevőiehez (Pécs, 2002. november 19 – 22).

² Uo.

blokk országaihoz tartozók hátrányos megkülönböztetésben részesültek a nyugati országok és az Egyesült Államok egykori kényszermunkásaihoz képest. Nemde mindannyian egyformán szenvedtek a náci rendszer alatt, vagy vannak kiemelt emberek, akik másként szenvedtek? Hogy érezhették magukat azok az emberek, akik ugyanabban a koncentrációs táborban szenvedtek éveken át? Igazságos ez így? Ez lenne a jövő Európájának kívánatos igazságossága és jó légköre?

Lengyelországban a kommunista vezetés több mint 40 milliárd dollár, a nyugati bankok felé fennálló adósságot hagyott ránk örököül. A lengyeleknek még évtizedekig fizetniük kell a Nyugat felé azért, amit a kommunista maffia a *hős Sztálin*, *Brezsnyev*, *Gorbacsov*, *Jaruzelski* alatt a dácák építésére vagy a nukleáris stratégiai fejlesztésre költött. A gazemberek mindezt, minden országban, a nép nevében követték el. A következményekkel egyáltalán nem törődtek. A nyugati kormányok és bankok tökéletesen tisztában voltak a gazdasági csóddal. És mégis hiteleztek?

Amikor a nagypolitika a jövőbeli békére gondol, akkor nem feledkezhet meg a múlt sebeiről sem. Az emberek a múltat a szívük mélyén őrzik. Meddig lehet még őket megalázni, kizsákmányolni és elnyomni? A Szentatya a jubileumi évben minden népet és nemzetet felszólított a kiengesztelődésre és az adósságok elengedésére. Az egyház nevében ő maga is bocsánatot kért a népektől és a nemzetektől az egyház bűneiért.

Új kolonizáció Közép-Kelet-Európában

A kommunista hatalmak 1989-ben megbuktak. A nyugati nagyvállalatok jól berendezkedtek a volt keleti blokk országai-ban. A posztkommunista országokban virágzik a korrupció. Ezt mindenki tudja. Napról-napra nő a „normális” emberek öntudata és ellenállása, akik érzékelik, hogy a kizsákmányolás minden emberi mértéket meghalad és Isten segítségével után kiálltanak. A volt keleti blokk országai felvételüket kérik az Európai Unióba. Az Unió azonban már tíz esztendeje jelen van Lengyelországban, ahol egy nagy adómentes piacra tett szert. Vajon mindez az európai szervezetek felelősségteljes politikája, avagy csak a szabad piacé? Ha minden helyi vállalkozás és ipar tönkremegy, akkor meddig dolgozhatnak és vásárolhatnak valamit is az emberek a mindenütt épülő nemzetközi bevásárlóközpontokban? Így egyszer csak elérkezik a teljes kifosztottság állapota és anarchia lesz. Akkor majd újra falak emelkednek, és az emberek egy része újra a falak mögött tudhatja magát?

Lengyelország társadalmi és egyházi helyzete

A lengyelek mintegy 40 milliónyian vannak. Döntő többségük meg van keresztelve és a katolikus egyházhoz tartozik. A más vallásokhoz tartozók elenyésző kisebbségben vannak jelen a különböző régiókban. Az egyház a kommunizmus idején fontos és döntő szerepet játszott a nemzet életében. Az emberek szoros kapcsolatban álltak a katolikus egyházzal. A berlini fal leomlása után azonban a hivatalos egyház tekintélye évről évre csökken. Mindez a parlamenti és a helyhatósági választásokon vált nyilvánvalóvá. A lengyel püspöki konferencia lelkipásztori levelei már alig gyakorolnak hatást az emberekre. Az egyház ezzel szemben egyre inkább tudatosan és szándékolatlan az ellenség szerepét játssza. Megalakult egy antiklerikális párt, melynek az ereje, ha lassan is, de növekszik. Az egyháznak nincs a helyzethez alkalmazkodó lelkipásztori és szociális stratégiája. Jóllehet az iskolákban van hitoktatás és a hitoktatók állami fizetést kapnak, de a hangulat és a lelkesedés a diákok és a tanárok között egyre romlik. A papok legtöbbször gyenge pedagógiai és teológiai képzésben részesülnek, ezért bizonytalanul mozognak az iskolákban. Elsősorban a fiatalok elvárásai teszik a katekétákat tanácsalanná és rezignálttá. A világi hitoktatók egyre képzetebbek és elkötelezettebbek a papoknál. Éppen ezért a világi hitoktatók reménykeltőbbek az iskolákban. A lengyel papság ethosza (erkölcsi magatartása) krízisbe került. Jó lenne, ha ez a helyzetfelismerés a bátor megújulást szolgálná.

A politika színterét a kommunisták és a liberálisok uralják. Az egyházzal kapcsolatban álló konzervatívok gyengélkednek. Nincs jövőkéjük és inkompetensek. Az úgynevezett kereszténydemokraták szétszórtak és képtelenek az egységesülésre. Többnyire a „Mária Rádió” körül csoportosuló amatőröket és populistákat értjük alattuk. A posztkommunisták jobban képzetek és céljaik elérésére maguk mögött tudják a médiát. Ők a klasszikus konformisták és kozmopoliták. Ők azok, akik szívesen agitálnak az Európai Unió bővítése mellett. Az ő szemükben ugyanakkora a távolság Moszkva vagy Brüsszel között. Ők már pontosan kitűzték céljaikat és megszilárdították helyzetüket a nemzetközi szociáldemokrácia segítségével.

A remény hordozói azonban azok az emberek, akik lehetővé teszik Istennek, hogy általuk a világban megvalósuljon és növekedjék az Isten Országá.

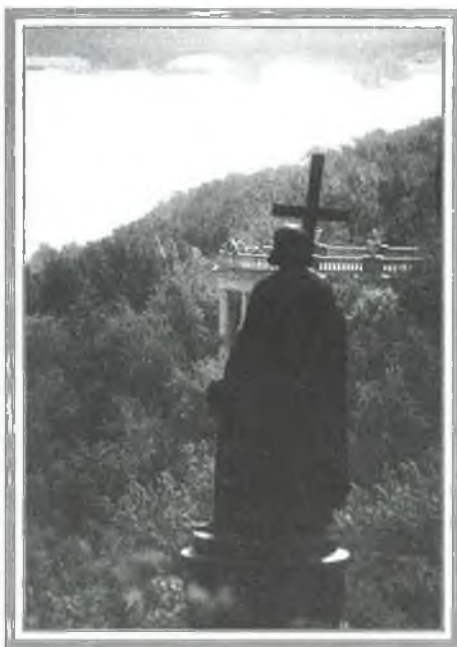
Wojciech Kalinowski³

³ A szerző katolikus pap, az Allenstein-i Egyetem teológiai karán tanít, Lengyelországban.

Az ukrán kivándorlók lelki segítésének a problémája az EU országokban

Az EU-bővülés folyamatából adódó politikai változások és átalakulások hatására történő bevándorlás hozzájárult ahhoz, hogy a bevándorlás problémája ismét előtérbe kerüljön számos, elsősorban tudományos és politikai vitában. Ez a nagyon időszerű téma annál is inkább felkeltette az érdeklődésem, mivel én magam is külföldi papként tevékenykedem Ausztriában. Az ukrán migránsokkal szerzett napi tapasztalatok alapján, minden ezzel a témával – vagyis az ukránok ki- és bevándorlásával, az ukrán emberek életével az EU országokban – kapcsolatos vitát gondosan követek.

A különböző nézőpontok ütközése juttatott arra az elhatározásra, hogy ezen tanácskozás keretein belül az ukránok emberek EU-ba és a csatlakozni kívánó országokba történő bevándorlásával foglalkozzam. Az előadásom célja, hogy megmutassam az EU-bővítés hatását Ukrajnára és fordítva: az EU számára, elsősorban az elvándorlás kérdését tekintve. Külön figyelmet szentelek az ukrán állampolgárok illegális bevándorlásának az EU országaiba, illetve az ukrán görögkatolikus egyház lelkipásztori munkája változásának, mivel mind Ukrajnában mind pedig magában az EU országokban jelentős kutatási hiányok vannak ebben a témában.

Vladimír emlékmű Kievben – Távolba néz

célországok számára vált égető problémává, hanem Ukrajna számára is. Ezek az emberek, akik Ukrajnát elhagyták, elsősorban munkát keresnek, hogy az anyagi helyzetükön javítsanak. De óvakodnak az általánosítástól. Mindig fontos, hogy az érintett emberek indítékait és körülményeit külön-külön értékeljük. Egyesek az EU-ban élő rokonaikhoz jönnek, utánköltö-

zési jog nélkül. Mások emberkereskedelem áldozataivá váltak, ami elsősorban a nőkre érvényes². Megint mások politikai menekülteként tartózkodnak az EU-ban. Ehhez jönnek még a diákok, akik a tanulmányaik befejezése után külföldön maradtak. De a legtöbben azért indulnak útnak, hogy megpróbáljanak Európa nagy, fekete munkaerőt foglalkoztató piacán munkát találni, aminek segítségével biztosíthatják otthon maradt családjuk számára a gazdasági túlélést. Folytathatnám még a felsorolást. Az viszont sajnos tény, hogy egyesek vagy egyedül, vagy bűnbanda tagjaként, bűncselekmények elkövetése miatt jönnek az EU országokba³.

Az ukránok kivándorlásának három fő útiránya van:

1. Oroszország és más FÁK tagországok felé. Ez az irány, amely egyben a legjelentősebb, ennek az előadásnak

a keretében nem kerül részletezésre.

2. EU országok. Itt elsősorban Portugália, Olaszország, Spanyolország és Görögország felé irányul a kivándorlás, ahol százezrekben mérhető a migránsok száma. Más EU országok is érintettek az ukránok munka utáni kivándorlásában: Németország, Ausztria, Franciaország, Írország... Gyakorlatilag nincs olyan EU ország, ahol ne dolgoznának ukránok.

3. Az EU-hoz csatlakozni kívánó országok. Ezek az országok Ukrajnához való közvetlen határuk, a jobb gazdasági helyzetük és a csekély nyelvbeli különbség miatt kedvelt célországok, azon ukrán emberek számára, akik jobb jövőt remélnek. Különböző becslések szerint 2000-ben Csehországban 100.000, Szlovákiában 50 000, Magyarországon

Az elvándorlás jelensége

Az elvándorlás világméretű jelenség. Különböző okokból emberek ezrei hagyják el évente hazájukat, és indulnak, legtöbbször ismeretlen utakon idegenbe. Az utóbbi tíz évben az el-, illetve bevándorlások száma mindenütt megnőtt. Ez a jelenség Európában is megfigyelhető: 1988-ban 15 millió külföldi élt Európában, 1991-ben 16,5 millió (+12%). A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet adatai szerint 1991-ben több mint 2,5 millió illegális bevándorló volt Európában¹.

Az ukrán minisztérium adatai szerint jelenleg 3-7 millió ukrán él külföldön. A bevándorlás így nem csak az európai

1 Lásd Ludger Pries, *Nemzetközi migráció*, Bielefeld, 2001, 5. old.

2 *Girls Sometimes Turn to the Consulate Bare. Literally...* (Interview with Deputy Head of the Consular Department of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, O. Mischenko), *Holos Ukrayiny* 2000, VIII, 4, 7. old.

3 O Pavliuk, „Ukraine and the EU: The Risk of Being Excluded”, Iris Kempe (szerk.) *Beyond EU Enlargement*, Vol.I., Bertelsmann Foundation, 77. old.

10.000, Lengyelországban 60 000-100 000 ukrán dolgozott. Elsősorban illegális munkáról van itt szó. Például a 100 000 Csehországban dolgozó ukrán közül csak 17.500 rendelkezik munkavállalási engedéllyel⁴.

Az EU országaiba irányuló kivándorlás elsősorban Ukrajna nyugati határvidékét érinti. Ezen a területen, ottani viszonyokhoz képest is nehéz a gazdasági helyzet, és ezen kívül történelmi hagyománya van a külföldi munkavállalásnak. 2000-ben például Kárpátaljáról 120.000 ember keresett munkát külföldön. Emellett a régió teljes lakosságát 250.000-re becsülik⁵. Egyidejűleg ezek azok a területek, amelyeknek szoros a kapcsolatuk a görögkatolikus egyház hagyományaival. Az Ukrajnából való elvándorlás így nem csak az államot érinti, hanem az egyházat is. Az egyháznak a jelenéssel kapcsolatosan sok a megválaszolandó kérdése.

Az elvándorlási folyamat az EU bővítésével folytatódik és még nagyobb méreteket fog ölteni. Ez az Ukrajnában továbbra is rosszabbodó gazdasági helyzet, a politikai bizonytalanság, illetve a Nyugat és a csatlakozni szándékozó országokból kiinduló vonzóerő eredménye.

Természetesen nem áll rendelkezésre semmilyen abszolút biztos statisztikai adat azokról, akik az EU országaiban tartózkodási engedély nélkül élnek. Csak a sötétben tapogatózunk. Megalapozott becslések abból indulnak ki, hogy az EU országaiban élő ukránok száma 1 és 2 millió között van. Adatok arra mutatnak rá, hogy az EU bővülésével csökkenni fog a legális, illetve nőni fog az illegális migránsok száma. Ennek az előrejelzésnek az alapja a tervezett⁶ illetve a már bevezetett⁷ vízumkényszer az ukránok számára. A vízum beszerzése elég bonyolult, az eljárás 2-6 hétig tart és ukrán körülmények között magas költségekkel jár. Ennek következtében csökken a látogatók száma azokba az országokba, amelyek bevezették a vízumkényszert (1. táblázat⁸), másrészt sok ukrán, ha beutazhatott ezekbe az országokba, ott is marad, és gyakorlatilag illegális ott-tartózkodóvá válik.

Az ukrán állampolgárok kiutazása a tagjelölt országokba

Ország	1999 első fele	1999	2000 első fele	2000	2001 első fele
Bulgária	28.458	68.206	25.110	74.106	17.584
Ciprus	6.350	16.213	6.035	18.321	6.906
Csehország	59.955	123.554	55.965	124.251	69.884
Finnország	2.780	6.954	4.458	9.400	5.153
Magyarország	434.332	909.979	393.400	927.424	540.325
Lettország	2.216	5.360	3.619	8.814	1.874
Litvánia	1.833	4.347	2.852	9.077	2.580
Málta	37	37	-	42	217
Lengyelország	1.792.926	3.886.397	1.997.009	4.428.480	2.175.341
Románia	44.254	111.919	55.926	120.449	56.967
Szlovákia	405.831	806.486	354.447	475.835	139.126
Szlovénia	174	222	136	194	79
Törökország	82.952	179.297	59.265	148.723	58.709

4 http://uceps.com.ua/eng/all/journal/2001_11/html/22.shtml

5 Interview with the Head of the Migration Section of the Nationalities and Migration Department of the Transcarpathian Regional State Administration, M. Tovt (www.uwtoday.com.ua/2000/04/ukr).

6 2004-ben Magyarország és Lengyelország tervezi a vízumkényszer bevezetését

7 A balti országok a 90-es években, Szlovákia és Csehország 2000 júliusában, Bulgária 2001 októberében.

8 http://www.uceps.com.ua/eng/all/journal/2001_11/html/26.shtml. Data of the State Committee of Border Control of Ukraine.

9 1999-ben 3,2 millió, 2000-ben pedig 4,4 millió ukrán látogatta Oroszországot; 1999-ben 1,2 millió, 2000-ben pedig 1,6 millió Moldova Köztársaságot. http://uceps.com.ua/eng/all/journal/2001_11/html/26.shtml.

10 Csatlakozási tárgyalások az EU hatáiról. [www.migration-info.de/migration und bevoelkerung/artikel/020705.htm](http://www.migration-info.de/migration%20und%20bevoelkerung/artikel/020705.htm).

A vízumkényszer következtében erősebb lett a kivándorlás Oroszország felé⁹, ami akár politikai következményekkel is járhat. Az emberek, akik az európai közösség árnyékában élnek és élni fognak, nagyobb figyelmet érdemel az elvándorlás kérdése mind Ukrajnában, mind pedig a görögkatolikus egyházban és az Európai Közösségben.

A törvényen kívüliség

Európában az illegálisan ott tartózkodó embereket különbözőképpen nevezik meg. Német nyelven például a következő kifejezések használatosak: illegális bevándorlók, papírok nélküli emberek, illegálisok, gazdasági menekültek, szegénységmenekültek. A nyelv plasztikusan juttatja kifejezésre a különböző álláspontokat és megítéléseket ezekkel az emberekkel szemben.

A „törvényen kívüliség” körébe beletartoznak mindazok az esetek, amikor az embereknek nincs tartózkodási engedélyük. Ki kell hangsúlyozni azt, hogy csaknem egyetlen ukránnak sincs esélye arra, hogy valamelyik európai országban tartózkodási engedélyt kapjon.

Különböző, a tényleges illegalitást megszüntető és csökkentő kísérletek – mint pl. az Ukrajnával az államhatárokon való együttműködő ellenőrzés vagy igazoltatás¹⁰ –, megmutatták ezeknek az intézkedéseknek a korlátait. Még egy fal sem tudná az illegális bevándorlás problémáját megoldani, mivel a szükségét szenvedő ember mindig megtalálja az utat a falon keresztül is. Így az illegalitásban élő ukránok problémája továbbra is kihívást jelent – most és a jövőben egyaránt. Ezek az emberek előnyben részesítik az illegalitást, a tartósan bizonytalan életkörülmények közötti létet, az otthonnal szemben.

Három tartózkodási engedély nélküli csoport áll az előadásom középpontjában: a) emberek, akik folyamatosan vagy időszakosan munkát keresnek (és találnak is) az EU országaiban, b) legálisan vagy illegálisan élő ukránok családtagjai és c) nők, akik a kényszer hatására emberkereskedelem áldozataivá váltak, vagyis kényszerből lettek prostituáltak.

Ezek a csoportok a következőképpen alakulnak. A férfiak általában nehéz, fizikai munkát végeznek, elsősorban építő- és takarítóvállalatok alkalmazásában (Csehország, Portugália, Spanyolország). A nők főleg a házi szolgáltatóiparban dolgoznak: pl. magánkórházakban takarítás, családoknál bébisitterkedés és idős embereknel bevásárlás (Olaszország). Ezekhez jön még az éttermekben történő takarítás és foglalkoztatás. Köztük sok a (magasan) iskolázott szakember. Ezek az emberek azt remélik, hogy itt pénzt keresve a saját, otthon maradt családjukat támogatni tudják.

A tartózkodási engedély nélküli emberek az európai nagyvárosok lakói. De a fekete munkaerőpiac következtében számuk a közép nagyságú városokban és közösségekben is jelentős.

Az illegális tartózkodás elsősorban jognélküliséget jelent a mindennapi élet majdnem minden területén. A jognélküliség miatt a tartózkodási engedély nélküli emberek ki vannak szolgáltatva a zsarolásnak, a bántalmazásnak (szexuálisan is), a fenyegetéseknek és a kizsákmányolásnak.

Az illegálisban élő emberek, amennyiben nem közvetlen bűnözési szándékkal jöttek, általában igen törvénytisztezők, és kerülnek minden feltűnést. Állandó félelemben élnek a rendőrségtől, mivel a rendőri iratellenőrzések elsősorban azokra a külföldiekre irányulnak, akik külső megjelenésük alapján felismerhetők.

Szociális területen a problémák egész sora lép fel. A legnehezebb mindenképp az egzisztencia megteremtése, azaz a munkalehetőség megtalálása. A kizsákmányolás veszélye – a keresetet és az alérletti díjat illetően – itt különösen nagy. További problémát jelent az egészségügyi ellátás. Ez elsősorban a folyamatosan itt tartózkodókat, az életveszélyes helyzetbe kerülőket és a fertőző betegeket érinti. Különösen nehéz a helyzet terhesség esetén, illetve gyermek születésekor.

Mindemellett a háztartásoknak, az üzemeknek és a vállalkozásoknak nemcsak az olcsó munkaerőből származik haszna, hanem, ehhez kapcsolódóan, az olcsó szolgáltatásból és termékekből is. A munkaadók a tartózkodási engedély nélküli munkaerőt nem megállapodás szerinti minimálbérért alkalmazzák. A munkavállalók gyorsabban rendelkezésükre állnak, rugalmasan alkalmazhatók rövid időre, és utána megint el lehet őket bocsátani. Az embereket kerülik, helyzetüket saját hibájuként ítélik meg.

Az illegális foglalkoztatás előfeltétele, hogy kicsi az esély a lebukásra. Ezért a lakossággal való szorosabb kapcsolat nagyon ritka. Ez a helyzet szociális elszigeteltséghez és társadalmi elutasításhoz vezet. Ennek következménye a rendkívüli lelki teher az érintettek számára. Az ilyen esetekben az egyetlen lelki segítséget a lelkipásztorok jelentik. Az érintettek számára az istentiszteleten és a gyülekezet életében való részvétel a letelepedés érzését közvetíti számukra és áttörik a társadalmi elszigeteltségüket.

Megítélés

A tartózkodási engedély nélküli emberekkel való kapcsolat egy sereg nehéz kérdést vet föl, amelyekre nem könnyű válaszolni. Ezek a kérdések nemcsak magát az illegalitásban élő embert érintik, hanem azokat is, akik valamilyen módon kapcsolatban állnak vele. Ebből kifolyólag az európai egyházak is érintettek ezekben a kérdésekben.

1998. október 5-10. között a Vatikánban, a kivándorlókkal és menekültekkel foglalkozó IV. Nemzetközi Kongresszus fő témája az illegális bevándorlás volt, ahol egyértelműen megfogalmazták: „az illegalitásban élő embereknek is joguk van az egyházi szolgáltatásokat igénybe venni”. Ezzel a kijelentéssel az egyház kijelölte magának az utat¹¹.

A harangtorony és a barlangtemplom romjai Kievben
– Látszat és valóság

A migráció jelenségét tekintve, az egyház számára ez az első eset, amikor fel kell hívnia a figyelmet azoknak az embereknek a problémájára, akik tartózkodási engedély nélkül élnek az EU országaiban, és rá kell mutatnia a cselekvés szükségességére azon cél érdekében, hogy az illegalitásban élő emberek nehéz helyzetükben is megélhessék emberi méltóságukat. Mindezek előtt, az ENSZ által 1948-ban megfogalmazott emberi jogok, európai szinten pedig az 1950-es emberi szabadságjogok is kimondják, hogy az illegalitásban élő embert is megilletik az alapvető védelmi jogok: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Azt minden államhatalomnak védenie és tiszteletben tartania kell”. II. János Pál pápa ezenkívül még azt is aláhúzza, hogy „a törvényen kívüliség státusza nem von le semmit a migránsok emberi méltóságából, nem szabad őket megsebezni és figyelmen kívül hagyni”.

Nekünk keresztényeknek az Új- és Ószövetség Bibliája jelenti az erkölcsi alapot. Az egyház az illegalitás problémáját evangéliumi alapon mind emberbaráti, mind lelkeszi értelemben kihívásnak tekinti. Bibliai értelemben a szegények az üdvösség elsődleges címzettjei. Az egyház feladatai közé tartozik az emberi üdvösséggel való törődés, mind testi mind pedig szellemi értelemben.

Mindkettő, a szűkebb értelemben vett lélekápolás és az emberi jogokért való fellépés is elválaszthatatlan az egyház lelkipásztori feladatától. Ennek a feladatnak meg kell felelnie, és ezt az államnak is az egyház természetes sajátosságaként kell felfognia. Alapvető, „hogy a politikai közösség és az egyház a saját területén független és önálló egymástól. De mindkettő, bár más alapokra építve, ugyanannak az embernek a személyes és társadalmi hivatását szolgálják. Ezt a szolgálatot mindkettő annál eredményesebben tudja teljesíteni, minél jobban és eredményesebben tudnak együttműködni” (*Gaudium et Spes* 76).

Az egyházon belül mindenki valóban legálisan van jelen. Amennyiben az egyház a tartózkodási engedély nélküli emberek emberi méltóságának tiszteletben tartására figyelmeztet, nem kérdőjelezi meg ezzel az EU alapelveit. Inkább a

¹¹ Kivándorlással foglalkozó Bizottság, *Illegalitásban élni Németországban – emberi és egyházi kihívás*. 2001. május 21-én adta ki a Német Püspöki Tanács Titkársága a „Die deutschen Bischöfe” sorozat 25/5 részében.

mértékre figyelmeztet, ami az európai identitásra és összefogásra érvényes. Az egyház emellett felvesz egy ügyvédi szerepet, azok mellett az emberek mellett, akik úgy érzik, hogy az EU országában illegálisan kénytelenek tartózkodni. Az egyház célja, hogy ezek az emberek is meg tudják őrizni emberi méltóságukat.

Az illegalitásban élő emberek nincsenek kivonva az egyház feladatköréből. Nem kívül, hanem az Istennel való találkozás középpontjában vannak. Az egyház nem mondhat le arról, hogy minden ember emberi méltóságát vigyázza, főleg akkor, amikor ők veszélyes helyzetben találják magukat. Az egyháznak cselekednie kell.

Az egyháznak az a mértékadó, amit a II. Vatikáni Zsinat kimondott: „Az ember számára mindent hozzáférhetővé kell tenni, amire az emberhez méltó élethez szüksége van, mint élelem, ruha és lakás, továbbá jog az életszínvonal szabad megválasztására, a családalapításra, nevelésre, munkára, jó hírre, a becsületre, a rá vonatkozó információra”, mivel „a társadalmi rendnek és fejlődésnek mindig az emberek jólétéhez kell igazodnia; a dolgok rendjét az emberek rendjének kell alárendelni és nem fordítva” (*Gaudium et Spes* 26).

Lélekpasztoráció

Az EU országában élő görögkatolikus hívek számára az egyháznak megfelelő lelki szolgálatot kell biztosítani. Az EU országában működő görögkatolikus egyháznak a migránsok részére nyújtott lelkipásztori szolgálata három lényeges csoportot céloz meg:

1. Az első és valószínűleg a legnagyobb csoportot képezik a tartózkodási engedély nélkül az EU országában élő

Istenanya a kievi Szófia székesegyházban – Óvja gyermekeit

ukránok. Mint külföldön tevékenykedő ukrán pap egyre többször találkozom olyan férfiakkal és nőkkel, akik különböző okok miatt illegalitásban élnek az EU országában. Ezek a tartózkodási engedély nélküli emberek valószínűleg minden EU országban jelen vannak, pedig nem is élhetnének itt. De mégis itt vannak. Egyházi alkalmakkor felismerhetők, elsősorban a szentségek kiszolgáltatásakor. Megindul a kapcsolat ezekkel az emberekkel, ha szociális, anyagi vagy jogi szükséghelyzetben vannak, és az egyháznál keresnek segítséget. Állami intézményeknél nem mernek jelentkezni, mert félnek az azonnali letartóztatástól és kitoloncolástól. Sokakat ért el már ez a sors.

Ebbe a csoportba tartoznak elsősorban azok, akik munkáért vándoroltak ki, de azok az emberek is, akik a szervezett emberkereskedelem áldozataivá váltak. Számos, illegalitásban élő keresztény számára fontos a vallásos, vagy a Bibliáról és esetleg más vallási szövegről való beszélgetés, ugyanúgy mint a mise vagy a közös ima lehetősége. Az imában és a misén megtapasztalható a szellemi és egyházi szabadság, a beszélgetésben az eszmecsere, ahol a napi nyomasztó gondok végre a háttérbe kerülhetnek.

Az illegalitásban élő ukránok sokszor félnek templomba menni. Abból a lehetőségéből indulnak ki, hogy a templomban, mint nyilvános helyen ellenőrizhetik a papírjaikat. Ilyen esetek Olaszországban és Csehországban előfordultak már, de ennek ellenére ennek igen kicsi a valószínűsége. A bűnüldözési szervek visszafogottsága részben azon alapszik, hogy céljuk a nemzetközileg szervezett bűnözés leküzdése (ember- és árucsempészet, bűnbandák) és nem bizonyos, tartózkodási engedély nélküli személyek megkeresése.

Az illegalitásban élő emberekkel kapcsolatos lelkipásztori munka másik fontos pontja a szociális tanácsadás, ami időközben az egyházi munka lényeges és alapvető részévé vált. Hol kaphatnak szállást, hol találnak munkát, hogyan juthatnak gyógyszerhez? Sokszor az a feladat, hogy az érintett és a munkaadó, illetve a hatóság közötti konfliktushelyzetben közvetítsen. Arról van szó, hogy ezeket az embereket biztatni kell, de adott esetben nyíltan ki kell mondani, és meg kell indokolni magatartásuk kritikáját a hatósággal szemben.

Az illegalitásban élő emberekkel kapcsolatos szociális munkát még mindig nagy bizonytalanság övezi. Jogi végzettség nélküli lelkipásztorok érthető módon félnek, hogy tanácsaikkal ők maguk lépik át a legalitás küszöbét, és így az állam ellen vétnek. A bizonytalanság abból is ered, hogy ez a feladatkör az Európában működő régi ukrán plébániáknak is viszonylag új dolog.

Szociális kérdésekben ezért nagyon fontos az együttműködés az egyházi segély-, valamint a jóléti, illetve menekült-szervezetekkel (pl. Karitás, Vöröskereszt, ENSZ). Ezen szervezetek munkatársainak nagy gyakorlatuk van az illegalitásban élők szociális segítésében. A szociális gondozók szövetsége 1999 áprilisában nyomatékosan kijelentette, hogy ők szükségben lévő embereknek ajánlják fel a segítségüket, „nemre, származásra, vallási hovatartozásra vagy tartózkodási formára való tekintet nélkül”. Az ukrán plébániák szociális munkája ezért gyakran csak abból áll, hogy közvetítenek ezen szervezetek felé, de ez is egy fontos feladat.

2. Ehhez jön még a részben legális ukránok csoportja. Ők azok, akik menedékjogot kértek az EU országokban és különböző menedékhelyeken vannak elhelyezve (pl. Karitás

szálláson vagy a menekültek számára fenntartott állami szálláson). De ide tartoznak azok is, akik őrizetben, gyakorlatilag börtönben vannak.

Az ukrán lelkipásztorok egyre gyakrabban találják szembe magukat olyan emberekkel, akiket iratellenőrzés során vettek őrizetbe, és akikre a kitoloncolás vár. Ezekben a helyzetekben nem egy esetről van szó, hanem itt az ember áll a probléma középpontjában. A kitoloncolás árnyékában élő embertársunkat – nemcsak azt, aki keresztény – szeretnénk emberileg és lelkileg támogatni, ebben az egzisztenciális határhelyzetben kísérőjük lenni és ebben a szerencsétlen élethelyzetben segíteni neki felfedezni az emberbarát Istent. Sok esetben ez nem több egy együttlétnél, néha csak közös kitartás, túlélés az eszméletlen helyzetben, a várható kitoloncolásig.

A börtönben végzett lelkési munka a körülmények miatt természetesen teljesen más, mint a templomban. A börtönökben legtöbbször hiányzik a megfelelő emberi kapcsolat. Állampolgárságtól és nyelvtől függően a fogva tartottaknak kevés a beszélgetőtársuk, de esetenként teljesen elszigeteltek. Ehhez társul még szorongatott és feszült helyzetük, a jövőtől és a kitoloncolástól való félelem. Ez utóbbi igen nagy lelki terhet jelent, és ehhez a félelemhez kapcsolódik a bizonytalanság, hogy az EU-ban kapnak-e menedékjogot vagy sem. Ebben a helyzetben a tanácsadó, illetve a lelkipásztor jelenléte és beszédkészsége nagyon lényeges. Idegen nyelv ismerete, bizonyos tapasztalat a szociális munkában, továbbá tolmács alkalmazása gyakran nagyon fontos. Ilyen helyzetben a börtönben kíváncsok a mise megtartása és az majdnem mindig kivitelezhető. A foglyoknak gyakran van erős büntudatuk, ezért nagyon fontos, hogy legyen gyónási lehetőségük.

A börtönben sok ukrán éhségstrájkba kezd. Ebben az esetben, általában két-három hét után szabadon engedik őket. Ezek az emberek ismét nehéz helyzetbe kerülnek, és segítségre szorulnak a normális életbe való visszatéréshez. Az újbóli elfogás árnyékában nehéz ismét folyamatos és még egyre nagyobb félelemben élni és dolgozni. Gyakran csak a lelkész, elsősorban lelki segítsége révén képesek a saját emberi méltóságukban újra hinni.

3. A harmadik csoportot azok az ukrán állampolgárok képezik, akik legálisan, de csak rövid ideje tartózkodnak az EU-ban: diákok, EU polgár hozzátartozója, munkavállalási engedéllyel rendelkező munkások.

A lelkész és az egyházközségi tagok képviselik legtöbbször a státusz nélküli ukránokkal szemben az egyetlen lojális, segítő szervet. Mint egyházi tagok és mint ugyanannak a nemzetnek tagjai kezeshetnek és kezeshetnek is akarnak a tisztességességért és a korrektségért, az alapvető értékek és a törvények tiszteletben tartásáért még az illegalitásban is.

A legális és illegális státusszal rendelkező emberek élethelyzetéből adódó különbség miatt a velük kapcsolatos lelkipásztori munka kiindulási pontja is különböző. Az egyház természetesen azokat az embereket tudja könnyebben elérni, akik meghatározott helyen, szabadon élnek, de az egyház el kell, hogy érjen minden embert, aki hisz Istenben és bíz az Ő segítségében.

12 Európai Püspökkari Konferenciák Tanácsa, Új helyzetekre új válaszok. Az 1993. december 9-12. között Münchenben megrendezett ülés záródokumentuma.

13 A szerző ukrán görög katolikus pap.

Utószó

Az EU bővítésről folyó viták során az egyház újra és újra kihangsúlyozta cselekedeteinek elvét. Az 1993-ban megrendezett, a migránsok lelki vezetésével foglalkozó CCEE konferencia záródokumentumába a következőket foglalták bele: az egyháznak a kivándorlók lelki vezetésében kötelessége „értékek sorát támogatni, amelyek a bibliai szövegekben, illetve az egyház tanításán alapszanak. Ide tartozik:

- minden egyes és az összes ember elidegeníthetetlen méltósága;
- minden kultúra tiszteletben tartása;
- az idegenek elfogadása;
- a saját családdal való együttélés joga, emberhez méltó környezetben;
- a harmadik világ népeivel való szolidaritás.

Azáltal, hogy ezeket az értékeket kiemeli, az egyház a gyengék és a meghallgatást nem találó emberek ügyvédjévé válik¹².

Gondolatébresztő

Idegen voltál, és tulajdonképpen ma is az vagy (Ter 17,8; Lev 25,23; 2Kor 5,11; Zsid 11,13; 1Pt 2,11). A Biblia egy meg tapasztalást idéz, amit legszívesebben elfelejtünk: „Tudjátok milyen sorsa van az idegennek, hiszen ti is idegenek voltatok Egyiptomban” (Kiv 23,9; Kiv 20,2; Mtörv 5,6; Lev 19,34). Senki sem feledheti el, hogy honnan jött: „szeressétek az idegeneket, mert ti is idegenek voltatok Egyiptomban” (Mtörv 10,19; Mtörv 26,5). „Gondoljatok arra, hogy talán titeket is befogadott és elfogadott valaki” (Ter 19; Lk 10,29-37).

Míg más népek dicsekszenek azzal, hogy ők őslakosok, Izrael arra emlékezik, hogy Isten az Ígéret földjére vezette őket, és ezt a gondolatot viszik tovább a keresztények is: tekintsük magunkat idegennek és zarándoknak itt a földön (Zsid 11,13; 1Pt 2,11), és ezért ne ragaszkodjunk értékeinkhez és kiváltságainkhoz. A világ állandó változásán kell munkálkodnunk és hirdetnünk kell, hogy „új eget és új földet várunk, az igazságosság hazáját” (2 Pt 3,13).

Ezen túlmenően keresztényeknek mondjuk magunkat azáltal, hogy Jézus mindenhol jelen van; aki Jézust befogadta az emberek között, azt Jézus is befogadja a mennybe (Mt 7,21-23; 10,32-33...). Jézus azokat fogja befogadni, akik idegenként, jognélküliként érkeznek hozzá (Mk 2,15-22; Zsid 10,34).

Ezáltal a külföldi hasonlónak válik hozzám; olyan mint önmagam egy elfeledett része. Elie Wiesel írta: „Bárkit, aki menedéket keres, szívesen látok házámban. Ha idegen a házámban, akkor én is az leszek”.

A Biblia emlékeztet arra, hogy az idegen elsősorban saját képmásunk, ami talán zavaró, de megakadályoz minket abban, hogy saját magunkra hagyatkozzunk. Ez a másik engedi, hogy előrelépünk és találkozzunk. Ez természetesen nem lesz egyszerű és nem fog konfliktusok nélkül menni, de ez az az út, amin követnünk kell a szamaritánust és a vámost elfogadó Jézust.

Taras Chagala¹³

Megújítod a föld színét.

A tavasz teológiája

Első olvasásra talán szokatlannak tűnik az alcím: „a tavasz teológiája”. A profán és a szent, amint a fogalmak síkján összekapcsolódik, jelzi azonban azt, hogy a lét, a létezés minden területének köze van a teológiához. Isten benne van az élet egészen apró, hétköznapi történeteiben, jelenségeiben: „Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk”. (Csel 17,28) A tavasz, mint az ember életének egyik alaptapasztalata, évről évre ismétlődő élménye isten hozzánk szóló üzenetét is önmagában hordozza: rámutat a teremtő, gondviselő és szabadító munkálkodására. A tavasz teológiája most öt képben, öt téma köré csoportosítva áll előttünk.

1. Megújulás

A megújulás gondolatát, mint a tavasz egyik legfontosabb üzenetét három oldalról közelíthetjük meg. Az első gondolatkör a természet megújulása. A tavasz a téli álomból való felébredés, az élet pezsdülése. A sarjadó fű, a kibomló rügyek és virágok az élet nagyszerű, győztes erejét hirdetik. A 104. zsoltár 30. versében olvassuk: „Ha kiárasztod lelkedet, élet támad, és megújítod a föld színét.” E plasztikus képben az élet éledésének, a teremtés kontinuitásának üzenete fogalmazódik meg. A zsoltáriró hitvallásában Isten lelkének kiáradá-

sában látja az élet garanciáját. Amint a teremtéstörténetben is olvashatjuk, Isten Lelke ott lebegett az őskáosz vizei felett (1Móz 1,2): a Jelenlévő létre hívta a világot. Isten Lelké lehelt az emberbe, hogy élőlénné, Istenképű „istenszabású” teremtménnyé lehessen (1Móz 2,7). A teremtett világ, és benne az ember fennmaradása a Lélek-Jelenlét következménye. A tavasz a megújulás kézzel fogható, tapasztalható jeleivel a természet hitvallását mondja el a teremtő és megtartó Istentől, aki évről évre megújítja a föld színét. A megújulás témájának összefüggésében a mindenség megújulása a második gondolatkör. Az Ószövetség és az Újszövetség egyaránt beszél a teremtés végső megújulásáról. Az Ótestamentum prófétai igel hirdetésében kap nagy szerepet ez a teológiai téma. Ézsaiás/Izajás próféta könyvének 65. és 66. fejezetében olvashatunk arról, hogy JHVVH megígéri a világ újjáteremtését: „Én új eget és új földet teremtek, a régre nem is emlékeznek, senkinek sem jut eszébe. Ezért örvendjétek és vigadjatok mindörökké annak, amit teremtek.” (Ézs/Iz 65,17-18) Az eszhatologikus megújulásban a boldog jövőendő ígérete teljessé válik. Ez a végső megújulás végérvényes lesz: „Mert ahogyan megmarad az új ég és az új föld, amelyet én alkotok – így szól az Úr – ugyanúgy megmaradnak utódaitok és a nevetek is.” (Ézs/Iz 66,22) „Meglátjátok és örül a szívetek, testetek is virul, mint a fű.” (65,14) Az Újszövetségben a

Jelenések könyve szólaltatja meg a világ végső újjáteremtésének gondolatát. Aki az Alfa, ugyanaz az Omega is: a Teremtő és Újjáteremtő Isten áll a világ létezésének kezdetén és a végén is. Isten az utolsó ítélet után megújítja a világot: új eget és új földet teremt, a régiek elmúlnak. (Jel 21,1-7) Érdekes megfigyelnünk, hogy a Jelenések könyvében szinte szóról szóra ugyanazok a gondolatok, fogalmak fordulnak elő, mint Mózes első könyvének teremtéstörténetében. Az ég és föld, az élet fája, az élet vize (amelyet az édenkert négy folyója jelenít meg), a világosság, mint a teremtés első aktusa, a végső újjáteremtéskor is megjelenik: „Napra nincs szüksége a városnak, sem holdra, mert az Isten dicsősége világosította meg” (Jel 21,23) A nagy megújulás a teremtés célba érkezését, a megváltás művének befejeződését jelenti. Végül a harmadik gondolatkör: az ember megújulása Jézus Krisztusban. A tavasz, amely az éledés, a pezsdülés időszaka a teremtett világban, az ember számára is az új erő, az életújulás lehetőségét hozza. A méregtelenítő böjti kúrák az emberi szervezet regenerálódásán, a testi felfrissülésen túlmenően hatással vannak az ember lelki-szellemi életére. A böjti út a megtisztulás, lelki megújulás lehetőségét hozza. Ez által érkezhetsz el az ember húsvét örömeinek elementáris tapasztalatához. A népszokások is tükrözik ezt: a húsvét hajnali mosakodás (szem- és kézmosás) a falu kútjánál azt a jelképes üzenetet hordozza, hogy az ember húsvéti szemmel, megújultan ünnepelje a feltámadást. Az ember megújulása Jézus Krisztusban az újjászületés, megtérés lelki élményével, tapasztalatával kapcsolódik össze. Személyes életünk célba érkezése Jézusban annak felismerését hozza, hogy „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.” (Gal 2,20) A megújulás Jézus bennünk való életének következménye, velejárója. Luther szerint a keresztyén embernek naponként szüksége van megtérésre, – azaz visszatérésre Isten szeretetébe –, és Istennek ez a megújító kegyelme mindennapi tapasztalattá lesz, erőforrássá, biztos reménységgé. R. Bohren szerint az újjászületés átmenet a prózából a poézisbe. Az ember megújulása belső szépséget, tavaszt jelent – a természet tavaszának tükröződését a lélekben. Egy gyönyörű húsvéti ének így vall erről: „Krisztus, virágunk, szép termő águnk, feltámadt Krisztus, vigadjunk, bűnből, halálból támadjunk!” Húsvét teológiájában a keresztfát, mint az élettelen gerendából alkotott halál-jel, amelyen megfeszített az élet, a feltámadás valóságában élet-fává válik. Az újraéledő, győztes Élet nagy szimbólumává. A keresztfát kirügyezik, szép, termő ággá válik: élethordozóvá az ember életében.

2. Szél – lélek

Tavaszi szél vizet áraszt. Metszően élesen fújnak a böjti szelek. A szél az élet mozgása. Útja titokzatos, nem tudjuk, honnan jön és hová tart. Változik iránya, erőssége. A magyar nyelvben sok szavunk van a szél egyes fokozatainak megjelölésére: szellő, fuvallat, légmozgás, szellőkés, szélvihar, szél-roham, förgeteg. Sokféle arca van: gyengéd és harcias, gyógyít és pusztít, tisztít és frissít, életet hoz és halált. A héber szó: ruach egyaránt jelenti a szél és a lélek fogalmait. Isten Lelke a teremtéskor ott lebeg, „fúj” a vizek felett. Majd Isten Lelkét adja az embernek, és szellős alkonyatkor járkal az édenkertben (1Móz 3,8). 1Kir 19 szerint Isten a lágy szellő-

ben van jelen Illés próféta számára: nem a vad szélvihar, a tűz, hanem a csendes fuvallat rejti őt. Ha odafigyelünk a „akkor a szeleken jár, azokat teszi követeivé, amint azt a 104. zsoltár 3. és 4. versében olvashatjuk. Az Újszövetség szóhasználatában a pneuma szó szintén a szelet és a Lélek jelenlétét is jelöli. Isten tavaszi ereje a feltámadás életet hozó, frissítő, tisztító szele, amely végigsöpört a világon. Azonban nem pusztulást, hanem életet, lendületet, újulást, felüdülést hozott. „Lélek-zethez” juttatta a halálra vált embert: azóta ezt a friss életerőt lélegezhetjük be. Krisztus a Szentlélek ereje által munkálkodik a világban az első pünkösöd óta. Tisztít: kisöpri a rosszat, a régít, szellőztet, és életszagúvá teszi a világot. Teremt: Lelkét leheli belénk, hogy élet és újulás történjen az emberszívekben. Lelkesít: Lélek-jelenlétet ajándékozik, hogy benne találjuk meg minden örömeinket. „Illattal terhes szél dalol, világok titkán áthatol, hozzád hajol, s így biztat: nincs, mit félni már, meghalt végleg minden halál! S a szélben az élet győzeleméneke száll.”

2. Fény

A fény hullám és részecske természetű egyben: titokzatos valóság. Még nem sikerült megfejteti a titkait. Az azonban érdekes, hogy az ember a nagy időt és a nagy távolságot is a fénnel méri: fényévekkel fejezi ki, ami számára már az elérhetetlent, a megközelíthetetlen valóságot jelenti. A nap energiája az egyetlen erő, amely képes legyőzni a gravitációt. Növények sarjadnak, és dacolva a föld vonzásával, felfelé, a nap felé törnek. A napfény a mélyből, rejtett mag-életükből a magasba hívja őket. Ez a fény számukra energiává, táplálékká, erővé alakul át. A nap újra és újra az élet csodáját hozza elő. Áprily így vall a fényről: „Most gyűjtsd a fényt. / Magas hegyekre menj, / hol kékebb és ragyogóbb a menny. / A lelket csürrészelességre tárd, / és kéve-számba szedd a

napsugárt!” A tavasz ereje a fény. A tél sötétjét váltja fel erős ragyogásával, az élet üzenetével. A nap a kegyelem jelképe: Isten szimbóluma. Az ókori emberek Egyiptomban, Mezopotámiában, szerte a világon istenként tisztelték a napkorongot. Az Ószövetség teremtőműnyként tekint a napra, de sokszor hasonlítja Istent az éltető fényhez: „Nap és pajzs az Úr!” (Zsolt 84,12) Isten úgy veszi magára a világosságot, mint egy köpenyt (Zsolt 104,2). A teremtés első napján létrehívta Isten a világosságot, és látta, hogy az jó. Isten éltető fénye és melegsége a teremtett világ számára megtapasztalható valóság. Ahogyan a fény életet sarjaszt, ugyanúgy Isten jelenléte is életet hoz. Az ember az ő kegyelmének napjára tekint: a világ világosságára. Krisztus úgy mutatkozik be, hogy ő ez a világosság. (Jn 8,12) Ugyanakkor azt is mondja: Ti vagytok a világ világossága! (Mt 4,14) Az ember küldetése, hogy fényhozóvá, életet hirdetővé váljon. Ez méltóságunk és elkötelezettségünk. A külső fényből, Krisztus ránk ragyogó tekintetéből belső fény születhet, amely továbbsugárzik az embervilágban. „Isten ugyanis, aki ezt mondta: ‘sötétségből világosság ragyogjon föl’, ő gyújtott világosságot a szívünkben, hogy felragyogjon előttünk Isten dicsőségének ismerete Krisztus arcán.” (2Kor 4,6) Húsvét hajnalának üzenete ezt jelenti: a dolgok halotti csöndje fölött megcsillan a fény, Isten világossága felragyogott a Feltámadott Krisztus arcán, és legyőzte a kriptá sötétjét. Ezért vallhatja mindenki húsvét után: nincs szebb a nap alatt, mint a nap alatt lenni: Krisztus ragyogásában.

3. Szépség

Ez a gondolat kivétel nélkül mindenkinek eszébe jut tavasszal. Önkéntelenül is rácsodálkozunk a természet díszes öltözetére, és rádöbbenünk arra is, hogy a szépség önmagában vett jó: nincs más célja ennél. Kahlil Gibran írja: „Azért

élünk, hogy a szépséget felfedezzük. Minden egyéb csak a várakozás egy formája. Amikor a szépségről énekel, lehetsz bár egyedül a sivatag szívében, meghallgatásra találsz.” (A Próféta) A szépség Isten ujjlenyomata, evilági örökkévalóság. Betekintés az „odaát” nagyszerűségébe. Karl Barth, a nagy teológus ki merete jelteni ezt az egyszerűségében merész mondatot: „Isten szép”. Ez a „szép” nem átmeneti esztétikai élmény, múlandó dísz, hanem Isten lényege. Zelt Zoltán pedig így ír egy versében: „Erdőt, hegyet, tengert, folyót, kék cinkét, csecsemőt, ha láttam; / lelkem csak mondogatta: milyen szép az Isten!” Ezt a szépet tükrözi vissza törekénységében, múlandóságában a teremtett világ és benne az ember is. Minden szép, amire szeretettel nézünk: alapvető emberi tapasztalatunk ez. Akit, amit szeretünk, mindaz széppé lesz a szemünkben. És így válhatunk szeretetünkkel mások számára is széppé. Egyik legnagyobb kalandunk itt a földön a szépség felfedezése: hiszen, mindaz, amiben megtanuljuk meglátni ezt a szépet, az jóvá, igazzá válik. És általa Isten valóságára csodálkozhatunk rá. A teremtés eszhatologikus szépségét gyönyörűen írja le a Jelenések könyvének 21. és 22. fejezete. János, amikor az új Jeruzsálem kristályfényű ragyogásáról, a 12 gyöngykapuról, a színarany utcákról, a folyton termő élet fájáról beszél, amely az élet vizének folyójánál áll, a végső szépséget kísérli meg töredékes emberi szavakkal kifejezni. 4. Örömmünnepe: Isten ünnepivé akarja tenni az ember életét. Minden szépség, fény lényegében ezt üzeni: ünnep van! Ünneppé lehet egy egyszerű rácsodálkozás a tavaszra, egy találkozás öröme, egy pillanat, amelyben váratlanul megérezem létezésem értelmét. Az ünnep a hétköznapi megsejtelése, az élet felemelése. Az ünnepben találkozunk Isten világa az emberével. És az a legnagyobb ünnep, amikor nem csupán vallási rítusokban, hanem az ember szívében is létrejön a Találkozás. Az örök, az időtlen betör az időlegesbe: megváltozott „léttálapotot” teremt, és az öröm valóságát hozza el. JelenLétet, a pillanat ünnepét, erejét ajándékozza az ember számára. És mindebben a Közösség: Isten és ember világának összekapcsolódása teremődik meg. Húsvét ünnepe a zsidóságban gyökerezik. Eredetileg mezőgazdasági ünnep volt, az állatokat ekkor hajtották ki a legelőre. Az újkezdés lehetőségét, a tavasz kezdetét ünnepelték. Az Egyiptomból való kivonulás, a megszabadulás tapasztalata ezt az ősi ünnepet még inkább az élet ünnepévé tette. A kereszténység erre az alapra épített, amikor a húsvétban a szabadulás, az élet, az új kezdet nagy örömmünnepét látta meg, amely Jézus halála és feltámadása által köszöntött az emberre. Athanasius mondta egyszer, hogy a feltámadott Krisztus az ember életét vég nélküli örömmünneppé teszi. Az ünnep pedig ezt is jelenti: részvétel Isten örömeiben. Az örömmünnepe a tavasz teológiájában az utolsó gondolat. Magába foglalja a megújulást, a szél-Lélek frissítő, lelkesítő valóságát, a fény csodáját és a szépség üzenetét. Tavasz: Isten örömmünnepe. Mindannyiunk számára megélhető, továbbadható ünnep, amely az Életről tanúskodik.

„Óh, Tavasz, óh, Húsvét, / Emberek ősi biztatója, Csak azt szórd szét köztünk: / Állandó a tavaszi óra / S ilyen marad./Krisztus támad és eszmél, / Odúkat és kriptákat pattant./Van-e gyönyörűbb ennél?” (Ady Endre: A szép húsvét)

Varga Gyöngyi

Leiki naplóm a Caminon

(Zarándoklat Santiago de Compostellába, 2002)

Compostellai katedrális

Igen, lusta is vagyok, néha kényelmes, meg különben is, minek törjem magam? A dolgok úgyis haladnak előre, anélkül, hogy különösebben pedáloznék. És éppen én? De azért tavaly, amikor a 68 éves barátnőmnek a nyugat-európai Mária-jelenések és neves zarándokhelyek meglátogatásáról, meséltem a spanyolországi Santiago de Compostella említésekor felvillanyozódott, és kérte, hogy szerezzek be minden információt az oda történő gyalogzarándoklatról (a francia határtól 732 km), mert ezt nekünk kettőnknek meg kell tennünk! Hiszen erre vágyik már 10 éve. Látott ugyanis egy dokumentumfilmet, amely azóta sem hagyja nyugodni. Ha az embernek van lelkiismerete és az élete során, ilyen-olyan okból, súlyos bűnt követ el, ez így szokott lenni. Hiába megy el a templomba meggyónni azt – bízva Isten megbocsátó szeretetében –, valahogy mégis, még itt a földön törleszteni akar; vagy vezetelní?!

A dr. Antalóczi Lajos atya által összeállított könyv – *Jelenések, üzenetek és a jövő* (Kisboldogasszony Plébánia, Eger, 2000) – a bevezetőjében 50 oldalon keresztül szól és figyelmeztet a bűnről és annak következményeiről. A 82 éves lelkipásztor idézve pedig mondhatom, hogy „a fickó” nagyon intelligens! A gonosznak sikerült ugyanis elhitetnie a

„Vezeklés minden ami nehéz, ami terhes és fájdalmas, amit saját lustaságunk és kényelmünk ellenére is véghezviszünk.”

Assisi Szent Ferenc

világgal, hogy a „modern családtervezés” az nem bűn. A bűnelkövetés sokunkat érint. Mert még a megszületett gyerekek nevelése terén elkövetett bármilyen mulasztás is bűn. Csak merjük-e felvállalni?

Zarándoklatunkat a magyarországi el nem fogadott magzatokért és azok szüleiért ajánlottuk fel.

A 2001-es Zarándokok Kalendáriumát a polcra leemelve döbbenetesen találok rá a minket érintő zarándoklat részletes leírására. Ez nem véletlen. Majd ugyancsak erről a zarándoklatról találok Czellár Katalin művészettörténész 2000-ben kiadott könyvét: *A Szent Jakab út* (a mi útszakaszunkat illető részt később magunkkal vittük). Ennek a két forrásnak a felhasználásával tudunk felkészülni és tudom elmondani a zarándoklat eredetét és hagyományait, amelyekből idézek. Időközben pedig a horvát származású édesanyám szentképei között találok egy régi Szent Jakab képet és a következő horvát imát: „*Ó, Szent Jakab. Szent János és Szent Pál mellett a legkedvesebb követője Isteni Megváltónknak. Könyörögj ki a Mindenhatónál, töltsön el erővel, hogy az életben Őt hűen szolgáljam és halálomban Veled együtt örökké láthassam. Amen.*”

A zarándoklat története

(Czellár Katalin: *A Szent Jakab út*, 14-16. old.)

„Az idősebb Jakab apostol, mint ismeretes, Szent János evangélista bátyja volt és Jézus legelső tanítványai közé tartozott. Több legendával is kapcsolódik Hispánia legnyugatibb területéhez, Galíciához. Az egyik szerint az apostol évekig hirdette az igét és térítette az embereket ezen a vidéken, majd visszatért Jeruzsálembe, ahol megtérítette Hermogenezs varázslót. Ezért a zsidó főpap bevádolta Heródes Agrippának, aki az apostolt Kr.u. 44-ben lefejeztette. Heródes megtiltotta, hogy Jakabot eltemessék, tanítványai azonban az éjszaka leple alatt elvitték a holttestet és a tengerparton egy útra készen álló bárkába helyezték. A bárkát a szelek Hispánia óceáni partjaira repítették (más változat szerint egy angyal kormányozta oda), ahol is az Ulla folyó torkolatában, Iria Fla-via – Galícia akkori fővárosa – kikötőjében (ma Padrón) megfeneklett egy kőoszlop mellett.

Kétféle változat létezik az apostol eltemetésével kapcsolatban is. Az egyik szerint már a bárkába úgy helyezték el a holttestet, hogy fehér márvány szarkofágban feküdt, s amikor

Galíciában földet ért, a folyó melletti régi temetőben helyezték örök nyugalomra ottani tanítványai. A temető neve latinul compostum, innen jött volna később a Compostella név. A másik változat szerint, amikor a bárka Hispánia partjánál megfeneklett, egy kődarab magától szarkofággá formálódott s befogadta az apostol testét. Tanítványai Galícia pogány királynőjétől kértek igavonó állatokat, hogy a nehéz koporsót a temetőbe vigyék. A királynő vad bikákat adott nekik, amelyek azonban a kereszt jelére szelíd borjakká váltak. A királynő ezt látva kereszténnyé lett, s az apostolt méltóképpen eltemettette.

Szent Jakab sírjának helye a következő századokban feledésbe merült. A 9. század elején történt újrafelfedezéséhez is több legenda fűződik. Az egyik változat szerint egy Pelagius nevű jámbor remete természetfeletti fényt látott a sír fölött, a másik szerint egy csillag mutatta meg, hol található az apostol sírja. Ez utóbbiból következne Compostella neve: Campus stellae, vagyis a csillag mezeje. De azt is beszélték, hogy Nagy Károlynak megjelent álmában Szent Jakab s neki mutatta meg a sírházhoz vezető utat.

A felfedezett sír fölé hamarosan kis szentély épült s a 9. század végére már nagy templom állt az apostol nyugvóhelye fölött. Az ásatások tanúsága szerint valóban keresztény nekropolisz volt egykor azon a helyen, ahol ma Santiago székes-egyháza áll, sőt egy nagyméretű síremlék maradványai is előkerültek.

A sír megtalálása és a templom felépülte után Compostella jelentősége gyorsan növekedett. A 10-15. században Jeruzsálemmel és Rómával együtt a keresztény világ legfontosabb zarándokhelye volt, hívők ezrei látogatták.

Az első ismert külföldi zarándok – Godescalc, Le Puy püspöke – 951-ben érkezett Santiago de Compostellába. 980-ig még viszonylag biztonságos volt az út Hispánián keresztül, ekkor azonban megkezdődtek a mórok észak felé vezetett hadjáratai al-Manszúr vezérlete alatt. Évente végigpusztították a keresztény területeket, s 997-ben Compostellát is lerombolták. Hamarosan ismét felülkerekedett azonban a reconquista, az arabok elleni küzdelem, s helyreállt a zarándokút biztonsága. A mór hódítók ellen elért sikereket a keresztények már 844-től, a Clavijo melletti csatában kivívott győzelemtől, Szent Jakab segítségének tulajdonították, aki később is több ütközetben megjelent, hogy bátorítsa a spanyolokat. Az apostol ezzel harcos szent is lett, a „mórölő” – Matamoros – melléknévvel, akit lóháton, karddal a kezében ábrázoltak, ellentétben a szelíd zarándokokkal, akit zarándoköltözetben, zarándokbottal és kagylóval jelenítettek meg a képzőművészeti alkotásokon.”

Zarándokok kalendárium (2001 Hungarocleró Kerekes, 30., 40., 42-43.old.)

„Santiago de Compostella jelentős szerepet játszott a Nyugat szellemi egységének, az Európa-gondolatnak ápolásában. A compostellai zarándokoknak bejáratott útvonalai voltak. Ezek mentén Jakab apostol (az idősebb Jakabról, az evangélium szerint János testvéréről van szó, akiknek atyját Zebedeusnak hívták) tiszteletére szentelt zarándokházak, kolostorok, templomok várták a jámbor utasokat. Magyarországról

is sokan elzarándokoltak Santiago de Compostellába. Rend szerint a Passau – Aachen – Párizs – Tours – Pamplona útvonalat, azaz a „francia utat” követték.”

„A compostellai zarándoklat évszázadokon át tartó népszerűsége miatt érthető, hogy Szent Jakabot tartották a zarándokok védőszentjének. Santiago de Compostella népszerűsége a XII-XVI. századokban érte el csúcspontját. Attól kezdve azután az egyes országok Mária-kegyhelyeinek látogatottsága kezdett növekedni.”

„Santiago de Compostella óvárosát 1985-ben felvették az ún. világörökségbe, mint az ember alkotó géniuszának kimagasló megnyilvánulását. Az egész emberiség kultúrájának fontos állomása az építészet és a várostervezés fejlődése szempontjából s közvetlenül kapcsolatos olyan hagyományokkal és a keresztény hittel, amelyek egyetemes értéket képviselnek. A 46 templom és 114 torony városát a román, gótikus és barokk stílusú épületek a világ egyik legszebb városrészévé avatják.

A francia-spanyol határtól Compostelláig vezető zarándokutat is felvették a világörökségbe, ugyanolyan indokok alapján, mint Compostella óvárosát. Az Európa Tanács első ízben ezt az útvonalat választotta 'Európa Kulturális Fővárosának'. A 732 km-es út mentén 1800 történelmi jelentőségű egyházi és világi épület található.”

Felkészülés az útra

Mindkét könyv megemlíti az elmúlt évezred neves nemzetközi és magyar zarándokait egyaránt. Többek között, a hagyomány szerint, Assisi Szent Ferencet, különböző uralkodókat és a magyar zarándokokat.

Santiago de Compostella életében az számít szent évnek ha július 25-e, Szent Jakab lefejezésének napja, vasárnapra esik. Ez legközelebb 2004-ben lesz.

A könyvek azonban gyakorlatias tanácsokkal nem szolgálnak. Így valamit még hozzá kell tennünk, keresnünk kell egy kézzel fogható személyt, aki már birtokában van a hönőhajtott Compostellának – a zarándoklat sikeres megtételét

igazoló díszes, latin, névre szóló okmánynak – és hasznos tanácsokkal ellát-e.

Hónapokba telt, amíg találtunk egy pesti fiatalembert, aki, mély vallási meggyőződésből egy, évvel azelőtt, 850 km-es szakaszon, zárandokolt el Santiagóba. Kérésünkre, hogy készítsen fel minket, és lásson el minden információval a zárandoklatot illetően, Sanyi az utolsó percig a legnagyobb készséggel mindent megtett és biztatott. Sőt mi több, még edzőprogrammal is ellátott. Jómagam is már elég régen voltam fiatal.

A hónapok teltek; mi állandó munkamegbeszélésben voltunk és lázasan tervezgettünk, bár én néha feltettem a kérdést, hogy vajon tényleg képesek vagyunk-e egy ilyen – számomra elég merésznek tűnő – vállalkozásra? Szeptembertől elsőcsütörtöki kilenceddel készültem a zárandoklat sikeres véghezvitelére. Barátnőm hajthatatlan volt egészen karácsonyig, amikor már szembesülnie kellett a szomorú ténnyel: az útra most nem vállalkozhat. Mi legyen most velem? Vannak történések, amik soha nem véletlenek. Dóri, egy hasonló korú szomszédasszony-barátnőm, amikor tudomást szerzett a tervünkről, gondolkodás nélkül kérte, hogy velünk tartsanak. Így maradtunk mi ketten az ötlet és a vágy kivitelezői és végrehajtói. Most már az 52 napos távollét, és ebben a 40 napos gyaloglás után elmondhatom, hogy több mint 800 km-t tettünk meg. Még nekünk is elég hihetetlen, mire képes az ember Isten segítségével.

De próbáljak időrendben haladni. Januártól már naptárba kezdtük gyűjteni a megtett kilométerek számát. Egész tempósan összejött. Már listát is kezdtem összeállítani a legszükségesebb ruhadarabokról és eszközökről, szinte patikamérleggel súlyozva, mi jöhet, mi a legkönnyebb és a célnak a legmegfelelőbb: pl. a fogkefe nyele levágva. El lehet képzelni. A bermudát már ősszel megvettem.

A kérdés most is ott munkált bennem: vajon ez az Isten akarata is? Meg kell-e tennem ezt a nagy anyagi és fizikai erőfeszítést? És ez foglalkoztatott egészen március 16-ig, amikor is a szökefalvi zárandoklatról hazaérve, hajnali ötkor, a következő bibliai idézetet húzom a vezetőnk kezéből: „Az Úr teszi szilárdá az ember lépteit” (Zsolt. 37,23). Napra pontosan, egy évvel azelőtt pattant ki a közös zárandoklat terve. Nincsenek véletlenek, ismétlem. Most már nyugodt lehetek, ez az Isten szándéka életemben. Csak merjek nekifutni!

Vettem egy indiai pamut ruhát, amiben a célbaérkezést kellőképpen megünnepelek, és egy szintén indiai bőszárú pamut hosszú nadrágot, ami később a délutáni városnéző kimenő kimonóm lett. Fehérnemű egy, max. kettő. Két alsó blúz, egy rövidujjú és egy hosszúujjú. Mind vékony, pamut, természetes anyag, jól mosható, könnyen szárad. Hajnalban, ha a mellkasom fázik, egy-két papírzsebkendőt vagy szalvétát teszek a blúzok alá; nagyon jól melegít és nem vagyok túlöltözve. És mégis, már a második gyalogos napon 2,20 kg-os csomag indult haza a bakancscsal, gumipapuccsal stb. Egy kis, meleg kardigánt tartottam meg és természetesen nálam az újonnan vásárolt angyalos, címeres selyem magyar zászló. Majd Compostellában kibontom.

A zárandoklathoz elengedhetetlenül szükséges botot Dóri még itthon faragta meg a kertjéből származó nyírfágából, ami nagyon jól sikerült. A csúcsára kis nemzeti színű szalagot kötöttem. A bot nélkül többször elestem volna. A fehér, ultraibolyaszűrő vászonkalapot is Dóri szerezte. A Compostellába tartó

zárandokok jelképét, a fésűs kagylót, már egy évvel korábban megvettem a Katedrális melletti kegytárgyboltban. Így már teljes, hiteles zárandokkülsőt ölthettünk magunkra.

A közel kéthónapi távollétre is nagyon összeszedetten fel kellett készülni. Dóri a népes baromfiudvarát a 20 éves lányára bízta. Nálam a kertben, mint máskor, most is gyerekkori barátnőm vállalta fel a helyettesítésem a kutyáim legnagyobb öröme.

Még indulás előtt körlevéllel fordultam a tavalyi zárandoktestvérekhez imát kérve a zárandoklat minél sikeresebb megtételéért. Ugyanerről a családuink és teljes környezetünk is biztosított. Papjaink megáldottak minket és mi Isten hírével útnak indulhattunk.

Az indulás

Június 14-én, egy pénteki napon, 20 perc késéssel, buszunk elindult a Hősök teréről Barcelona irányába, hogy majd onnan vonattal és busszal megérkezzünk a Pireneusokba, Roncesvallesbe, a tényleges gyalogzárandoklatunk kiindulópontjára. (Mindez négy napba telt.) Az emeletes autóbuszon mi fent kaptunk helyet, ami barátnőmnek, Dórinak, nemigen tetszett. És mégis vállalkozott az útra. A repülőjegy háromszor annyiba kerül. Jót nevetünk, amikor mind a ketten egyforma kis unicumos üveget veszünk elő a szerencsés indulás megünneplésére. Buszunk az Alpokon keresztül gyönyörű tájakon kanyarog.

A pénteki felajánlásunkban 3 órakor elimádkoztuk Szent Brigitta „A boldogság titka” imafüzetét, amit Jézus mondott neki Rómában, a Szent Pál templomban. Este kilenckor a Szentatyáért mondtunk egy tized rózsafüzért és itt az első csoda: a végén a tv-ből felhangzott az Ave Maria. Csak ez és semmi más. Dicsőség az Úrnak! Szép nyári nappal kezdődött a zárandoklatunk, egy kellemes buszos társasággal. Az éjszakát a busz padlóján töltöttem; Dóri az ülésen tört össze. Aki nem tudott aludni, az gyönyörködhetett a fényesen kivilágított városokban és templomtornyokban.

Másnap a buszon egy kedves miskolci asszony érdeklődött a zárandoklat iránt. Még a címünket is elkérte. Este ő is észrevette, hogy az ima végeztével egyidőben hangzott fel az ének. 12 óra tájban érkezünk meg Calellába, Barcelonától 40-50 km-re. Csodás siestát tartottunk a tengerparton. Fürdés majd a Földközi tengerben, a nézelődés során megállapítom, hogy sok az alacsony spanyol. Mivel más választásunk nem volt, így elindultunk Barcelonába, ahol Isten újabb meglepetéseket tartogatott számunkra.

Szobafoglalásért az információhoz fordultunk. Hosszas tanakodás, mivel a szoba kevés és drága. Dóri beszél kicsit spanyolul, én angolul beszélek, így a nyelvi nehézségeket valahogy mindig áthidaljuk. Egy másik ügyintéző jön hozzánk, aki két szó után felkiált, hogy: „csak nem magyarok?” Most már végképp nincs nyelvi nehézség! Már fél éve kint dolgozik, de mi vagyunk az első ügyfelei. Zsófi nagyon készséges volt és rettentően örült. Hát még mi! A magyarázata alapján a szállodát könnyen megtaláltuk. Mégsem kellett tehát a pályaudvaron éjszakáznunk.

88 euró egy kétágyas szoba, főzési lehetőséggel, egy három csillagos szállodában. (Kényelmes, csak valahol a

szomszédban kamaszok üvöltenek egész éjszaka, de itt úgy látszik ez szokványos, mivel már a múlt évben is megéltém ezt az akkori zárándoklat során.)

Dóri javaslatára esti misét kerestünk. Mindegy, hogy este negyed kilenc, a hotel melletti templomban éppen kezdődik a szentmise. A csoda folytatódik.

A mi, zárándoklásra alkalmas öltözékünk itt, Barcelonában kirí a sok divatos közül. Feltételezem, ezt volt az oka, hogy egy férfi feltűnően szemügyre vett mindkettőnket. A templomból kijöve elindultunk megkeresni a pályaudvart, a kora reggeli induláshoz. Ez egyébként – már így utólag elmondhatom – utunk során szokványos képletté vált: a másnapi előfelderítés. Már a szomszéd utcában jártunk, amikor mellettünk jött az egyik templomi felolvasó asszony. Első szóra készségesen elkísért a pályaudvarra, minden információt megszerzett, de sajnos a jegyet ennek ellenére sem tudtuk előre megvenni. Hazafelé egy házfalon igen szép Szent Rókus mozaikképben gyönyörködtünk.

Barcelonától Pamplonáig

A másnapi öt és fél órás Barcelona-Pamplona vonatunkért közel 28 eurót fizetünk. Az első állomáson egy idősebb házaspár száll fel. Amikor elhelyezkednek, az asszony keresztet vet és szó nélkül, kézenfogva utaznak egy jó darabig. Milyen szép! Egy másik, korosabb útitársunknak két lakása van: egyik Barcelonában, a másik Burgosban. Mivel Barcelona nyáron igen forró, három hónapot a 850 m magasságon lévő Burgosban tölt a családjával, ahol fellelegezhetnek. Ők. (De nem mi, amikor, hetekkel később, ázottan megérkezve Burgosba, csak vacogni tudtunk a 9-11 fokos városban. Mindenki kabátban, én meg alig tartottam magamnál meleg ruhát. De ne vágják a dolgok elé.) Még mesélt a július 17-i bikafuttatásról, hogy ez micsoda élmény a spanyoloknak. Szerencsére mi már akkor messze kell, hogy legyünk.

A vonaton fejhallgatót kaptunk ajándékba, hogy hallgathassuk a zenét, majd a krimi tv-filmet. Ezt kihagyjuk az életünkből. Nekem a klíma túl erős. A vasút mentén több méteres, különböző színű leanderek pompáznak. Egy szép, ifjú szerelmespár csak egymással van elfoglalva. De amikor a lány felteszi a szemközti ülésre a lábát cipővel és a fiú az orrában matat, az nagyon idegesítő. Nem szólok. Aztán levette a lábát, én meg az ülést letakarítom. A lány észrevette magát. Mielőtt megkínálhattam volna cukorkával, leszálltak. A lány mosolyogva köszönt el, a fiú sehogy.

Már itt szembetűnő, hogy milyen gondosan tervezett a gazdaságok locsolása, benne a szépen ültetett kiserdővel.

Ahogy közeledünk Pamplonához, egyre inkább érezzük a zárándoklat kezdetét. A csomagunk még nehéz. És a hegyetőkön szorgalmasan forognak az áramot fejlesztő szélerőművek.

Pamplona

A vonatról leszállva gyalog indulunk megkeresni a zárándokszállást az aszfaltra, az oszlopokra, a házfalakra felfestett

sárga nyílak segítségével fenn a hegytetőn, az óvárosban. Itt találkozunk első ízben a zárándokok tájékozódását segítő szép zárándokkereszttel, ami a Caminot végigkíséri. A tenyerünkön a bőr egyre puhább, ez a kertimunka hiánya. Most majd a lábunk! (Bár utólag elmondhatom, hogy a bot is okozott bőrkeményedést a tenyeremen.) A Sanyi által javasolt időben, 2 óra tájban érkezünk a szállásra és még jut nekünk a 20 férőhelyből. Fél órával később már megtelt. Jó tanulság.

Bejegyeznék minket mint hivatalos zárándokokat, útlevelemmel, azaz credencial-lal látnak el (az ára 1 euró). Ez csodálatos. Mi ezt később leegyszerűsítjük kredencnek, amibe bevezetik a személyes adatainkat, továbbá, hogy gyalog zárándokolunk, és nem biciklivel, vagy lóháton. Az egymást követő állomásokon, neves helyeken igyekszünk mindenhol bélyegeztetni, mert a bélyegzők különböznek, és egyik szebb, mint a másik. A hosszú gyaloglás során nekünk három kredenc betelt.

A szállásra érkező zárándokok a fáradtságtól és a forróságtól az ágyra zuhanva alszanak. Mi is ilyenek leszünk? Elindulunk a városba. Gyönyörködünk a tágas parkokban, a várakba helyezett kis állatkertben, majd árnyékban, egy padon alszunk. Később a San Saturnino (Szent Szaturnusz) templomban több fényképet készítünk. Az utazást és átállást Dóri kicsit nehezebben viselte, aluszékony volt.

Misére a Szent Miklós templomban kötünk ki, ahol a pap remek szentbeszédet mondhatott. Annyira magával ragadó,

Pamplona

temperamentumos volt. A templomot teljesen betöltötte a zengő hangja. Mindenhol csodálatosak az előénekes és felolvasó középkorú, elegánsan öltözött asszonyok, akik az egész szentmisének lendületet adnak. Meglátszik, hogy itt az „átkos” nem tudta évtizedeken keresztül eltávolítani az embereket az egyháztól.

“(Az események sűrűsödnek, az erőnk fogy. Két nap múlva kezdek csak újra írni.) Vasárnap este van, csak nagy nehezen találtunk olyan éttermet, ahol hajlandók voltak salátástálat hozni vacsorára. De ez kárpótolt mindenért, mert a malomkeréknyi tányérról lelógott a zöldsaláta, olajbogyóval sűrűn meghintve, a spárga, a paradicsom, a keménytojas meg a zamatos hal. Hogy meg ne ártson, vörösbort ittunk hozzá. Még az emléke is gyönyörű!

A szálláson meleg volt ugyan, de azért tudtunk aludni. Reggel mi nem kelünk korán, mert Roncesvallesbe a buszunk csak este 6-kor indul. De a többiek sem kelnek fel. Minden olyan nehezen jön mozgásba. Egy lány a fenti csigalépcsőn hosszan imádkozva kér erőt az aznapi induláshoz. Egy fix pont van, 8 órakor a szállásról kidobnak; szebben fogalmazva, el kell hagyni. Szerencsére otthagyhattuk a két nehéz hátizsákot. Így könnyen vagyunk délelőtt. Dóri megtalálta a napszemüvegét a hátizsákban, így nem kell vennie. Meghívunk egy idős ausztrál zarándokasszonyt, látogasson meg minket, mert decemberig marad Európában.

Miután megtaláltuk a távolsági buszmegállót, találmra bementünk a Szűz Mária katedrálisba, ahol éppen zsolozsmáztak. Majd a 10 pap gyönyörű szentmisét tartott. Mi, hívek, csak 5-7-en voltunk. Csodálatos az Isten, nem kell szerveznünk, aggódnunk. Mise után a templomot bezárták.

A katedrálisból kijöve el tudtuk küldeni az első elektromos levelet az otthon maradtaknak és köztük természetesen Sanyinak, aki az Aragon utat tette meg egyedül, a vége felé már alkalmanként napi 40-50 km-es tempóban 850 km-t gyalogolva. A két út Puente la Reina-nál találkozik és egy útban folytatódik a célig.

A Citadellán egy padon ülve eszünk pár falatot. A szállásra visszamelve az idős hölgynek nyoma sincs. Mi újra a várossal ismerkedünk. Egy régi városrészt teljesen felújítanak. A házak, az utcák mind porfelhőben úsznak. Így érünk ki az Arénához, ahol már elkezdődtek a korábban említett júliusi bikafuttatás előkészületei. Már kezdik felállítani a terelőkorlátokat a kifutónál. Hemingway szobra mellett elhaladva körbejárunk, majd egy újabb csodás parkba érünk. A központban Sarazate szobra, hegedűvel a kezében. Pódium, jazz és egyéb hangversenyek megszervezéséhez. A parkban a halastó jeruzsálemi kereszt alakú. Körben rózsaságas, étterem és a szomszédban táncparkett, ha valakinek nagyon pezség a vére (és mindez egy 150.000 lakosú városban).

Mi lábat áztatva és a fűben fekve nem tudunk aludni. Azt kezdjük tervezni, hogy hogyan tudnánk megszabadulni az első két napban feleslegesnek ítélt dolgainktól, amíg Roncesvallesből gyalog visszazarándokolunk Pamplonába. A refuge-be (a zarándokszállás, amit később leegyszerűsítettünk refu-nek) visszaérve rádöbbenünk, hogy már segítettek rajtunk. A hűtőben hagyott Camember sajtnak és egy szép adag májkrémnek hűlt helye; csak a töpörtyű és az üres doboz vár. Na mindegy!

A szépen kikozmetikázott hölgyből nem sok jót néztünk ki csomagmegörzés terén, de nagyot tévedtünk. Egy nagy zsák-

ban sok dolgot leragasztva otthagyhattunk, hála Istennek! Még így sem könnyű.

A buszunk rendben elindult Roncesvalles felé északkeletre, csak sajnos Dórit nagyon megviselte a Pireneusokba felfelé kanyargó út (engem a másnapi gyaloglás ötször annyira megviselt). Szerencsére nem tartott tovább az út másfél óránál.

0 – 150 kilométerig

Ez a meghatározás közel egy hetet foglal magában, mert átlagban, többé-kevésbé napi 20 kilométert tettünk meg.

Zubiri – a mai uticél

Roncesvalles nagyon kedves, 4-5 házból álló kis település, a gyönyörű Szűz Mária apátsági templom és az Ágoston-rendi apátság és zarándokszállás körül. Czellar Katalin írja, hogy „a feljegyzések szerint még a 17. században is – amikor pedig már lényegesen kevesebb zarándok járt erre felé – évente 25.000 élelmiszeradagot osztottak ki”.

Minket a tetőtérbe kísérték fel, ahol már törtük a fejünket, hogy éjszakára hogyan szökhettünk le a meleg elől.

A legkellemesebb, hűs támpont a zarándoklat során: a templom. Este 8 órakor 4 pap celebrálta a zarándokok szent-

Roncesvalles

miséjét, ahol fel is olvasták, hogy milyen országokból jöttek. A végén mindannyiunkat megáldottak. A jobb oldalhajójában nagyon szép Szent Jakab szobrot fényképeztünk le és imádkoztunk közbenjárását kérve. Egyébként a napjainkat imával kezdjük, délben pedig az Úrangyalát és más imákat mondunk, többek között azokért a testvérekért, akik imában hordozzák utunkat és megerősítenek. Az Irgalmas Jézushoz imádkozunk és este a Szentatyáért (ha nem alszunk el).

Ezután még néhány fénykép és a vacsorához már úgy kell bekönyöörögnünk magunkat a második étterembe, mivel még nem voltunk ott a vacsorarendeléskor. Ez is sikerült és még egy szimpatikus amerikai fiatalembert is sikerült meghívni az asztalunkhoz, aki a fáradságtól és az éhségtől megkövülten állt az ajtóban, hogy nem kap vacsorát. Arcansásból jött 18 kg-os hátizsákkal és aznap 40 km-t tett meg St-Jean-Pied-de-Port-ból. Még bor is jutott elég. A szállás ingyenes.

Ezután felkapaszkodunk a tető alá és a holminkkal gyorsan visszaereszkedünk a nyitott, tágas földszintre, ahol már matracokon alszanak. Éjjel remekül aludtunk, a toronyóra minden negyedét és egészet kiüti, de meg lehet szokni. Hajnali 5-kor csodás fecskecsiripelésre ébrednek.

Kicuccolunk, hogy ne zavarjunk, és 6-kor kezdetét veszi a tényleges gyalogzarándoklatunk, elemlámpával az első falikútig, ahol megmosakszunk. Majdhogynem hűvös van, csak a hátizsák melegít, de nagyon. 9-kor, az első faluban, megiszszuk a teát, tejeskávét, 3 keksz hozzá és indulás az első eltévedésig. Majd a másodikig. Közel egy órát veszünk, de mi csak megyünk. Közben leköröznék, akik később indultak, de nekünk biztos többet kell engesztelnünk. A táj gyönyörű, csak 2-3-szor állunk meg vagy kavics vagy technikai szünet miatt.

Így érkezünk déli 1 óra után Zubiriba (=„falu a hídnál”) egy újabb csoda színhelyére. A zarándokszállás nyitva, személyzet nincs, csak persely. Személyenként 3 euró. Én az ágyon kinyúlva, cipő, zokni ledobva, amikor egy hosszúhajú spanyol fiatalember lép hozzám, majd krémet, folyadékot hoz és elkezd szó nélkül masszírozni a lábam. Angolul nem beszél, én meg spanyolul nem. Azért mégis kiderül, hogy majdnem orvos, ez a magyarázat. Én fekszem az ágyon, és elkezdem énekelni: „Köszönöm Jézus, köszönöm Uram, hogy szeretsz engem”. Elalszom, majd szentképet akarok neki adni. Nem tudja a szándékom, szabadkozik, talán mástól tart, de minden helyre áll, mikor a Szt. István és a Szűzanya szentképeket átnyújtom. Mondom a keresztnemem, ő is az övét: Emmanuel. Igen, velünk az Isten! Ezt is elénekelem neki.

A könnyű ebéd után Dóri is, én is elalszunk. – A területjasm-talkám neki köszönhető. Szerencsére fáradságnak nyoma sincs. – Ébredés után, amíg én írok, ő sok érdekes emberrel ismerkedik. Az új-zélandi, az inas lábaival, már három napja nem evett rendesen. Utunk során a holland fiú elmondta, hogy április 1-jén indult Hollandiából. Az útját négy hónapra tervezi. Az íráshoz úgy kapok erőt, hogy álmomból a sorra érkező zarándokok zaja ébreszt fel. De csak fekszem az ágyon, mozogni, forogni nincs erőm, már majdnem úgy, mint 85-ben, amikor a villamos a kezemre csukta az ajtót, majd az első és második kocsi között beestem a két sín közé. Fölöttem a villamos, amit egy fiatalember kétségbeesetten állított le, mert mindent látott. És ha ez kísért már most, mi lesz később. De bízom a kihúzott igekártyában: „Az Úr teszi szilárdá az ember lépteit.” Erőt veszek magamon és felkelek.

A különböző zarándokkönyvekben visszalapozva eddig még nem találtam magyar nyelvű beírást, de Istenhez és a zarándoklathoz kapcsoló, nagyon szép rajzokat igen. Az itteni könyvben Emmanuel készített egy nagyon szép rajzot. Sajnos a spanyol zarándokok többsége nem beszél más nyelvet.

Vannak kellemetlenségek is. Itt, Zubiriben, ahol kivételesen a mellékhelyiségek külön vannak, egy német hosszú-lábú zavartalanul begyalogolt a női tusolóba, miközben Dóri zuhanyozott és nem is szabadkozott. Furcsa!

Könnyebb az írás ágyban ülni, mint a felkelés. Nem tudom, mi lesz holnap. Dóri hozza a híreket. A német asszony egy szakaszon taxival jött ide, később már nem is láttuk. (Úgy látszik, hogy ezt a kimerültségi szintet kellett elérnem, hogy feltörjön belőlem az írási kényszer. Rengeteg mondanivalóm van. Csak két nap múlva folytatom.)

Még mielőtt végleg lemegy a nap, sikerül nekilendülnöm, és fényképezőgéppel elindulunk a városba. Lefényképezzük a középkori hidat. Itt a köszönésünket nem mindenki fogadja. Lefekvés előtt mindent előkészítünk a hajnali induláshoz.

Arga – végül újra Pamplona

A napunk már reggeltől nem kezdődött jól. Az előző/első napi gyaloglásnál Dóri nagyobb tempót akart diktálni. Ez a felgyűrődött Pireneusok szikláin nekem nem ment. A bakancsom is törte a lábam, így nem kellett sokáig várni, míg elvesztettük egymást. A terv szerint ma 17 km-t teszünk meg és Argában éjszakázunk. Hát nem így lett. Megyek az úton hegynek fel, völgynek le. Egy pihenőben valami nagyon finomat sütnék roston, férfiak hangoskodnak. A német nyurgalábú ott pihen, hátha kap egy pár falatot. Az utam során egy helybéli nagyon kedvesen üdvözlő, és megkínál 2 szem erős-cukorral és megpuszil. Gyorsan elköszöntem.

A távolban egy város. Felcsillan a remény, de a sárga nyilak nem afelé mutatnak. Az út egy újabb településen megy keresztül. Csak megyek, megyek és zarándokszállásnak nyoma sincs. A dolog kezd gyanússá válni. Angolul nem beszélnek. Egy idős úr, bevásárlószatyorral a kezében, a kapun kijöve keresztet vet. Végre meglátok egy Szűz Mária rendházat és a kertben dolgozó felvilágosít, hogy ez nem Arga, hanem Bulada, és itt nincs zarándokszállás. Menjek tovább Pamplonába, ami innen már csak 2 km. A 17 km-ből majdnem 22 km lett. És az agyamban csak úgy száguldoznak a gondolatok. Gyakorolhatom az alázatosságot. A szuper erőben lévő barátnőmmel mit kezdjek, mitévő legyek? Irány Pamplona. Rovom a házsorokat. Átmegyek a zebrán és szembetalálkozom Emmanuellel és három spanyol társával. Hát igen. Velünk az Isten!

Együtt megyünk be Pamplonába 12 óra körül. A zarándokszállás 1-kor még zárva. Az utcán nagy ribillió, tüntetés és felfegyverzett rendőrök. Az üzletek bezártak, kirakatbetörések. A spanyolok továbbmentek Cizur Menorba, még 4 km-re. Biztos tudták, hogy a Pamplona pecsétet máshol is adják. Én a küszöbön várom a nyitást. A szállás a San Saturdino templom egyik szárnyában van. Felérve a végnélküli csigalépcsőn, az első, amit meglátok, a Dóri botja. Tehát ő is itt kötött ki, pedig már éppen azon gondolkodtam, hogy tudnám értesíteni

Argában. Így a másnap talán szerencsésebb lesz. De őszintén megvallva, nem tudtam magamból örömet kicsikarni. Becsapottnak éreztem magam. Túl sok gondolkodási időm nem volt, mert az utcáról az Internacionálé hangjai áradtak be, amire egyébként is ideges vagyok, és kiabálással meg lövöldözéssel folytatódott. Egyre forróbb lett a helyzet. A kapucsenegő kétségbeesetten visított. Zarándokok menekültek be. Két amerikai asszony vígasztalhatatlanul zokogott.

Dóri megérkezik, majd – mintha mi sem történt volna – újra cirkál a városban. Főzők egy teát az úton szedett bodzavirágból és megeszem az asztalon talált csontszáraz kegyeret, még az otthoni tarjával és sajttal. Ma nem vagyok fáradt, csak a lelkem fáj. Megkapjuk az itthagyt zsákunkat. Szerencsére a posta nem zárt be, így van értelme a nélkülözhetőnek ítélt dolgokat szépen összecsomagolni és hazaküldeni. Első a bakancs (1 kg) és egyéb csetresz. Sikerült 2,19 kilótól megszabadulnom csekély 20,40 euróért. Normál csomagként, több, mint 5.000 forint. Na nem baj, ennyivel már könnyebb lesz a gyaloglás. A postáról kijöve elkezd esni az eső. Az ittmaradt öreg, kényelmes szándalom elszakadt. Majd a pillantragasztóval!

Otthon Sanyi azt javasolta, hogy esőkabátot itt vegyek. Tehát most már van értelme elindulni és keresni egyet, azonban már írtam, az üzletek fele zárva. Nekem is jókor jut eszembe! De mikor, ha nem esőben? A szándalom lifeg, de hála Istennek, a kabátvásárlás szerencsésen lezajlott. Most már azt is észreveszem, hogy korog a gyomrom. Közben a helyzet az utcákon újra kezd forrósodni. A siestában új erőre kaptak. A levegőben helikopterek cikáznak. Mindenhol szerteszét szöggel átszúrt náci bakancs-plakátok hevernek. Persze felületesen nézve az ember cipőreklámnak gondolja. A refu a szép barokk Városháza (Ayuntamiento) mellett van, ott a legnagyobb a ribillió. Éhesen hazamenni nem jó, talán a templom megnyugtat. Megyek egyikből a másikba. Mise sehol és már 8 óra van. (Ezt már Estellában írom, éjszaka, a beszűrődő utcai lámpafénynél, mert már 10-kor lámpaoltás volt.)

Szerencsére, az utolsó pillanatban beesem egy közértbe. Kenyér ugyan már nincs, de végül sikerül valamit mégis összeszednem. Irány a szállás, ahol még azon melegében, éhesen tisztáznom kell a Dórral a helyzetünket. Javasolom, hogy mindenki járja a maga útját, majd otthon találkozunk. A vacsora azonban kicsit helyre teszi a lelkem. Minden rendben.

Puente la Reina

A szokásos hajnali 5-ös ébredés, kelés. Egy idő után Dóri is cuccol kifelé és tovább rójuk a kilométereket.

Pamplonából eljőve az idő nagyon kellemes, bár szemer-kél az eső, aztán egyre jobban rákezd. Szó nélkül haladunk, gondolom imádkozunk. A következő városhoz közeledve a pirkadó hajnalban feltűnik egy szép erődítmény, máltai zászlóval a tetején. Kiderül, hogy ez a zarándokszállás Cizur Menorban, ahova a spanyolok igyekeztek előző nap. Nagyon szép pecsétet kapunk. Az eső lassan eláll.

Innen szép, lankás hegyoldalon kapaszkodunk fel, egy-két nagyon kedves falun áthaladva. Az esős, nyirkos időben szép, kövér csigák gyalognak előttünk keresztbe a zarándokúton, amit a koránkelő helybeliek hálóbá gyűjtenek. Dóri próbálja

Estella előtt

felidézni az elkészítési receptet. Én megint a múltban járok. Az 1990-es bosnyák háború végeztével, 1996-ban, azonnal meglátogattam a szarajevói barátaimat. Az én szép Katerina barátnőm csonttá lefogyva mondta, hogy töltőtpaprikát készített vacsorára, mire a meglett fia megjegyezte: „Nekem mindegy, csak csiga ne legyen!” Hát igen, aki a santanderi piacon csigát vásárol, az nem tud az éhezéssel és jóízűen megvacsorázik.

Mi megyünk tovább, az út kanyarog, egy domb, Dóri kakukkfűvet gyűjt. Egy hosszú emelkedő után meglátunk egy lakókocsit; camping asztal, szék. Egy ügyes holland üzlet-ember forró kávéval, keksszel, itallal kínálja a zarándokokat csekély anyagi haszonért. Mindenki megáll, nagyon jól esik. Ő már tudott valamit, csak nekünk nem árulta el.

Utunk során egyre magasabbra kell felkapaszkodnunk, már a napos völgyet sem látjuk. Megyünk bele a sűrű, sötét ködbe. A hegycsúcsról egyre erősebben süvít a szél. Szinte már havazástól tartunk. A hegycsúcsra felérve meglepetés fogad: vaslemezből remek alakok megformázva, amint gyalogosan, lovon kelnek át a Pireneusokon és zarándokolnak Santiago de Compostellába. És őket pont úgy fújja a metsző, északi szél, mint minket most. A magas hegycsúcsról lejőve lehetetlen megállni a lejtőn, így a nagy köveken, kavicsokon gazellaként szökdecslünk lefelé, hátunkon a 10 kg-os (?) hátizsák. Csak egyre kérem az Istent, hogy ne essem el. Esésre hajlamos vagyok, de a csontom jó. Végül sikerült a hegyről egyben leérkezni. Megyünk tovább; az út csak nő, nem fogy.

Amikor már abban bízom, hogy Puente la Reinába érkezünk, egy kis falun áthaladva egy tűzfalon előttünk szép festmény egy templomról, amit már Sanyi fényképei között láttam. Nyíl; még 3 km és tűz nap. 12 óra van. Többen vagyunk, ezt kihagyni nem lehet! Szerencsére csak kitérő, nem kell visszajönni a faluba, mint amitől tartottunk.

Kis csoportunk egy nagyon szép 12. sz.-i, köralakú, árkaós kis kápolnához érkezik a hatalmas búzatábla és szőlőültetvény kellős közepén. Körbejárjuk, megcsodáljuk, imádkozunk az Eunatei Szűzanyához és közben hűsölünk a szép kápolnában. És Emmanuel is itt van!

Innen egy újabb nekirugaszkodás, hogy végre elérjük a mai úticélunkat. Mivel itt fut össze a navarrai és az aragon zarándokszakasz, így sok új arccal találkozunk. Az idő gyorsan múlik, a nap égetően tűz, egyre lassabban haladunk. Már minden eszembe jut és az egyetlen kapaszkodóhoz folyamodom, a mai napot felajánlom a kedvenc unokabátyáért és feleségéért, akik külön kérték imáimat. Mikor meglátom az ódon zarándokszállást egy gyönyörű templom előterében, sírva fakadok az örömtől. Gyorsan egy fotó, mert ez a pillanat már nem jön vissza.

Becuccolás, pecsét, irány az emelet. Itt már minden az agyamba tódul, a szüzlányok, szülés után az asszonyok vánszorgása a folyósókon; alig bírok felmenni az emeletre. A két falat támasztom, plusz a csomag és a bot. Körülöttem mindenki hasonlóképp adja elő, kortól, nemtől függetlenül.

Ettől kezdve már javul a helyzet. És ez minden nap így van. Két nap múltán már alig tudok visszaemlékezni a történésekre. Mi lenne, ha le sem írnám. Így mentek a sülyesztőbe a szentföldi utam apró, de értékes pillanatai is, kivéve a legkedvesebbeket.

Kis evés, tisztálkodás, az állandó rámolás, mosás. 6 körül vacsora-vadászatra indulunk, csak előbb betérünk a szállás melletti, már a távolból lefényképezett Szent Kereszt templomba. Végig gyönyörködünk, és az egyik oldal oltár mellett meglátom Boldog Josemaría Escrivá, az Opus Dei alapítója fényképét. Dóri szentképet nyújt át, a hátán egy fohász. Innen tudom a nevét, bár otthon is megvan, mert az unokabátyám felesége tagja az Opus Dei-nek. Tőle van tudomásom

egyáltalán a létezéséről. Ezt a szentképet nekik ajándékozom. Isten elfogadta a mai napi felajánlásomat! Köszönöm Uram, biztos nagy szükségük van rá!

Az első, kedves kis étteremben a felszolgálót a szó szoros értelmében körüludvaroltuk, hogy csak akkor maradunk pásztát enni, ha hajlandó nekünk salátát is hozni. Miután látta, hogy hajthatatlanok vagyunk és nem tágitunk, megenyhült a szíve és egy fejedelmi vacsorával lepett meg. Dóri még az utolsó csepp olívaolajat is rácsurgatta a salátára. A tányérokat már el sem kellett mosni, úgy kitörültük. Így új erőre kapva indultunk várost nézni, fényképezni.

A híd, amiről a város a nevét kapta (Királynő hídja), valóban nagyon impozáns, ősi. Rövid séta a városka főutcáján. Itt fogtam magamnak az első kisgyereket, akivel szeretetkapcsolatba kerültünk egy pillanat alatt. Mindenki az unokáimat kerestem és láttam.

Elérkezünk a Szent Jakab templomba, ahol rövidesen nagyon szép szentmise kezdődik. A mise után nagyon hamar leoltják a villanyokat, de amikor észreveszik, hogy fényképezni akarok, felkapcsolják. Nagyon örülök. Sétánk során megcsodáljuk, hogy szinte minden házon kíséri utunkat Jézus Szíve: vagy csak egy szentképről, vagy díszes dombormúról, kinek-kinek tehetősége szerint. Nagyon jó ezt látni.

A szállásra visszatérve lázas előkészület veszi kezdetét a hajnali gyors induláshoz. A hátizsákban már van szekrény, fürdőszoba, konyha; a harmadik napra már sikerült nagyon kiművelődnöm. A hálószoba a hálósák, benne az alvóruha, vekker (a zarándoklat során egyszer sem kellett csörgetni), a felfújható kispárna, elemlámpa és a nejlonzacskók. Ez az éjszakai lábapoláshoz, pakoláshoz kell. Csak ma ez nem válik be, mert ami jó a bőrkeményedésre, az nem jó a megdagadt bokának. Így, az esti gyógykrémes masszírozás után, hidegvizes borogatást teszek és felpolcolom a lábam a párnára. A zsákba nem bújok. Más ecettel borogat és fertőtlenít, a szobát ecetszag járja át. Jó éjszakát!

Folytatás következik

Vécsey Annamária¹

Eunate

1 Nyugdíjas. Az Emmausz közösség és a Mária Légio tagja.

Váczy Jenő (1914–2003)

Az „életrendező” társaslelki remete

Megrendítő volt a szeme. Ritkán látni ezt a tekintetet. Első látásra gyermekien csodálkozó, ugyanakkor figyelmes, áttetsző-tiszta (ezt tévesen gyengéségnek szokták nézni), ugyanakkor átvilágító, erős fényű (de nem tekintélyes, nem erőszakos). Olyan *formáló határozottság* ez, amit jezsuitáról persze feltételezni lehet, de szemtől szembe látva, ez a tekintet mégis meglepő, megrendítő.

Egységbe fonódott, kiegészítő ellentét volt cselekedeteiben is. Meghatott kézzel, szinte gyöngéden érintette miséin a Bibliát, hangsúlyozva a *tudatosságot*, s a tiszteletet, amellyel a Könyv fölnyitását ajánlotta. Fordítói munkáját, napi időbeosztását maximális tudatossággal élte. Ráhagyatkozó, intuitív volt viszont kis hétköznapi cselekedeteiben, nem túlzás kimondani, misztikus kapcsolatban állt, élt, lélegzett a *transzcendenssel*. Személyes tapasztalatunk: amikor valami fontos nem jutott eszébe, fejébe csapta kis kucsmáját és fölballagott a hegyre, azzal a mély meggyőződéssel, hogy ott majd eszébe jut az elfelejtett motívum. Visszatérve, kérdő tekintetünkre mosolyogva bólogatott: igen, megtalálta a keresett gondolatot.

Mi mindent köszönhetünk neki? Az életpéldáját. A Szent Ignác-i „hosszú, 30 napos, nagy” *lelkigyakorlatokat*, s a rövid, sebgyógyítással felérő csendes lelki hétvégéket egyaránt népszerűvé, elérhetővé tette. Az elmúlt húsz évben, aki vele töltötte ezeket a lelkigyakorlatokat, annak szaporázni kellett a lépteit, hogy nyomába lépjen ezeken a dinamikus tűnődés-sétákon, elmélyedés-gyakorlatokon. Igazi „peripatetikus” séták voltak ezek, ám távol a divatos intellektuális okoskodásoktól, agyalástól, hiszen valóban lelket-megragadó állomásokat adott. (Megállást kér itt a „lelkigyakorlat” szó is, amit derűs alaposággal szokott értelmezni, a „gyakorlat” jelentőségét, mindennapossága igényét hangsúlyozva.) Egyik legnagyobb műve, a barátaival közösen szervezett, épített „Életrendezés Háza”, amelyet szívós elszántsággal növesztett

sokak gyógyítására, vigasztalására. Neki köszönhető a modern alexandriai gondolkodó, Henri Boulad műveinek magyar nyelvre fordítása, illetve ezek sorozatba szervezése, s Henri Boulad magyarországi előadásainak elindítása. (Halála előtt két hónappal írt levelében is

ennek várható sikeréről biztosított, hiszen ő hívta, ő intézte a májusi körutat is.) Példamutató volt filozofikus kultúrája, amellyel (a történelmi tanításban az egyház által néha kettővé csonkolt emberi „hármasságot”) a *test-lélek-szellem* egységét megélte. Jenő atya nemcsak értelmezte, elemezte, továbbgondolta, de élte, művelte, javította saját testi szervezetét is. Eleven egységben volt a mellette lélegző természettel. Rendszeresen kaszált, gombászott, télen szánkózott. Szinte legendássá nőttek ki magukat a „lelkigyakorlatokon” bemutatott előtornázásai. Néha visszafogott mosollyal derültünk, amikor kis „manóforma” alakjával harci pózba feszítette magát, s bemutatta a kínai torna „ádáz ütését” – ami persze nem ütés volt, hanem egy speciális légzésforma. De mindehhez játékosan ráncolt homlok, villogó tekintet és kung-fu, vagy jiu-jitsu testpóz és kézél-tartás kellett. Reggeleit mély imával kezdte és... – *horribile dictu* – figyelmes rádióhallgatással (sic!) folytatta. Fontosnak tartotta a napi hírek hallgatását. Ebben a világban élünk, cselekedeteinkhez szükséges azt is tudni, milyen környezet vesz körül minket – mondta. Ugyanakkor a *misztikus* jelző is méltán jellemzi a teremtett világra figyelő lelki egységét. Halála előtt kevéssel, amikor januárban egy csoporttal nála jártunk, egyik lelkigyakorlatos társunk épp akkor ült be nagy halkan a kápolnába, amikor Jenő atya már ott állt az oltár mögött, hogy hajnalok hajnalán elbeszélgessen égi „Rendfőnökével”. A beszélgetés konkrét volt és elragadó. Váczy Jenő gyenge hallása miatt nem tudván, hogy más is jelen van, a vélt egyedüliségben csendesen kérdezgette az Urat: Mondd, mit csináljak ezzel a húsz emberrel? Hiszen nem is ismerem őket. Mind más... Mondd, mit tegyek?

– Ez a beszéd beillett volna akár egy kötetlen, szabad imának is. Ám a szó akkor vált különlegessé, s forrósodott fel, amikor jól hallhatóan Jenő atya válaszolni kezdett a belső hangra: – Jól van. Igen, értettem, Uram! Igen...

Utolsó szolgálati helye (majdnem azt írtam „helyőrsége”) Püspökszentlászló volt. Ez a húsnál kevesebb „lakost” számláló (korábban kiürült, majd most újra benépesedő) csöppnyi baranyai falucska valóban árpádházi település volt, nevét jogosan kapta a hajdan itt vonuló, vadászó Szent László királytól. Az őskori növény-vegetációjával elnyúló, rejtőzködő völgyet nemes hegygerinc övezi. A felhők kéznyújtásnyira vannak, a kis harangtorony jelzi a derengés irányát és a valamikori egyházfő házi őrizetével vált püspöki lak előtt a gondosan tervezett arborétum óriásfái által ölelt terek vigyázzák a természet templomait.

Vác Jenő és Deme Tamás – Nevelnek

Életrajz dióhéjban

Vác Jenő élete távolról nézvéen remete sorsnak tűnhetett. Sokszor volt távol a forgalmas városoktól, templomi sokaságoktól, elismerésektől, egyházi, világi fényektől. De aki ismerte (sok-sok lelkigyakorlatozót emelt barátjává), tudhatta, hogy a „legszociálisabb remete” volt környékünkön, a magyar nyelvterületen. Állandó levelezésben állt partnereivel, huzamosan együtt gondolkodott a tőle segítséget kérőkkel, szobája ajtaját nem zárta kulcsra, s a közös étkezések agapé hangulatát maga emelte boraival, szavaival, derűjével.

Nógrád megye Keszeg falujában született (nomen est omen – maga is keszeg-fajta, vékony teremtmény volt, egyúttal szívós és ellenálló alkat). Egy tanára példáját követve választotta a jezsuita szerzetességet s a papi hivatást. Spontán ütközései a napi politikával azért voltak érdekeseek, mert a világ legszerényebb, legbékésebb emberei közül való volt. Az 50-es, majd a 60-as években többször letartóztatták. Először tíz évre ítélték „mint kémet és hazaárulót”, de 56-ban kiszabadult. Ezt követően újra, meg újra elzárták, legutolsó alkalommal három évet töltött börtönben. Kántorként szolgált tovább. A nagy fordulatot életében az jelentette, amikor 1982-ben Püspökszentlászlóra került. Az ekkor már idősek számító apró termetű szerzetes szinte kivirágzott utolsó húsz évében. Erősnek és szívósan építő léleknek bizonyult. Nemcsak lelkigondozó házat emelt a romok helyén, hanem közösséget is teremtett. Amikor tavaly a kápolnát is felavatták a Házban, már akkor látszott, mekkora „holdudvara” van kezdeményezésének.

Búcsúszó

A személyes emlékezés képeivel, szavaival búcsúzom. Négy szépséges képet hív elő az emlékezetem Vác Jenő jelenléteiből. Az 1982-es nagy nomád tábor képe is hozzá kötődik. Táborvezető papunk 200 fős „közösségi nyitással” lepte meg ifjúsági csoportjait, akik a szétmálló világ egy eldugott helyén igazi hivatásgondozást, lelki elmélyedést élhettek meg a hosszú völgyben. (Ez a nagytábor rejtett módon kapcsolódott a völgy „remetéjéhez”. Őnála készült fel megújító munkájára egy akkori fiatalember, aki az egyházi

megújulás egyik mozgatója lett.) Felejtetetlenek maradnak a szentlászlói erdei misék színei, a katonaruhás fiatal pap gesztusai, kipirult arcú, hegyi levegőtől szaporán lélegző ifjak éneke, a kisgyerekes családok tűnődései, a tábortüzek füstszagával, remények illatával.

A másik pillanatkép saját egyetemista tanítványaimmal megtett egyik „lelki terepgyakorlatunk” villanása. A nevelés-tan által megszólított kis csapattal értelemp próbáló, művészet-elemző látogatások után vonultunk ide, Jenő atya téli vonzaskörébe. A késő esti séták, s a reggeli áhitatos összefoglalás akkor még nem sejtette, mit hoz a jövő. Később e csoport legfigyelmesebbjei jöttek a nyári erdélyi táborokba, s lettek közülük megtérők, tanárok (még szerzetesi hivatást-vállaló is akadt). Jenő atya házában Bíró László püspök tisztelte meg kérdéseivel fiatalos csapatunkat. Látszott az egyetemistákon, mennyire meglepte őket a figyelem, a felnőtt-számba vétel.

A harmadik kép egy hosszú hétvégéé, ahol Vác Jenő élő illusztrációja volt a „*gratia supponit natura*” kegyelemkövetítő természet-élményének. Az ősfák által körbeölelt térformák, lombtemplomok ekkor nyitották meg bensejüket, s ekkor tudatosult a „váczenői” tanulság: a legokosabb bölcs minden tanácsa meddő marad, ha az együtt tűnődő résztvevő nem váltja cselekvéssé az ajándékba kapott kegyelmet.

S a friss emlékek a közelmúlt tíz évéből. A Jenővel való séták, a megtisztelő felolvasási alkalmak, a Bouladfordítások egyeztetése, nagyszerű gondnokával való tervezgetések, a vörösboros koccintásokkal koronázott elmélkedések. Az átváltozás, amellyel a halk hangú öregember egyszerű csak harsogó erejű szónokká válik. S a derűs kép: Jenő atya seprőt ragadva „szent indulattal” kergeti a „gyilkosmacskát”, amely (aki) gazul meg-megdézsmálta a madáretetőre gyülekező kis cinkék seregét...

Semmi tragédiát nem éreztem halálakor. Nyolcvankilenc évet kapott a nagy lélegzetű életpéldához. Ráadásul az Örök-kévalóságot. Látom a mosolyát. És a szeme fényét. Elindított egy folyamatos materiális és lelki építkezést. Szemünk láttára nőttek keze alatt a közösségek, rejtekében is hatékony élete segítette a növekedést. Nagy a mi feladatunk – folytatni elkezdett munkáját. Most áhítattal nyissuk fel a Könyvet. Feleim, ma ki lesz a felolvasó?

Deme Tamás

Antony Beevor
A spanyol polgárháború

A manapság egyre divatosabb dualista szemléletmóddal ellentétben, amely fekete-fehérben szeretné látni és láttatni az általa jókra és gonoszokra osztott világot, A. Beevor könyve ráébreszt arra, hogy az valójában mennyire szürke, színváltó és szövevényes. Feltárja pl. az amerikai és a brit üzleti érdekeltségek jelentős hozzájárulását a nacionalista oldal győzelméhez (243-244), valamint a szovjet politika kétszínűségét, amely gondosan ügyelt arra, hogy a köztársaságiaknak „küldött segítség véletlenül se legyen elegendő a győzelem kivívásához” (245). Ugyanakkor szembesít azzal a ténnyel is, hogy a politikában az eseményeket és a történelem menetét nem igazán a többségi akarat határozza meg (amennyiben még lennének olyanok, akik ebben az illúzióban ringatnák magukat), s hogy a nyilvános beszéd tartalma és a tényleges cselekvés mögötti szándék nagyon gyakran fényévekre vannak egymástól.

A szerző a spanyol polgárháborút a maga bonyolultságában, részrehajlás nélkül, indulat- és érzelemmentesen igyekszik megközelíteni. Az eseményeket időrendben ismer-teti, s jóllehet eseménytörténetet ír, nem feledkezik meg az indítékokról sem. Ebben a tekintetben rendkívül érdekesek a vallással és elsősorban a spanyol katolikus egyházzal kapcsolatos kijelentései, meglátásai. Ezek annál is inkább fontosak és elgondolkodtatóak, mivel csak elvétve, néhány bekezdés vagy oldal erejéig tér ki a kérdésre, és csak akkor, amikor annak tárgyalását az események mintegy indokoltá teszik.

A spanyol polgárháború kezdetének a „nacionalista” tábornokok 1936. júliusi lázadása tekinthető, amelyhez „a

tömegeket mozgósítani képes ideológiát” és az erkölcsi igazolást „a katolikus egyház, Spanyolország legrégebbi és legjelentősebb politikai erőközpontja szolgáltatta” (13). Ezen támogatás gyökerei tulajdonképpen a spanyol társadalmi és politikai berendezkedésben keresendők, amely a *reconquista* évszázadaiban alakult ki és erősödött meg, és amely függetlennek tekinthető a tényleges és személyes vallási meggyőződéstől. Ezt mi sem tükrözi jobban, mint Segura bíboros, toledói érsek azon kijelentése, miszerint „Spanyolországban az ember vagy katolikus, vagy pedig egyáltalán semmi sem” (48). Ennek fényében szinte magától értetődő, hogy a Franco vezette nacionalista szövetség a saját küzdelmét „a kortárs pogányokként megbélyegzett liberálisok, ‘vörösök’ és separatisták elleni második *reconquista*-ként” fogta föl (13) és egyértelműen keresztes hadjáratnak tekintette a kereszténység ügyének, a rendnek és a nyugati civilizációnak a védelmében „az ázsiai kommunizmussal szemben” (389, 392-393). Ebben még az sem igazán zavarta, hogy a katolikus baszkok a Köztársaság oldalán harcoltak. Hiszen Franco szerint megfertőzte őket „a destruktív liberalizmus” és képtelenek voltak megérteni „a Spanyolországban zajló, sokezernyi mártírt teremtő és az egyház által valaha elszenvedett legdicsőségesebb vallásháború fennköltségét”. Különben is maga a burgosi érsek sem tekintett másként a baszk papokra, mint a „klérus söpredéké”-re és a „vörösök bérencei”-re (366).

A Köztársaság ugyanis első perctől jelentős lépéseket tett az egyház és az állam szétválasztására, ami egyrészt felháborította a konzervatívokat, másrészt pedig felszínre hozta a társadalom egyes részeiben már évtizedek óta lappangó antiklerikalizmust. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a spanyol katolicizmus intézményesen elkötelezze magát a Franco oldalán. Ugyanakkor a nacionalista propaganda módszeresen kiaknázza, felhagyította és terjesztette az antiklerikalizmus különböző megnyilvánulásait (lásd XVIII. fejezet: „A propagandaháború”, 389-406), miközben igyekezett eltussolni a nacionalisták által elfoglalt területeken módszeresen folyó megtorlást (lásd VII. fejezet: „Az atrocitások”, 139-161). Mindebben pedig, mindkét oldalon nagy szerepet játszott a spanyol társadalom szellemi elmaradottsága, amiért magát az egyházat is súlyos felelősség terhelte. „Spanyolországban a vallásos tévhiedelmek minden más tényezőnél több pszichológiai rendellenességet okoztak. E nyomasztó babonáknak tulajdonítható, hogy olykor hátborzongató történetek keringtek a kolostorokban dívó kínzásokról, és a munkások sok természeti katasztróféért a jezsuitákat tették felelőssé, hasonlóan ahhoz, ahogyan az egyház a szabadkőműveseket, a zsidókat és a kommunistákat vádolta” (50).

Franco győzelme egyben az egyház hatalmának és a társadalomra gyakorolt befolyásának a megerősödését is jelentette. Egyházi és politikai hatalom összefonódott és a kölcsönös szolgálatok és legitimációk gyümölcseként a társadalmi és az erkölcsi rend határai elmosódtak (605-606: „a pap feljelentése gyakorlatilag a hazaárulás vádjával volt egyenértékű”; 616: „női börtönökben nemegyszer apácák látták el a fegyőri feladatokat”). Az „új rend”-ből (lásd XXVIII. fejezet: „Az új Spanyolország”, 598-612) Barcelona lakossága röviddel a város bevétele után már izelítőt kapott: „városszerzte máglyák gyúltak, a hadsereg és az egyház által tilalmassá nyilvánított könyveket ugyanis egyszerűen elégették”

ANTONY BEEVOR
**A spanyol
 polgárháború**

Európa

(580). A Franco-rendszert a demokratikus britek és franciák még a végső győzelem előtt elismerték (1939 febr. 27-én); XII. Pius pedig így köszöntötte a Caudillót: „Szívünket Istenig emelvén Excellenciáddal együtt mondunk őszinte köszönetet a Katolikus Spanyolország győzelméért” (597).

Napjainkban, amikor nemcsak Európában, de szinte a világon egyre inkább napirendre kerül a vallási, a politikai és a gazdasági érdekeltségek összefonódása és összemosódása, illetve megnövekedik a kölcsönös hatalmi szolgálatok és legitimációk iránti érdeklődés A. Beevor könyve megfontolandó és gondolkodásra késztet.

Budapest, Európa Könyvkiadó, 2002

Jakab Attila

M. Minucius Felix Octavius

A kereszténység történetének meghatározó és fontos időszakai a Kr. u.-i első három évszázad, a Konstantin császár hatalomra kerülése (313) előtti idő. Ezt az időszakot az egyháztörténet-írás eléggé egyoldalúan és általánosan az üldözések korának tekinti. Ez a szemléletmód azonban messzemenően nem tükrözi a korabeli helyzetet, amikor is a kereszténység és a Birodalom viszonyában, helytől és időtől függően, a lehetőségek minden árnyalata kimutatható: az üldözéstől a békés együttélésig, szinte mondhatni az együttműködésig. A keresztény közösségek ugyanis – sajátos csoportokat vagy egyéneket leszámítva – a környezetükkel alapjában véve a *modus vivendi*-t, az együttélés valamilyen formáját és nem a konfrontációt keresték. Mindez természetesen nem zárta ki a vita, a meggyőződés melletti kiállás, sőt a polémia lehetőségét sem, amelyek a kereszténység missziós jellegéből adódóan következtek.

Minucius Felix művében, amely a harmadik század második negyedéből származik, az olvasó tulajdonképpen a keresztény és a római kultúra észak-afrikai környezetben zajló vitás párbeszédéből nyer izelítőt, amelyben a keresztény Octavius arról „próbálja meggyőzni pogány ellenfelét (a szkeptikus Caecilius-t), mégpedig nem eredménytelenül”, hogy Isten létezik, Ő alkotta a világot és alkotásának gondját is viseli (15). A művet magát nem lehet ugyan „valamely történeti esemény dokumentumaként” (18) felfogni, abból a szempontból azért mégis fontos, hogy általa betekintést nyerhetünk a korabeli szemléletbe. Ennek alapján láthatjuk, hogy a kereszténység még mindig életmód is (49 és 117), és nem többnyire csak intézményesített tanrendszer, amivé a Konstantin utáni két évszázadban fokozatosan alakul majd. A kereszténység későbbi fejlődésének ismeretében mindenesetre sokatmondó Caecilius azon megjegyzése, miszerint a római kultúrában „a vallási szertartásokat mind vagy azért hozták be, hogy viszonyozzák az isteni jóindulatot, vagy azért, hogy elhárítsák a fenyegető haragot, vagy lecsillapítsák azt, ha már betelt a pohár” (54). Ha ehhez még hozzávesszük a tenger

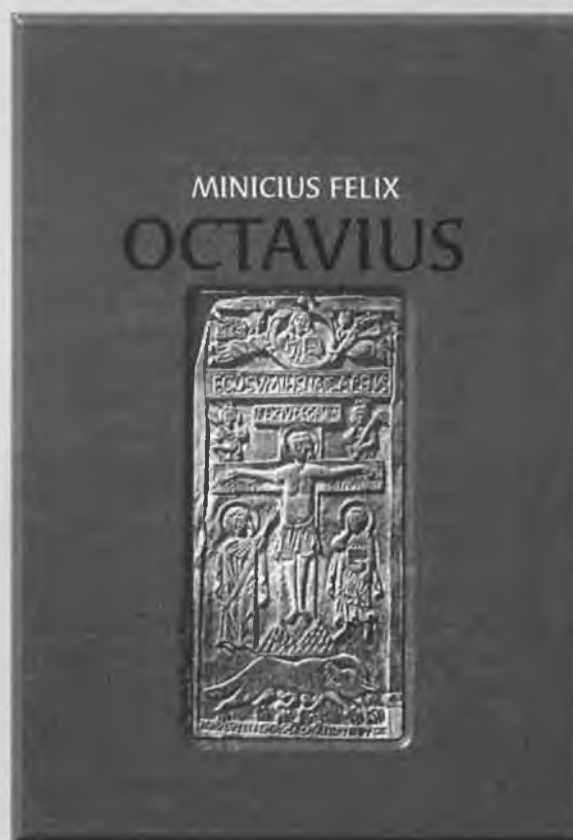
tükrére kavicsokat dobáló gyerekek játékának a leírását (48), akkor mindenképpen megfontolandó és átgondolandó a modern (és különösképpen az európai kultúrájú) embernek a „fejlődésről” és önmagáról alkotott felfogása: mi az amiben esetleg másak vagyunk, mint a „régiek”? És vajon ez a más-ság mennyiben „minőségi”? Ebben a tekintetben az egyházak által eléggé méltatlanul elhanyagolt ókeresztény kor és irodalom szélesebb körű ismerete hozzásegíthet önmagunk és kereszténységünk jobb és helyesebb megértéséhez, megítéléséhez.

Minucius Felix művének magyar nyelvű kiadása Heidl Györgynek köszönhető, aki Károsi Sándor fordítását (Kecskemét, 1907) újította fel és egészítette ki. Ő írta a magyarázó jegyzeteket (119-137), amelyek az olvasó számára közérthetőbbé teszik a művet, és az „Előszót” (5-20), amelyben világosan és szakszerűen tájékoztat a kézirat történetéről, az irat tartalmáról, a megírás körülményeiről, valamint a szerzőnek a nagy elődhöz, a latin nyelvű keresztény irodalom tényleges elindítójához és megteremtőjéhez – Quintus Septimius Florens Tertullianushoz (Kr. u. 220 után) – való viszonyulásáról. Mindezt kiegészítette az ókeresztény szerzők tanúbizonyságaival (21-23) és egy könyvészeti tájékoztatóval (25-31). Amint azt a jelen munka is bizonyítja, a Pécsi Tudományegyetem Patrisztika Központjának a tevékenysége ígéretesnek mutatkozik, és reméljük, hogy még sok értékes művel örvendezteti meg a magyar olvasóközöniséget.

(Catena. Fordítások, 2)

Budapest, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, 2001

Jakab Attila

Cs(izmadia) F(erencné) Nemes Márta

Boldogságreceptek

Napjainkban elkerülhetetlenné vált, hogy tenni kell valamit az egészséges családi élet érdekében. A mindenkori társadalom számára az otthoni légkör, a szülői példa, és egyáltalán a gyermekvállalás motívuma meghatározó jelentőségű. Kis túlzással azt mondhatnánk, hogy a társadalom jövője a családi tűzhelynél dől el. A családi élet soktényezős játék. Játék abban az értelemben, hogy végcélja és eredménye nehezen kiszámítható. A jóra való törekvés útjai sokfélék, ösztönök és megtervezettek lehetnek egyaránt. Nagyon jellemző a régi mondás: „Minden út Rómába vezet”. Ezeket az utakat kell mindenkinek bejárnia neveltetése, vérmérséklete és jelleme szerint. De haladni csak párban lehet: „ez egy közös játék”, ami hol víg, hol szomorú, ahogy a belső és külső körülmények hozzák. A család szerkezete ellentmondásos: szülők és gyermekek között vérségi kapcsolat van, de a házastársak között még a rokonság sem elképzelhető. A belső körülményeket jelenti az örökölt gén- és tehetség-rajz, amely érzéseinket, cselekedeteinket nagymértékben befolyásolja. A külső körülményekhez tartozik az életvitel egésze: a foglalkozás, az anyagi helyzet, a baráti kör, egy szóval a társadalmi helyzet. A viselkedés, azaz a házastársak kommunikációs készsége visszahat és meghatározza a házasság jelen és jövő állapotát. A házastársak egymáshoz való viszonya döntő jelentőségű az utódok jellemfejlődése és további sorsa szempontjából. Az, hogy a házaspár milyen kapcsolatban vannak szüleikkel, mintát és példát ad a gyermekek számára. Így tulajdonképpen három generáció kapcsolódik össze menta-

litásban, életvitelben és néha anyagiakban is. Minden egészséges család rendszer, érzelmi és gazdasági kölcsönösségek egymásra hatása. Együtt kell a problémákat megoldani és a nehézségeket elviselni. Össze kell kapcsolni a szeretetigényt a szexualitással. Ha a testi bizalmas kapcsolatban megszerzett bizalom és egymás megismerése átjárja a mindennapokat, úgy nappal, mint éjszaka, akkor beszélhetünk jól működő párkapcsolatról, házasságról.

Ez a könyv elméleti munka, gyakorló munkafüzet egyben. Bevezet a „házasságtanba”, és gyakorlati feladatokat ad az „együttjáráshoz” a jegyességhez és a harmonikus házasság gyakorlatához.

Befejezésül néhány sor a Bibliából: „*Derék asszonyt ki talál? Értéke a gyöngyét messze meghaladja. Férje egész szívvel ráhagyatkozik, és nem jár rosszul vele. Mindig javára van, sose kárára életének minden napján. Csalfa dolog a báj, a szépség mulandó, de az okos asszonynak kijár a dicséret. Magasztaljátok keze munkájáért, a városkapuknál dicsérvék tetteit*” (Péld 31,10); „*A szorgos asszony elbájozza férjét. A szemérmes asszony nagy kegyelem. Az egek magasából világító naphoz hasonlít az asszony, ha jó, dísz a házának*” (Sir 26,16).

Családi Nevelésért Alapítvány, Budapest, 2002.

Radnóti Róbert

Puskás László

Megalkuvás nélkül

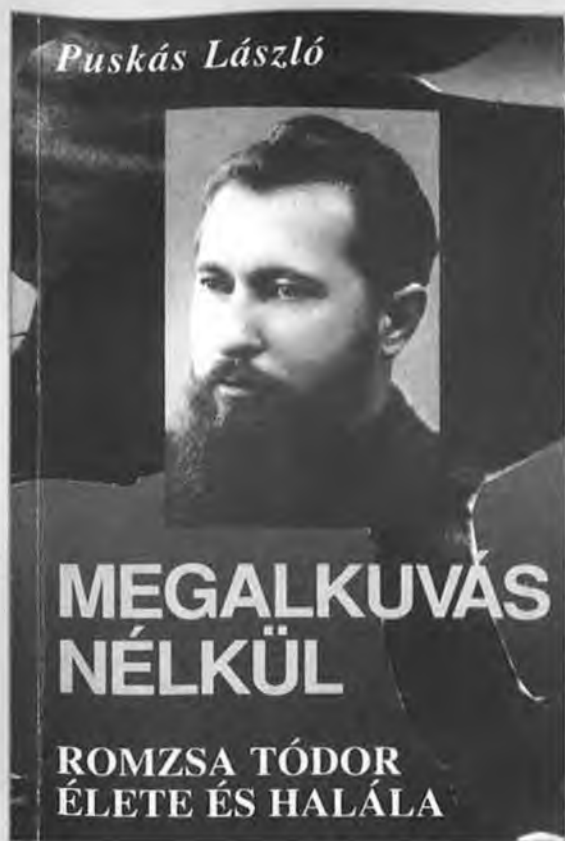
Romzsa Tódor élete és halála

Kárpát-Ukrajna a történelem során mindig is a népek keresztezési pontja volt. Éltek és élnek itt ruszinok, csehek, magyarok, németek. Ezt a felemás állapotot tükrözi, hogy ez a terület egyszer a Habsburg-monarchiához, máskor Csehszlovákiához, majd rövid időre Magyarországhoz, végül a Szovjetunióhoz tartozott. Hivatalos neve: Kárpátontúli Terület (Zakarpatszka oblaszty), amely 1991-től az önálló Ukrajna része.

Lakossága túlnyomórészt bizánci rítusú ortodox, akik az *Aranyszájú Szent János*-ra visszavezethető Szent Liturgiát ósláv nyelven végzik. Az Ungvári Görög Katolikus Püspökség az ún. Ungvári Unió során, 1646-ban újította meg egységét a Katolikus Egyházzal, amit a Szentszék 1771-ben hagyott jóvá. Az egyházmegye területe Kelet és Nyugat között fekszik, ami egyben a helyzetét is meghatározza: egyaránt szétválaszt és összeköt. Ezt tükrözi Tódor püspök életútja is. Az Ungvári Unió óta az egyházmegye 25. püspöke volt. A Szent Liturgiát primiciájától kezdve óslávul és magyarul mutatta be. Felsőfokú tanulmányait Rómában, a Collegium Germanicum-Hungaricumban és a Collegium Russicumban végezte. Az előbbiben a tanítás nyelve a latin volt, míg az utóbbiban sokat gyakorolták az ósláv és az orosz nyelveket annak érdekében, hogy elősegítsék az egyesülést, és a már egyesült híveknek saját rítusú lelkiasztorokat képezzenek.

„Az egyháznak mindent át kell fognia. A bizánciak számára az egyház az égi szférához tartozik. A Keleti Egyház

Alexandr Jevrejnov püspök. Lelkipásztori szolgálatát veszélyes és nehéz körülmények között kezdte meg. 1939 nyarán lett az ungvári szeminárium lelki vezetője és filozófianára. Négy évvel később, 1943-ban kapta meg az öt püspökké kinevező pápai bullát. Első főpapi Szent Liturgiáját szeptember 28-án mutatta be.

1944. november 7-én Kárpátalja „önkéntesen” csatlakozott a Szovjetunióhoz. Ettől kezdve Romzsa püspök élete nem más, mint a megaláztatások sorozata. Kezdetben beérték azzal, hogy megpróbálták lehetetlenné tenni az életét, majd megfenyegették egyházmegyéje megszüntetésével. Innen már egyenes út vezetett a vértanúsághoz. Amikor hajlíthatatlanságáról meggyőződtek titkos határozatot hoztak a meggyilkolására, amit rövidesen végre is hajtottak.

II. János Pál pápa jelenlétében, 2001. április 24-én hirdette ki a Ratifikációs Bizottság, hogy Romzsa Tódor, a ruszinok bizánci rítusú püspöke, a Katolikus Egyház vértanúja.

A Romzsa püspök életútjáról szóló könyv első a maga nemében. Fontos abból a szempontból is, hogy példaképet állít. Hitükért élő, meggyőződésüket vállaló és hajlíthatatlan papokra és világiakra egyaránt nagy szükség van manapság is. A könyv külön érdeme a kor- és kórkép felvázolása. Sok olyan adatot és idézetet tár fel, ami még történész kutatók számára is ismeretlen.

Fejezzük be ezt a rövid ismertetést a Szent Liturgia záró szavaival: „Uram, ki megáldod a Téged áldókat, és megszenveded a Benned bízókat... ajándékozz békét a Te világnak, mert minden jó adomány felülről van, leszállván Tőled a világosság Atyjától. És mi Téged dicsérünk és áldunk most és mindörökké. Amen.”

Budapest, Barnaföldi Gábor Archivum, 2002.

Radnóti Róbert

hibája az, hogy saját igazságát teljesnek jelenti ki. Európa, a Gondviselés akaratából Keletből és Nyugatból áll.... Az élő kölcsönkapcsolat (a *communio*) nincsen meg. Európa csak fél tüdővel lélegzik” – írja az orosz katolikus költő és tanár Ivanov.

Romzsa Tódort 1936. december 25-én szentelte pappá

A folyó elválaszt, a híd összeköt

Emberi szem elől elrejtve virágzott a sárga szirmú virágrengeteg a folyóparton. Egész pontosan a folyó hegy felőli partján. Nem mindegy ugyanis. A túlsó parton zöld levelű virágok lepték el a messzire nyúló mezőt. Nem keveredtek, büszkék voltak a különbözösgre és a folyó határozottan elválasztotta a két part virágmezejét. Úgy tudták, hogy még a méhecskék sem repülnek egyik oldalról a másikra, de ha mégis, nem találnak olyan virággazdára, melyik szívesen fogadná őket. Egymás mellett, de nem együtt susogtak a délutáni szellőtől önkéntelenül is mozgásba rezdülő virágok, és valamiképp mintha erről a másságról tanúskodott volna a ködfoszlányokban meghúzódó hajnali hangulat is.

A vándor, aki először járt a vidéken, csodaszépnek találta a mezőt és a folyót is, amelyen kis csónakjával megérkezett. Felüdülés volt számára a sárga szirmú és zöld levelű virágok látványa. Kikötötte a ladikját a folyó egyik csendes folyású kanyarulatában és partra lépett. Úgy döntött megtelepedik itt egy időre. A táj lenyűgözően szép és csalogatóan otthonos volt. Itt élt ő nap nap után és hamarosan elemi vágyat érzett arra, hogy keze nyomát hagyja szálláshelyén. Hosszas töprengés után azt a döntést hozta, hogy hidat épít. Szerette volna, ha könnyebben átjuthatna egyik partról a másikra, hogy napi sétája közben itt is, ott is rácsodálkozhasson Isten szépségének újlényomatára, a virágokra. Miután megépült a híd, gyakorta ellátogatott mindkét partra és örömmel töltötte napjait összeeskábált kis lakában. Versenyeztek is a virágok, hogy kit csodál ma hosszabb ideig, csillogóbb tekintettel a ritka vendég.

Teltek a hetek, a hónapok és a vándor – igazi vándorhoz méltóan – újra útra kelt. Bizony hosszú utat tett meg, amíg újra megfelelő szállásra lelt, de ott is mindig eszébe jutottak azok a virágok, amelyeket egykor azon a kivételesen szép folyóparton látott. Álmában is gyakorta megjelent egy virágszál, olyan, mint egykor a valóságban. Nagyon szép volt.

Levele zöld, szirma sárga.

Bács Béla János

„Jöjjön el a te országod!”

Kolostorunk, halottakat is felrázó, erélyes kapucsengője ugrasztott ki a karácsony előtti fagyos hajnalon, az ágyból. Többé-kevésbé leplezett belső feszültséggel nyitottam ajtót, majd tátottam el a számat a talpig tiroli népviseletbe öltözött idős néni láttán. Csodaszép ruha, mindegyes darabján érződött a gondos kezek munkája. A közel nyolcvanéves néni nagy gonddal, mint ki igen-igen nagy ünnepre készül, volt felöltözve. Álltam, mint aki előtt felrepedt világunk vászna, és betekintést nyert a csodák, mesék világába. A néniből, a kortól, küzdelmekről megérett arcából, a csodaszép, népviseletbe öltözött szikár alakjából, áradt a fény, a békeség és a méltóság.

Megszólint: „Ez a ferences gyermekotthon?” Akadozó válaszomra elmondta, hogy Ausztriából jön, és hogy a világháborúban, valahol a mi vidékünkön ölték meg a férjét, akinek az elvesztése neki és gyermekeinek egy életre szóló hatalmas tragédiát jelentett. Elmondta, hogy a fájdalom miatt sohasem tudott Erdélyre jószívvel gondolni, s most idős korára szeretné, ezt a földet is szeretni, mely férjének végső nyughelyt adott. Szívából jövő kiengesztelődésének a jele, hogy nagy családja minden egyes tagjának ajándékát elhozta, és szeretné átadni azoknak a bajba jutott gyermekeknek, akiknek nagyszülei talán látták, talán részük is volt férje halálában.

Megilletődve, néma csendben behordtuk a Mercedesből és utánfutójából előkerülő ajándékokat. Újból és újból csodálattal néztem az idős nénit, ahogy a karácsonyfa alatt rendezgette a sok – sok ajándékot. Sohase járt Kelet-Európában. Nem ismeri a nyelvünket. Egyedül, a síkos úton több ezer kilométert vezetett, sok – sok csomaggal megrakott utánfutós autóval, még egy dörzsölt csempész számára is alig átjárható határokon jött keresztül, mert az ötven éve hurcolt terhet le akarja rakni, mert megbocsátott. Mert karácsony van, mert ki akar lépni a múlt hínárjából, és maga is szeretné önnön tégláját beleépíteni az egységes Európa épülő otthonába. Csodálattal szemléltem a végtelen Isten szép vonásait ezen a törékeny asszonyon.

Elrendeztük a finomságokat, a játékokat, a karácsonyfadíszeket, a szépen becsomagolt ajándékokat. A nénit marasztaltam: „Mindjárt fölkelnek a gyermekek, várjon, s gyönyörködjék gyermekeink örömeiben, ő a szülő anyja az örömnnek, örvendjen a szülöttjének.” Probáltam kínálni étellel, itallal, puha ággyal. Szelíden mosolygott, megnézte a még alvó gyermekeinket, és azt mondta: „Míg vártam a határnál, aludtam. Nem vagyok éhes, szeretnék minél hamarabb hazatérni, szeretném szerettemnek elmondani, hogy milyen aranyos gyermekek élnek ott, ahol az ő nagyapjuk ismeretlen sírban nyugszik”.

Csak álltam a kolostor előtt megilletődve, s a néni a porka hóban elindult Tirol felé. Még a nevét is elfelejtettem megkérdezni. A meséből jött jó tündér elment, de éreztem

A lévai gyermekotthon – Csengettek

hogy kiséperte, szívem legmélyebb zugaiból is mindazt, amit évtizedeken keresztül belém sulykoltak a kommunista iskolák padjaiban a labancokról, fasizmusról, gyűlöletről. A néni arcában a holnapot láttam meg. Azt az Európát, mely hazám lehetne. Melyben otthonra találhat a nagyhatalmak döntésétől hazátlanná vált erdélyi magyar kisebbség is. Európa hazám, hazánk lehet, melybe immár nem hátrafordulva, a múlt ezerszer összetört cserepei közt vájkálva élünk, hanem egy csodaszép mozaikot rakogatva, Isten álmát álmodva, valóra váltva mindazt, mit nap mint nap kérünk az Úr imájában, mit Jézus Krisztus így fogalmazott meg végtelen tömörséggel: „Jöjjön el a Te országod”.

Érzem, hogy mint biliárdgolyót a néni őszinte kiengesztelődése, jósága engem is mozgásba hoz. Jó lenne elmenni a Don-kanyarba. Azokba a városokba, falvakba, hol magyar katonák fegyverei is ropogtak, jó lenne elmenni a kiengesztelődés jelképes ajándékaival. Milyen jó lenne, ha elindulhatna a világba egy őszinte kiengesztelődést szolgáló zárandoklat. Mindannyiunknak lenne hova mennünk, s mindannyiunknak lenne nagyon sok vendégünk is. Nem elég az államfők tisztelgése, az ismeretlen katonák sírja előtt. Akkor lesz kezünk, erőnk, imánk a holnapra, ha a múltból magunkkal hurcolt kölöncöket, irtózatot sebeket örökre lerázva, bízva a szeretet és a jóság világát formáló erejében elindulunk, hogy tudatosan építsük Isten országát. Hinnünk kell, hogy van egy olyan politikai megoldás, mely egyetlen népnek, nemzeti kisebbségnek sem zsákutca. Hinni szeretnék abban, hogy a tizenkét csillag az egységes Európa szimbóluma, valóban a Szép Szeretet anyjának, Mária Édesanyánknak a koronája, Szent Fia épülő országának előképe.

Déva, 2002-12-26

A KÖNYVEK MEGRENDELHETŐK AZ EGYHÁZFÓRUM ALAPÍTVÁNY CÍMÉN

A feltüntetett árakból előfizetőink 30% kedvezményben részesülnek

ROBERT SPAEMANN

ERKÖLCSEI ALAPFOGALMAK

Hogy mi erkölcsös? Azt mondják, az magától értetődik. Ha a magától értetődőről mégis mindig újfent beszélnünk kell, ez pusztán azért van így, mert újra meg újra kétségbe vonják. Mert kétségtelen, hogy az sohasem jelenik meg csak úgy önmagában. Semelyik valóságos, társadalmilag érvényes étosz sem magától értetődő. Mind magán viseli a tudatlanság, az elnyomás és az elfojtás nyomait. És így megvan annak a lehetősége, hogy bármelyik uralkodó étoszt csak az uralmon lévő étosznak kiáltás ki, így lehet aztán a „jó” szó megbecsülését megtenni a szó voltaképpen és egyedüli alkalmazásával, a magától értetődőt pedig magától félreértetődővé. Könnyű rámutatni ennek a hamisságára. De hogy ez lehetséges legyen, mégiscsak beszélni kell a magától értetődőről.

Robert Spaemann: *Erkölcsei alapfogalmak*

Ár: 950 Ft

„Az öreg plébános”, Kis György kézen fog bennünket, és sivatagi ösvényeken vándorol velünk. Néven nevezi a küzdő egyház szenvedését, és sohasem engedi elfelednünk a jelszót: „Egyetlen privilégium a kereszti”!... Néven nevezi az egyház öt vagy ennél sokkal több sebeit. A félelmeket hazugul nem nyomja el, nem rejti el aggodalmainkat, bizonytalanságainkat nem hazudja le vagy ferdíti el.

(Bernhard Häring az Előszóban)

Jelenleg nagy huzat: sok hidegség, ridegség, idegenség tapasztalható az egyházban. Sok egyháztág: püspök, pap és szerzetes is didereg ettől a hidegségtől, ridegségtől. Könyvem egyes fejezeteiben sok lelki tapasztalat alapján megemlékezem állandóan reformra szoruló egyházunknak itt és most, óhatatlanul szükséges tennivalóiról. Hogy eltűnjön a ridegség és hidegség.

Kis György az Előszóban

Kis György: *Töprengéseim az egyházzól*

Ár: 2200,-Ft

Kis György Töprengéseim az egyházzól

VIDOR MIKLÓS

Piros hajú törpe törpe

Az Egyházfórum Könyvkiadó gyermekkönyv-sorozata ötödik kötetének címadó meséjében nem elég, hogy a piros hajú az odúfűró törpe, ráadásul a törpék között is törpe, aki egy éjszaka felzavarja az író, hogy megtudja tőle, hogyan nőhet meg, hogyan lehetne ő is nagyobb, hiszen az író is megnő...

Az író válogatott, gyerekekre figyelő írásainak legtöbbször a groteszk helyzetek, önfeledt játékosság, emberi humor ugyanúgy jellemzik, mint a nyelvi tisztaság, vagy a verseiben található érzékeny táj- és lélekábrázolás, gazdag formakincs. Mindezek együtt a mai gyerekek igényes humorát, gondolatvilágát fejlesztik, amire mind nagyobb szükségük van a tíz éven aluliaknak, legyenek akár hallgatói, akár olvasói ennek az örökérvényű kötetnek.

Tarbay Ede

Vidor Miklós: *Piros hajú törpe törpe*

Ár: 1600 Ft

II. Nemzetközi Bibliodráma találkozó

(Dobogókő, Manréza)

A bibliodráma arra ad lehetőséget, hogy az érdeklődők a Biblia szövegeiben rejlő üzenetet dramatikusan átéljék és csoportos keretben megjelenítsék. Célja az, hogy a bibliai eseményekkel való találkozás növelje a résztvevők lelki egészségét közösségi és személyes szinten egyaránt, mind a szó eredeti értelme (egészes, teljeskörű), mind mai értelmezése (nem beteg) mind pedig transzcendens vonatkozása (üdv, üdvösség) szerint. A csoporttagok beszélgetés, mozgás, kreatív esztétikai megformálások és szerepjáték révén lépnek kapcsolatba a szöveggel. A játék során a bibliai történeteket intenzívebben, sokoldalúbban élhetik át, mint csupán olvasva vagy hallva azokat, hiszen személyes történetük, tapasztalataik is beépülnek a játékba. A bibliodrámaiban így lehetővé válik a saját élettörténet és a vallási hagyomány kölesönös, egymást kiegészítő értelmezése.

Program:

2003. június 12. csütörtök:

20 óra- „Mi szél hozott ide?” közös megnyitás

június 13. péntek

Délelőtt: előadások:

„Akiket a bibliodráma szele megcsapott”: *Else-Natalie Warns, Heinrich Fallner, Gerhard Marcel Martin, Klaus-Werner Stangier* könyvszerzők rövid vallomása a bibliodrámról

„A Lélek ott fű, ahol akar” (magyar teológus)

Délután: műhelymunkák

(félnapos ill. másnap folytatódó egységekben, kiscsoportban) várható csoportvezető bibliodramatikusok: *Klaus-Werner Stangier és felesége, E.N. Warns és Eisenbarth Kriszta, Gabriele, Bleker-Parmes és Gisela Hahn-Rietberg, Sarkady Kamilla és Nyáry Péter, Hubainé Muzsnai Márta és Hézsér Gábor; Majsai Hideg Tünde és Goda Gyula*

Este:

Bibliai rögtönzések (*Potzner Irén és Pásztor Antal* vezetésével)

június 14. szombat

Délelőtt: műhelymunkák új ill. folytatólagos csoportban

Délután: „Hej, Dunáról fűj a szél”...

Kirándulás Szentendrére, majd onnan hajóút Budapestre és vissza

június 15. vasárnap

Délelőtt: bibliodramatikus ökumenikus istentisztelet

Részvételi díj:

Kereső felnőtteknek: 10 000 Ft

Diákoknak: 5 000 Ft

További információ: Varga Péter Piusz (0630/9543537, vpp6106@westel900.net vagy katalin.hegyes@blucron.com.)

A részvétellel kapcsolatban: Muntag Ildikó
(muntag@hethars.hu)

Reklámgrafika és kiadványszerkesztés

• logo- és arculattervek,
névjegykártyák,
levélpapír, boríték
és egyéb nyomtatványok,
szórólapok,
prospektusok készítése
• könyvek és folyóiratok
tervezése, tördelése

Planet Records
7634 Pécs, Bolgár köz 22.
Tel/Fax: (72) 256-510

PLANET
RECORDS

GLOBAL-NET 2000

WEBLAP TERVEZÉS, KIVITELEZÉS

DOMAINNÉV REGISZTRÁLÁS

GRAFIKAI MUNKÁK, CD-ROM KÉSZÍTÉS

ADATBÁZIS TERVEZÉS, PROGRAMOZÁS

TEL.: 62/557-990

TEL/FAX: 62/557-991

E-MAIL:

SZEGED@GLOBALNET2000.HU

WWW.GLOBALNET2000.HU